

Carpații

Director: Aron Cotrus

REVISTA CULTURALĂ

Redactor: Traian Popescu

Un singuratec: C. Stere

de Pamfil SEICARU

N viața politică și culturală a României C. Stere a fost un singuratec. A avut prieteni și devotamente, a fost animatorul unei mișcări, poporanismul, a fundat și condus "Viața Românească" revista de cel mai mare prestigiu după eclipsarea "Convorbirilor literare", dar până la sfârșitul existenței lui, C. Stere a rămas un singuratec.

În timpul neutralității a publicat o serie de comentarii asupra evenimentelor, intitulându-le semnificativ "Carnetul unui solitar". Nu este suficient să fii înconjurat de prieteni, de credincioși, de admiratori, esențialul este să simți acea comunicativitate, acel schimb afectiv al bătailor de inimă, să nu ai sentimentul izolării. Ori, C. Stere s'a simțit dealungul unei vieți de intensă participare la viața publică, de frământare a spiritului românesc, un izolat. Sub aparențele lui de om rece, distant, se ascundea o delicată sensibilitate; era un om care simțea necesitatea unei călduri afective și nu o găsea. Inclina să cred că aceea rezervă pe care a păstrat-o în raporturile cu oamenii, aceea infirmitate sufletească a entuziasmelor dăruiri, acel sentiment de izolare pe care C. Stere l-a avut totdeauna se datorează anilor petrecuți ca deportat în Siberia. Dealungul suferințelor lui vieți, el a rămas neschimbat, așa cum s'a format ca tânăr revoluționar crescut în atmosfera specifică a mediilor revoluționare rusești, așa cum Siberia i-a modelat sensibilitatea. Rămânem, oricât s'ar schimba împrejurările, condițiile de viață, cu amprenta formării din adolescență, cu caracterul, sensibilitatea, viziunea de oameni și de viață precizate în epoca tineretului. Mai târziu, experiențele existenței noastre aduc, evident, modificări, dar ele sunt exterioare, nu modifică conținutul, nu ne schimbă în ceace formează fundamentele firii noastre.

C. Stere, rector al Universității din Iași, conducător al revistei "Viața Românească", animator al poporanismului, nu suferise nici o transformare interioară, continua să trăiască în el revoluționarul deportat în singurătățile înghețate ale Siberiei. În fond, Stere a fost un desrădăcinat, un permanent exilat; ca Moldovean basarabean un exilat în lumea rusească și mai târziu, ca fost revoluționar deportat, un exilat în viața românească. Și acest sentiment de exilat se adăunea liric într-o stare nostalgică, într-o refugiere în amintiri, în chemarea evocărilor spre a reduce din senzația de frig a exilului.

Cum nu era om de o prea ușoară comunicativitate, C. Stere ar fi rămas o enigmă dacă nu și-ar fi publicat memoriile sub forma aceluia roman-fluviu "În preajma revoluției" (opt volume publicate în editura Adevarul). Eroul acestui roman, Vania Răutu, este însuși Constantin Stere. Lectura acestor opt volume ne deschide un drum spre sufletul lui Stere, ni-l apropie, ne dă explicația unei existențe.

După unirea Principatelor, când România a devenit un Stat liber protectoratul Turciei fiind pur formal, revoluționarii Ruși aflau în noul Stat un refugiu, cu atât mai ispititor cu cât Prutul se putea trece ușor, fără și oamenii erau ospitalieri.

Prima organizare socialistă în Rusia, Cercul Tchaikovsky (după numele fondatorului acestui cerc clandestin; deportat în Siberia, după evadare a trăit la Londra. În 1914, Nicolas Tschalkovsky făcea parte, împreună cu Plekhanov și Kropotkin din "vechea gardă revoluționară"). Cercul Tchaikovsky care a avut printre membrii lui pe Sofia Perovskaia (spânzurați pentru că participase la atentatul contra lui Alexandru al II-lea) s'a fondat la Petersburg în 1869. Membrii lui au fost primii revoluționari ruși cari au făcut propagandă printre lucrătorii industriali, dar, ca toți revoluționarii ruși din acea vreme, nu socoteau această acțiune ca esențială, de aceea acțiunea lor s'a îndreptat spre țărănime apreciată ca "partea cea mai revoluționară a poporului rus și cea mai capabilă să accepte doctrina socialistă".

Este o greșală să ne închipuim că sub regimul țarist, lumea satelor a îndurat resemnată exploatarea nemiloasă a aristocrației. În răstimpuri, țărănimea își manifesta nemulțumirea recurgând la vechea și încercată lor metodă "răscoala rusească dementă și nemiloasă" ca și exploatarea la care era supusă. După statisticile oficiale au fost între

1826-1829	41	răscoale țărănești.
1830-1834	46	"
1836-1839	59	"
1840-1844	101	"
1845-1849	172	"
1850-1854	137	"

Sub Nicolae I, cu toată puternica organizare a poliției politice a regimului numit "tătaro-prusian", s'au înregistrat 556 turburări țărănești, care luau, adesea, proporții îngrijorătoare pentru regim. În 1846 revolta țăranilor a cuprins 18 provincii; în 1847 s'a extins în 22 provincii, iar în 1848, țarul Nicolae I a văzut cu spaimă că flacăra revoltei cuprinsese 27 de provincii. Era, deci, firesc ca revoluționarii ruși să și îndrepte propaganda spre țărănime, în rândurile căreia agitația putea să se transforme în turburări și acestea în insurecție generală.

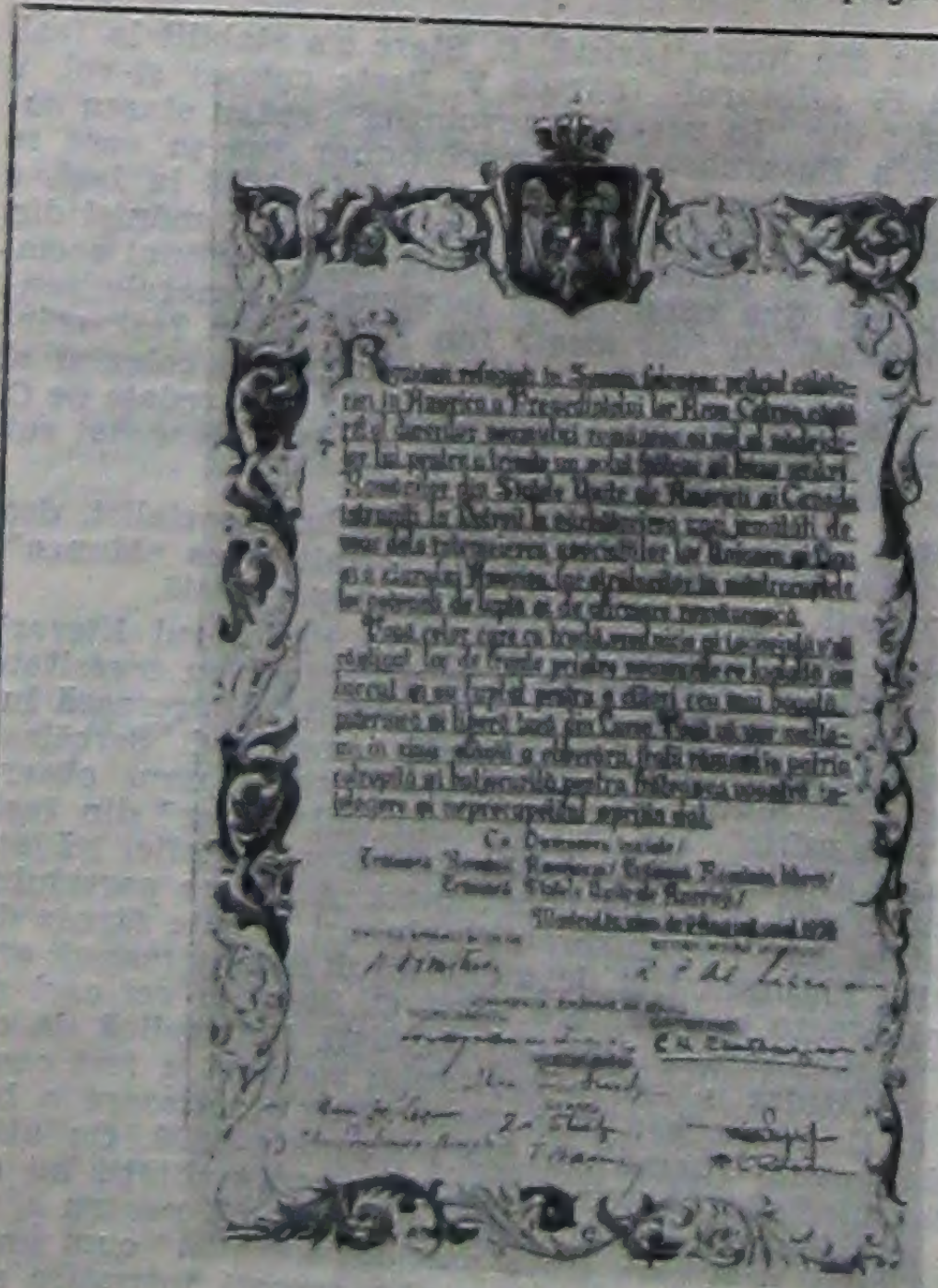
În 1870—după arestarea și deportarea membrilor cercului Tchaikovsky—s'a format o organizație revoluționară secretă "Pământ și libertate". Membrii acestei organizații sperau ca printr-o propagandă clandestină printre țărani să poată deștepta conștiința socială a mulțimilor și, treptat, să-i îndrepte spre o viață nouă conform principiilor socialiste. Un socialism romantic care a dominat intelectualitatea revoluționară rusă până la apariția marelui doctrinar al marxismului rus, Plekhanov. Toți acești aderenți ai organizației revoluționare "Pământ și libertate" sunt cunoscuți în istoria politică a Rusiei țariste ca "narodniki". Narodniki de la cuvântul narod (popor) înseamnă poporanist. Această denumire înglobează tot curentul revoluționar rus care se opunea marxismului. Și această luptă între poporanisti și marxisti s'a continuat până la revoluția din Octombrie 1917.

C. Stere s'a format în ideologia "narodniki"; se explică, deci, seria de articole publicate în "Viața Românească": "Poporanism sau social-democrație", ca și concluzia la care ajungea: poporanismul corespunde necesităților social-politice ale României, cu o populație țărănească de 80 %.

Cu această credință în spiritul și capacitatea revoluționară a țăranilor, "Narodniki" prin înlocuirea propagandistilor cu "bonuntari" (de la cuvântul "bonunt" răscoală) sperau să transforme revoltele locale într-o revoluție generală. Nu aveau un program concret, erau convinși că spontan se va contura un program social-politic din transformarea revoltei generale a țăranilor într-o revoluție socială. Dar aceste calcule s'au dovedit himerice, deoarece țăranii ruși nu erau pregătiți să se revolteze contra "jugului și a exploatarei", cava mai dureros, nu aveau nici o încredere în "bonuntari" și adesea acești nefericiți idealisti erau predați jandarmilor ca inamici ai țarului.

Socialistul Martov, făcând istoricul "Drapelului roșu în Rusia" amintește de înfrângerea "narodnikilor". Încercările a mii și mii de intelectuali la începutul lui 1870 pentru a duce la sate lumina gândirii revoluționare au suferit o totală înfrângere. A fost suficient ca guvernul să sporească supravegherea polițienească, ca masa propagandistilor să-i cadă în mâini, fără să fi avut timp ca propaganda lor să se încrusteze în masele țărănești. În

(Urmează în pagina 2.)

DE DEPARTE, DE FOARTE DEPARTE

De departe,
De foarte departe,
De unde nu-i astăzi viață, ci moarte,
De peste munții și-oceanele mute,
Din Țara atâtor dureri neștiute,
N'auziți cum se ridică și vine,
Spre voi și spre mine,
Ca un răcnet desnădăjduit de leu
Geamătul Neamului meu?...
Nu simțiți și-auziți cum vine,
Cum se strecoară ca un cuțit în voi și în mine,
Cum ne chinuie viața și ne frământă somnul
Blestemul ce ni l'a trimis Domnul?...

O, destărare, pâine amară și grea,
Cine te-a visat, oare, cândva?
Cine te-a chemat
În somnul lui blestemat?

De departe,
De foarte departe,
Din Țara de care oceane și munți ne desparte,
N'auziți chemarea la luptă; pe viață sau moarte?
Chemarea Neamului meu sătul de obidă și chin,
De inimă rea și-atâta venin,
Sătul de muscăleasca hoardă și ciumă
Ce-l chinuie și drăcește l' sугrumă
Luându-i avutul și graiul,
Credința, nădejdea, mălăiul,
Lăsându-i doar ochii, să plângă
Orânduirea nedreaptă, nătângă?...

O, pribegie, pâine amară și grea,
Te port ca pe-o rană deschisă în inima mea.

De departe,
De foarte departe,
De dincolo de viață și moarte,
Ne cheamă astăzi strămoșii în iurăș,
În clocot de Târnave și Murăș,
În chiuitul ciobanilor depe Muntele Mic,
Depe Ceahlău și depe Semenice...
Ne cheamă codri—năierii,
Să le fim părtași în ziua răzbunării și a Învierii!

O, pribegie, pâine amară și grea,
Când te-om lăsa?... Când te-om uita?...

Nicolae NOVAC.

MESAGIUL COMUNITATII ROMANILOR DIN SPANIA ADRESAT ROMANILOR AMERICANI

Românii refugiați în Spania, folosesc prilejul călătoriei în America a Președintelui lor Aron Cotrus, cântăreț al durerilor neamului românesc și sol al nădejdelor lui, pentru a trimite un salut frătesc și bune urări Românilor din Statele Unite ale Americii și Canada, întruniți la Detroit la sărbătorirea unei jumătăți de veac dela întemeierea asociațiilor lor Uniunea și Liga și a ziarului America, far strălucitor în neîntreruptele lor osteneli de luptă și de afirmare românească.

Vouă, celor care cu trudă, vrednicie și iscusință v'ați câștigat loc de frunte printre neamurile ce laolaltă au lucrat și au luptat pentru a ctitori cea mai bogată, puternică și liberă țară din lume, Vouă vă vor mulțumi, în ziua sfântă a eliberării, frații rămași în patria cutropită și batjocurită, pentru frățesca voastră înțelegere și neprecupetitul sprijin dat.

Cu Dumnezeu înainte.

CANTECUL LIBERTATII

de Aron COTRUS

Gata, ostași de ne'nfrânt
cu cei deopotrivă cu noi:
Pe-ai Rusiei capcâni și strigoi
să-i ștergem de pe pământ.

Gata, voinici de oțel!
In stepe și'n tundre de ger
ne-așteaptă mulțimi, care pier
ca'ntr'un amarnic măcel.

Ne-așteaptă popoare întregi,
ce'n țările baștinei lor
de sdroabă și foamete mor
de groază și fărădelegi...

Ne-așteaptă în zarea de foc
Carpații, ca niște părinți
cu piepturi și cu brațe fierbinti
de atât de cumplit nenoroc...

Și muți, cu cuțitul la os
robi pe pământul străbun
ne-așteaptă bieți semenii, ce-și pun
încrederea toată'n Cristos!...

Dar zornetul lor de cătuși
sună-a fortună'n galop,
a crâncen galop prin potop
prin țara strămoșilor duși...

Din Danzig la Vladivostok,
din Zagreb la Cluj și Shanghai,
pe-oriunde de vaere dai,
de lanțuri și de cnuturi de foc...

Găzi aspri, cu rânjete reci,
duc oameni netrebnici și goi,
ce-așteaptă, cu văzuți de sloi
glonțului, care culcă pe veci.

Iadul lui Ivan cel Cumplit
plumbi are și avea-va destui,
pentru fruntea și ceafa oricui
în țarcul cu foc îngrădit...

In mers, voi voinici de ne'nfrânt,
spre-al stepelor puhoi de noroi!...
Dârji calcă alături de noi
ostași de pe'ntreregul pământ!...

In mers spre Rusalii de foc
c'o turmă și-un singur stăpân;
spre cei ce'n picioare rămân:
să schimbe nenorocu'n noroc.

Veni-vom pe rând înapoi
cu gândul și cu frunțile sus,
nu ca atunci când ne-am dus
cu Mările-Negre din noi.

In cântece iuți, haiducești,
cu pieptul și cu creștetul gol,
întra-vom ca duși de pârjol,
în Praga și'n București...

O, Baltică! O, Pont Euxin!
Pe aripi de pajuri, curând,
von trece sub ceruri, cântând:
cruci să'implântăm pe Kremlin!

Lungi stele și fulgere noi,
cum altele n'au fost și nu-s,
prin gol arunca-vom de sus
în Rusia de glod de subt noi!...

Din Dunăre și până'n Urali,
vedea-vom, prin nouri sburând,
izbite de-un crâncen orând
în fugă, oștiri de muscali.

Vom sparge ale iadului porți
și roșile și goale și usi
și Uralii de greie cătuși,
ce'n trup, Europă, tu-i porți!

Ca mâne, duși parcă de vânt,
vom pune-un năprasnic picior
în inima Moscovei lor,
cu-ostași de pe'ntreregul pământ!...

Și'n strâmba lor lume pe dos,
vedea-vom cum lanțuri se rup
scurt de pe-ai Rusiei trup,
de beznă și de racile ros...

Și'n groaznicul lor povărnis,
cu cuget fătărnice ori drept,
cruci albe și-or pune pe piept
muscalii cu văzul cruciș.

Ca după porunci de nou rost
vedea-vom cum țări se desfac
ca după boli fără leac,
din putreda Rusie ce-a fost.

Și ca de pe-un alt Ararat,
după potopul de plumbi,
zări-vom în stoluri ai Romei porumbi
peste pământul descătușat...

Peste roșul și sterpu' noroi
boit de călăii trufași,
Isus cu albi, nevăzuții lui pași,
păși-va noptatic alături de noi!...

In inimi, în gânduri și'n suflet cu El,
vom arunca în văzduh
cu armele Craiului-Duh
ziduri și temnițe de beznă și-oțel!...

Și'n frunte cu arhanghelul Lui,
cu bocanci ferecați ca pe pod
vom duce prin marea de glod,
pâne și pace oricui...

Scurt vom opri cel prădălnic puhoi
dela un pol pân' la celalt:
I'om arunca înapoi dintr'un salt
cu Romele albe și aspre din noi!

In marș urias, de ne'nfrânt
spre-ale soarelui porți de acuși:
Ai Rusiei Urali de cătuși
în praf să-i prefacem și'n vânt!...

Madrid, 1952.

C. STERE

dicalismul socialismului militat de acești exilați, comparându-l cu programul foarte măsurat al primului partid socialist român, program elaborat de Ion Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, V. C. Morțun, George Diamandi și alții.

Refugiat din Rusia țaristă, C. Stere s'a stabilit la Iași. Volumul IV "Hotarul" (partea V, Peste culme) și-vol. V "Nostalgii" din "In preajma revoluției", redau starea sufletească a Basarabeanului revoluționar rus în care se deșteaptă sentimentul național. Sosit în 1888 la Iași, a luat contact cu viața politică și culturală a României din acea epocă; era pentru prima oară când partidul socialist-democrat fixa candidaturi la alegerile generale pentru parlament. Au fost aleși: Ion Nădejde la Iași, colegiul al II-a și Vasile G. Morțun la Roman, colegiul al II-a și colegiul al III-a. Primele impresii sunt redată de C. Stere în vol. "Ciuburești". Ion Nădejde este prezentat sub numele Vasile Credință.

C. Stere nu a fost membru al partidului socialist, deși îl vom găsi colaborând la ziarele socialiste ca "Munca"; de la început a preconizat o acțiune poporanistă.

Debutul ca publicist l-a făcut în "Adevărul literar" printr-o serie de articole în care a criticat cu severitate starea socială din România, punând într-o dureroasă lumină situația țărănimii. Articolele semnate C. Sercălea nu erau intitulate semnificativ—"Notițele unui observator ipohondric". Iar în "Evenimentul literar" din Iași, publicație a socialistilor ieșeni sub direcția Sofiei Nădejde, a prezentat doctrina poporanistă. Acțiunea partidului socialist la sate (organizarea de cluburi la sate făcute de studentul Ficșinescu și de muncitorul Banghereanu) era logic să creze o apropiere între C. Stere și cei cari se raliaseră poporanismului, de socialisti. Se explică de ce la o consfătuire intimă a partidului socialist a fost convocat și C. Stere, așa cum reiese dintr-o scrisoare a lui C. Dobrogeanu-Gherea din 21 Decembrie 1888. Cu atât mai caracteristic pentru conturarea personalității lui C. Stere este faptul că era "o întrunire intimă pentru a se discuta criza prin care trece partidul socialist" cum precizează C. Dobrogeanu-Gherea. "La această întrunire au

să vie C. Stere, Crupenski, Diamandi, Radovici, Nădejde, Morțun, eu, etc."

Îl vom găsi pe C. Stere alături de socialistii cari au intrat în contact cu Ionel Brătianu care pusese problema reînnoirii cadrelor și a democratizării partidului în sensul dorit de C. A. Rosetti. Socialistii cari au negociat cu Ionel Brătianu au fost V. G. Morțun, Iancu Procopiu, prof. doctor Jean Cantacuzino, Al. G. Radovici, doctor I. G. Radovici și Diamandi. La acea epocă, 1889, C. Stere era în timpul viitorului său al partidului liberal. Volumul VII "In Ajun" din "In preajma revoluției" redă începuturile relațiilor dintre C. Stere și Ionel Brătianu (în roman Aurel Crăsnianu).

Fenomenul integrării elementelor socialiste de elită în partide democratice burgheze s'a petrecut și în Franța. În același an, Al. Millerand a intrat în guvernul radical prezidat de Waldeck-Rousseau și imediat a urmat exemplul lui Millerand socialistul Aristide Briand (care lăsase teoria grevei generale) precum și René Viviani.

Fruntașii partidului socialist român cari au intrat în partidul liberal au fost denumiți colectiv "Tinerimea generoasă" și s'au grupat în jurul lui Ionel Brătianu. Atât socialistii cât și C. Stere au contribuit într-o mare măsură să înlăture obiecțiile, să convingă pe cei nehotărâți că intrând în partidul liberal vor putea să înlocuiască legea electorală censitară și să introducă votul universal; iar pentru țărănimă să se realizeze o legislație mai omenoasă în privința învoielilor agricole și o nouă împroprietărire prin exproprierea latifundiilor. Acest program a fost înșușit de partidul liberal abia în toamna anului 1913.

Acțiunea "generoșilor" a fost sistematic sabotată de vechile cadre ale partidului liberal. Ca să ne dăm seama cât de îndărătnică era rezistența vechilor cadre, ajunge să examinăm legile votate după răscoalele țărănești din 1907. Legea învoielilor agricole era ridicolă în raport cu violenta manifestare a țărănimii, dar chiar această timidă îmbunătățire a învoielilor agricole a provocat atacuri furioase din partea conservatorilor atunci când proiectul a fost prezentat de guvernul liberal Camerii. Discursul rostit de Nicolae Filipescu este un model de reacționarism miop al unei clase care încercase o teribilă panică în timpul răscoalelor. Distrugerea conacelor și ale magazilor prin incendii, desperarea manifestată de sate nu învâfăse nimic pe conservatori.

Activitatea desfășurată de C. Stere ca să convingă pe socialisti să adereze la partidul liberal nu o făcea ca agent

(Urmează în pagina 3.)

anii 1873-1874 toate închisorile Rusiei erau pline de revoluționarii arestați.

În 1875 s'a format la Odessa o organizație nouă "Uniunea lucrătorilor din Sudul Rusiei"; conducătorii acestei organizații susțineau că pentru a transforma radical regimul social, era necesar să se cucerească, în primul rând, libertatea politică. Fără excepție, istoricii mișcării revoluționare din Rusia consideră "Uniunea lucrătorilor din Sudul Rusiei" ca prima manifestare a social democrației rusești. Această organizație a avut o existență foarte scurtă, poliția țaristă a lichidat-o repede. C. Dobrogeanu-Gherea a aparținut acestei "Uniuni", pe când Zubcu Codreanu, primul socialist român, a aparținut cercului Tschalkovsky. Acestor două formații ale socialistilor români se datorește lupta dintre două concepții tactice, revoluționare și cea a "căii legale" pe care o preconiza C. Dobrogeanu-Gherea, conform teoriilor lui Karl Kautski și al programului social-democrat adoptat la congresul din Erfurt în 1891.

Lupta s'a dat în rândurile partidului socialist român în 1893, înainte de apariția ziarului "Lumea nouă". La al II-a congres al partidului socialist român (Aprilie 1894) Ion Nădejde—susținătorul intransigent al tacticii "căii legale"—a lămurit necesitatea acestei tactice: "Cuvântul de revoluție are mai multe înțelesuri. Noi suntem revoluționari ca puiul de găină care nu sparge oul decât atunci când a ajuns la deplina dezvoltare. Revoluția trebuie să urmeze totdeauna unei evoluții. La noi în țară trebuie să mergem numai pe calea legală, deoarece Constituția noastră este foarte liberală și îngăduie evoluția societății. Înțeleg tactica violentă revoluționară în Rusia, nu însă la noi".

Socialiștii democrați români, sub influența gândirii lui Karl Kautski, erau ostili acelei continui fanfaronade în folosirea cuvintelor revoluției și revoluționari, adică ostili tendinței revoluționarelor formați la școala rusească "Pământ și libertate". Majoritatea acestor socialiști, partizani ai tacticii revoluționare, erau Români basarabeni cari făcuseră parte din organizația "Pământ și libertate". Este semnificativ că primul ziar socialist român a purtat titlul "Basarabia". Începuturile socialismului român le găsim în broșura apărută la Iași în 1879 "O pagină din socialismul român" de Zubcu Codreanu. Apariția socialismului în România coincide cu apariția revoluționarilor basarabeni și ruși cari aflaseră un refugiu la Iași, de aceea mișcarea s'a resimțit la început de influența nihilistilor. Ajunge să citim cartea doctorului Russel "Un studiu psihologic urmat de câteva comentarii asupra ideilor slăbatoase" (Iași 1886) ca să ne dăm seama de ra-

(Urmează în pagina 4.)

C. STERE

grea își deschidea sufletul. Înainte de a publica acea micuțoare execuție: "Preludii: partidul țărănesc și cazul Stere" mi-a citit cea mai mare parte din paginile vitriolate menite să arate istoricilor de mâine la ce se reducea autenticitatea democrației național-țărănești. Nu m'a surprins, dar, când într-o zi la Camera m'a invitat la hotel Esplanade, unde locuia când venea de la Bucov (dângă Ploiești unde d-na Stere avea moșia) să-mi citească ceva. Mi-a explicat, înainte de a începe lectura, că prima intenție a fost să-și scrie memoriile, însă publicarea lor ar fi provocat furtuna vrăjmașilor care nu iartă, și de-a-ceea s'a decis să folosească forma română.

Cititorii își vor da repede seama că Vania Răutu este el, că romanul este o formă deghețată a amintirilor lui, dar că reacțiunea celor vișiți va fi mai puțin violentă. Am susținut superioritatea memoriilor ca material documentar pentru istoric, la care C. Stere mi-a răspuns că în forma romanului se redă cu mai multă putere evocativă atmosfera spirituală. Memoriile se citesc, în general, de specialiști, pe când un roman interesează cercuri mai ample de cititori, iar problemele pot fi mult mai accesibile chiar cititorului fără o prea aleasă cultură. La întrebarea mea dacă a scris romanul în întregime, mi-a răspuns zâmbind că n'a terminat decât primele patru volume. Probabil că a citit surprinderea pe fața mea. "Romanul-fluviu este o necesitate și odiseea vieții mele nu se poate reda, pentru a fi înțeleasă, în "raccourci". Ai citit, m'a întrebat Stere, seria de romane ale lui Jules Romain "Les hommes de bonne volonté", sau "Jean Cristophe", de Romain Rolland? Sunt admirabile fresci care îți înlesnesc să cunoști o întreagă epocă. Și intenția lui Emile Zola cu seria de romane "Rougon Macquart" a fost să descrie, mai mult decât istoria unei familii, zădăririi unei epoci, să facă o tăietură verticală în complexul de viață social al celui de al doilea imperiu pentru a reda existența reală a tuturor claselor sociale. Balzac, în "La comédie humaine" a servit de model lui Zola. Memoriile stănesc un moment curiozitatea, fac oarecare valvă și apoi rămân uitate în rafturile bibliotecilor. Ai văzut ce interes au stărnit "Memoriile" lui Al. Marghiloman și cum mai târziu au fost acoperite de uitare. Mă interesează mai puțin să mă prezint pe mine generațiilor viitoare, dar mai mult să redau atmosfera epocii în care am trăit, mediile în care m'am format. Cred că voi aduce o prețioasă contribuție".

L-am întrebat dacă seria de romane va evoca și epoca de după război. C. Stere, după un răstimp de tăcere, a rostit vag: "Cine știe. Nu m'am hotărât încă. Romanele vor cuprinde evenimentele până la răzcoalele țărănești din 1907. Poate mai târziu..."

Lectura primului volum "Copilăria și adolescența lui Vania Răutu" a făcut-o Stere cu o voce caldă, de o emoție continuă, citind, retrăind amintiri estompate în depărtările copilăriei. Nu mă surprindea calitatea romanului; în 1915 publicase în editura Steinberg un volumas "În voia valurilor" semnat C. Nistrul. Sub acest pseudonim C. Stere făcea prima încercare de a evoca viața de deportat în Siberia. Foarte mult material din "Voia valurilor" l-a folosit în vol. IV "Hotarul".

C. Stere avea, pe lângă o variată cultură literară, un gust ales și darul de povestire. Putea citi în original literatură rusă, germană, franceză și engleză, ceace l-a înlesnit cunoașterea a patru forme distincte de expresie literară. Nu este surprinzător că C. Stere avea o sigură tehnică a scrisului, că tipurile pe care le evocă sunt conturate cu toată siguranța. Se simte că nu s'a lăsat în voia fantaziei, narațiunea se rezază solid pe realitate, lăsând imaginației numai atâta contribuție cât este necesară spre a folosi realitatea în ficțiunea romanului.

În "Festiunea unui scriitor" a lui Nicolae Gogol (este util să menționez că Stere avea un adevărat cult pentru autorul romanului "Suflete moarte") găsim aceste date privitoare la procesul de creație al marelui scriitor rus: "N'am creiat niciodată cu imaginația. Această facultate mi-a lipsit întotdeauna. Nu am reușit decât atunci când am luat din realitate, utilizând datele pe care le aveam la îndemână. Nu am ajuns să ghicesc natura unui om decât atunci când vedeam clar cele mai mici amănunte ale înfățișării lui. Portretele pe care le-am făcut nu sunt totuși copii; am creiat portretele mele, dar cu ajutorul reflexiunii, nu cu al imaginației. Și creațiile mele au fost cu atât mai exacte cu cât țineam seama de un cât mai mare număr de lucruri. Eu am avut totdeauna nevoie să cunosc mai multe lucruri decât cunosc ceilalți scriitori, deoarece este suficient să uit un amănunt ca minciuna să devină mai aparentă decât la alții".

Această obligatorie fidelitate față de realitate se resimte și la C. Stere. Un exemplu: a vroit să facă portretul lui I. L. Caragiale, dar în loc să se mențină la datele realității, și-l prezintă așa cum a fost, cum l-a cunoscut, a încercat să creeze un alt personaj folosind multe elemente din viața, din firea marelui scriitor. Rezultatul a fost o caricatură șarjată a lui Caragiale în personajul Miron Osmanli.

În primele cinci volume ("Smaragda Teodorovna", "Vania Răutu", "Lutul", "Hotarul", "Nostalgi") C. Stere s'a menținut să evocare realitatea fără nici o alterare, fără să o recompună, deoarece sunt cele mai isbutite prin intensitatea emoției, prin realismul cu care sunt prezentați eroii. În ultimile volume "Ciubărești", "În ajun", și "Uraganul", el pierde seninătatea, se simte cum în fiecare pagină tălăzuiesc resentimentele; umorul plin de o profundă înțelegere umană din primele volume este înlocuit cu șarja caricaturală, în fiecare pagină răbufnesc rancune, ecouri de vrăjmașii pe care nu le-a putut ogoi.

C. Stere a detestat pe Take Ionescu a cărei elasticitate de caracter și supleță în convingeri îi apăreau ca nefaste în viața politică; avocatul versatil al tuturor cauzelor (era convingerea lui Stere) el a reprezentat politicienismul în forma cea mai respingătoare. Cu aceste sentimente a creiat figura excesiv de caricaturală a lui Nitza Vasilescu. Animositatea lui Stere este așa de puternică, portretizarea pamfletară așa de accentuată încât cu mare greutate un cititor așezat poate să regăsească un contur vag al lui Take Ionescu. Ostilitatea este așa de nestăpânită că nu a isbutit să creeze un tip viabil, fie chiar un tip profund antipatic; romancierul trebuie să-și creeze cu simpatie, cu o profundă înțelegere umană.

Aceeaș șarjă neisbutită găsim în portretul lui N. Iorga pe care ni-l arată sub înfățișarea unui profesor universitar, suplinind știința printr-o facilă retorică naționalistă, Christopher Arghir. Citind ultimile trei romane în care apare acest Christopher Arghir cu greu se poate identifica N. Iorga, așa de falsă este prezentarea lui; se presupune că este vorba de Iorga știind că mama lui era născută Arghiropol, iar în volumul "Uraganul" reproduce o scrisoare din 20 Martie 1907 a lui Iorga sub semnătura

Ch. Arghir. Scrisoarea este autentică și a fost publicată în "Neamul Românesc", întrucât Iorga fusese impresionat că în județul Iași, datorită tactului prefectului C. Stere nu se trăsesse nici un foc de armă. Odată cu publicarea scrisorii, "Neamul Românesc" recomandă alegătorilor candidatura lui Stere la alegerile care au avut loc după polterea răzcoalelor...

Între N. Iorga și C. Stere a existat o vrăjmașie neîntreruptă, fără îndoială, datorită în bună parte temperamentelor lor așa de deosebite. Parafrazând pe Spinoza, putem spune că atât caracterul lui N. Iorga cât și cel al lui C. Stere erau o teoremă din care viată lor a tras toate consecințele. N. Iorga era un risipit, C. Stere un concentrat; primul de o irascibilă vanitate, al doilea de un nemăsurat orgoliu. Romanticismul istoric al lui N. Iorga se opunea realismului sociologic al lui Stere; primul idealiza boerimea, convins că s'ar putea realiza un fel de democrație patriarhală în care țărănimea și proprietarii ar fi putut să găsească o formulă de înfrățire socială, al doilea vedea dealungul istoriei lupta de clasă. N. Iorga iubea consacrarile oficiale, lui Stere îi erau indiferente. Primul era un naționalist în sensul tradiționalist, al doilea era un poporanist revoluționar.

Se prea poate ca vrăjmașia între aceste două personalități cari au reprezentat două tendințe în cultura și politica românească să nu fi ajuns la atâta îndârjire dacă C. Stere nu ar fi fost directorul revistei "Viața Românească" și dacă scriitorii de la "Semănătorul" nu ar fi devenit colaboratorii revistei ieșene. S'a mai adăugat ceva: în cronicile sau în notele "Vieții românești" activitatea literară a lui Iorga era ignorată sau persiflată. Ori N. Iorga era deprins să fie un răsfățat al superlativelor și cea mai mică neatenție îl făcea să sufere ca un actor căruia publicul nu-l face ofrandă aplauzelor la scenă deschisă.

La "Viața Românească" se grupaseră între alții: filologul Al. Filipide, bizantinologul Demostene Russo, cari nu-l menajau pe Iorga. Și pe aceste supărări literare s'a suprapus ura implacabilă a lui Iorga față de Stere. Replica lui Stere a fost dată în romanul "În preajma revoluției" sub înfățișarea caricaturală și neverosimilă a lui Christopher Arghir. În roman, Academia română premiasse opera "monumentală" a lui Arghir "Istoria bornelor kilometrice de la a patra dinastie a Faraonilor până la Voltaire". Capitolul "Arghir parlamentar" (vol. VII "În ajun") dă măsura resentimentelor lui C. Stere, resentimente îndelung comprimate. În acest capitol găsim și explicația pornirii de vrăjmașie a lui N. Iorga. "Îndărătnic Răutu, (adică C. Stere) nu răspundea nici odată la esirile, chiar cele mai înveninate, ale lui Arghir. Abia dacă, foarte rar, îi pomenea sau îi scria numele. Ca director al unei reviste răspândite, nu putea desigur înlătura recenziile asupra nenumăratelor tiparuri semnate de un profesor universitar, bine înțeles, însă, fără excesul de superlativ".

Spre a altera exactitatea portretului caricaturizat, C. Stere compozite în aceaș personal, Christopher Arghir, și unele trăsături ale lui A. C. Cuza, ca și când avea nemăsurată intenție de a răci pe cititor, implicându-l să identifice pe N. Iorga. Dar nu înșală pe nimeni: în Camera Mitiță Sturdza (în romanul lui Stere seful liberalilor apare sub numele Todiriță Canta) a svârșit lui N. Iorga apostrofa "moară" stricată pe care o găsim și în roman.

Pornirea, intenția de șarjă scade simțitor valoarea literară a ultimelor trei volume ("Ciubărești", "În ajun" și "Uraganul"). Am putea intitula aceste trei volume: urile și simpatiile lui C. Stere. Mareșalul Prezan este arat sub numele Barancea; legăturile lui Nicolae Filipescu (în roman Sasa Delescu) cu d-na Presan sunt descrise în volumul "În ajun", capitolul "Viciștudinile frumoasei Dolores"; deasemenea și conflictul dintre Nicolae Filipescu și prințul mostenitor Ferdinand, alt beneficiar al voluptăților d-nei Dolores Barancea.

C. Stere folosește în roman toate fleacurile mai mult sau mai puțin picante înregistrate de cronică mondenă șoptită. Nu lipsește nici versiunea unei scrisori trimise de Nicolae Filipescu (în roman Alexandru Delescu): "Îa seama, clăpăugule! Dacă te vreau mai întâi în calea mea să știu că-ți voi tăia eu urechile, așa cum sunt - Alexandru N. Delescu. Violenta lui N. Filipescu era cunoscută ca și scrisoarea ofensatoare, așa cum a existat și o provocare la duel care n'a avut loc datorită inergice intervenții a regelui Carol I împiedicând ca scandalul să devină public. C. Stere folosește și o scenă (autentică, căreia cronică mondenă șoptită i-a dat mai multe variante) într-una din multiplele versiuni care au circulat.

"Sansa aceasta, cu vremea, a crescut încă, întrucât în curând nici unul din cei doi rivali nu mai avea interesul să se afle de acest mic incident dramatic din Câmpeni.

"Sasa Delescu instituie o strictă supraveghere care-l ținea în curent cu toate mișcările castelanel.

"Primind într-o zi o telegramă convenită, că doamna Dolores Barancea ar fi plecat în taină spre Sinaia, furibundul ei protector o luase înainte.

"Astel, vizitatorii celui mai luxos hotel din această stațiune de munte au putut fi martorii unei scene picante.

"O siluetă înaltă înfășurată într-o largă pelerină și cu fața ascunsă sub o pălărie cu borduri mari, bătu discret, scara târziu, în ușa apartamentului ocupat de frumoasa "gitană".

"Cine-i acolo? — Răsună de după ușă o tremurată voce argintie.

"— Ici c'est moi, Bibi! — răspunde din coridor un tenor cam învâlit.

"— Ici c'est moi, Delescu, — tună din apartament un răget de leu.

"Silueta misterioasă din coridor se volatilizează...

"Astfel, pentru o vreme, boerul Delescu rămase singur stăpân pe teren.

"Îar după stagiul indispensabil de comandant efectiv al soțului, doamna Dolores Barancea, reapărută pe firmamentul mondenității din Capitală, își putu asigura mai cu înlesnire libertatea de manevre".

Natural, nu lipsesc din aceste trei ultime volume portretele realizate cu o vadită simpatie și anume: portretul lui Ion Nădejde (în roman Vasile Credință) al Sofiei Nădejde (autoarea romanului "Patimi"), "Robia banului", "Părinții și copii" și a colaboratorilor de la "Viața Românească" care evocă personalități politice diametral opuse ideică în roman revista "Farul". Adesea surprinde căldura

lor pe care le milita C. Stere. În volumul VII, "În ajun", Petre P. Carp apare sub numele T. T. Flor. Caracteristic acestui dialog între Vania Răutu (C. Stere) și T. T. Flor (P. P. Carp).

"În culoarele Camerii pe Răutu îl aștepta o surpriză din partea ministerului de Interne T. T. Flor, care, cu tot sarcasmul lui iremediabil, — vorba de obicei cu "ferocele siberian" într-un ton afabil, nelipsit chiar de oarecare simpatie.

"Acum însă, după ce îl măsură prin monoculul lui, îl aruncă cu sfidare:

"— Imi pare rău! — apăsă el fiecare milabă cu vocea casantă: Imi pare rău!... Pari un băiat inteligent... Cren-dumneata serioasă, că sufragiul universal ar putea aduce o schimbare?

"— Dar dumneata nu crezi? — ripostă Răutu nu mai puțin casant.

"— Nuuu! — lungi cam pe nas, sardonice, "Junkerul din Valea Siretului".

"— Atunci de ce vă opuneți cu atâta îndârjire? — îl întrebă și mai agresiv Răutu.

"— Ha!... Presupun că nu ți-ai uitat încă manualele de istorie urcă diapazonul până la o notă stridentă și T. T. Flor: Din vremurile Eladei antice, și chiar mai înainte, de la Faraonii Egiptului, demagogii fac apel la patimile plebei și predică democrația și partajul averilor. De milenii, reforme democratice se grămădesc peste reforme sociale... Și de milenii, mulțimea și prostimea tot muncește, iar elita tot guvernează... Mulțimea acestei orânduieli neclintite s'au putut ridica piramidele, ca și templele din Karnac și din Lușor, precum mai târziu au înflorit minunile arhitecturii și ale artei alene... De atunci și până astăzi nu s'a schimbat nimic în fond, și nici nu se va schimba în vecii vecilor... Atâta numai, că ne costă mai scump aparatul de guvernământ... Ești băiat deștept și talentat... Ai merita o soartă mai bună decât aceea care fatal te sa-teaptă, dacă vei persevera...

"În ultimile cuvinte răsună o amenințare.

"La un gest de impaciță al lui Răutu, seniorul Mândreștilor îi trimise câteva bezele cu două degete, lăsă să cadă monoculul și în pașii lui măsurăți, — se îndreptă spre banca ministerială, cu nasturii de jos al vestei deschiate, fredonând și răsuind o țigaretă".

Cu aceeaș dispoziție sufletească este evocat Ionel Brătianu (în roman Aurel Crăneanu): portretul este lucrat cu multă grijă și din el reese îndelunga colaborare dintre Stere și Ionel Brătianu. Mi se pare în deosebi interesant să fie reprodus acest fragment care svârșe o lumină îndată asupra personalității lui Brătianu.

"În camera lui Răutu, la hotelul Regal din București, în ziua fixată, apăru Mihail Suhanov, — Pui de Lup — pu-făind din Țulea și posomorât ca întodeauna, dar mai rezervat și mai misterios ca oricând.

"L-a adus la București o chestiune într-adevăr foarte gravă.

"De ani de zile, funcționa la Prut serviciul de legătură al emigrației ruse din străinătate, cu subsolurile revoluționare din imperiu.

"Oamenii treceau granița, de cele mai multe ori cu un pașaport semnat și vizat în regulă, iar pentru literatura de propagandă fusese organizată o contrabandă sistematică cu ajutorul vameșilor și al grănicerilor din țară.

"La prima cerere a lui Răutu, Aurel Crăneanu îl declarase că, în calitate de om de Stat, el nu-și poate îngădui manopere incorecte față de o țară cu care România se găsește în raporturi de bună vecinătate. Totuși îl recomandă să se adreseze unui funcționar superior de poliție, care, — cum se exprimase el cu prudență, — ar fi posibil să se preteze la această cerere "pe propria lui răspundere, întrucât nu ar socoti-o în contracizere cu interesele țării".

"Răutu înțelese.

"Era un procedeu caracteristic pentru Crăneanu. Acesta avea întotdeauna cea mai mare grijă să nu facă nici un gest și să nu spună nici un cuvânt care ar putea să dea vreedată o armă împotriva lui.

"Când avea de făcut o comunicare identică la doi prieteni politici, oricât de "siguri", nu le vorbea niciodată în prezența amândorora; ci, îi chema pe fiecare în parte într-un colț și le șoptea la ureche, pentru ca niciunul să nu poată eventual servi ca martor pentru celălalt.

"Răutu ajunsese mai târziu să creadă că nici un cuvânt nu i-a scăpat vreedată spontan, fără premeditare, cumpănire și combinațiune, — probabil nici măcar în numeroasele lui aventuri romantice...

"Mulți ani, se părea că-i lega o strânsă prietenie. Totuși, Răutu n'a primit niciodată un rând scris de mâna lui Aurel Crăneanu. Chiar pentru scrisori "personale" și "confidențiale" avea un secretar special, George Cioreșcu, care știa de minune să-i contraface scrisul și iscalitura.

"Scrisul propriu constituie o mărturie irevocabilă...

"Fugea în deobste de munca de birou. Era totuși în stare să-și aranjeze ceasuri întregi fișele în care rezuma tot felul de informații despre oamenii politici. Adesea îl uimea pe Răutu prin bogăția și minuțiozitatea acestor informații.

"Îl răspundea cu mândrie:

"— Eu am la dispoziția mea nu numai experiența mea personală, ci și pe a tatălui meu! — și-i arăta dulapurile cu o arhivă bogată și minunat clasată, de ale căror chei nu se despărțea niciodată.

Cu puțină trudă pot fi identificate, rând pe rând, personaele pe care le face să defileze în ultimile trei volume, politic, fără îndoială, interesant, literar însă de o valoare scăzută. Resentimentele îndelungă vreme înăbușite, caută esire, alterează spiritul de observație al scriitorului, crispează realizarea literară, întărind-mă în convingerea că ar fi fost mai sugestiv evocarea evenimentelor, a oamenilor sub forma memoriilor.

Contrastul dintre tonul primelor cinci volume care redau viața lui C. Stere până la trecerea Prutului și instalarea lui la Iași, pagini literar admirabil realizate și imbibate de o nostalgic poezie și caracterul de polemică, de pamflet al ultimelor trei volume, își află explicația. Între sensibilitatea lui Stere, așa cum s'a format în atmosfera intelectualilor ruși pasionați de probleme și vioiciunea vieții românești a existat un constant conflict. Până la sfârșitul vieții, C. Stere a rămas un inadaptat mediului românesc. Spiritul intelectualității românești este, în linii generale, realist, nu împinge analiza faptului până a descoperi "numenul", nu folosește lumea exterioară ca pretext pentru speculații metafizice, nu caută să descopere ce se ascunde în dosul realității pe care nu o consideră ca o simplă aparență. Acea înclinare spre zeflemea este o indicație a unei dispoziții specifice a spiritului românesc de a aluneca la suprafața lucruri-

C. STERE

lor, de a surprinde cu repeziune contrastele și de a nu lăsa nimic în tragic. Lipsa de adâncime sufletească? Un sens puternic al relativității? Cine poate spune...

Gregore Alexinski în "La Russie révolutionnaire" a făcut unele caracterizări demne de reținut asupra intelectualilor ruși.

"Există desigur în mentalitatea Rușilor în general și a intelectualilor în particular, câteva trăsături aparte, câteva elemente specifice—calități sau defecte—după punctul de vedere—pe care îl ai care nu există sau, cel puțin, nu sunt așa de pronunțate la Occidentali.

"Cel principal este un oarecare extremism spiritual și moral sau, dacă preferați, o oarecare cinste logică în raționamentul abstract și în aplicația practică a concluziilor la care sfârșește, cu condiția ca aceste concluzii să nu fie în dezacord cu idealul moral.

"Limba rusă are un cuvânt care exprimă perfect această trăsătură particulară a mentalității ruse și care nu are echivalent în altă limbă occidentală. Acest cuvânt, *pravda*, înseamnă adevăr abstract, logic și rațional, și în același timp justiție socială și morală. *Iskat pravdy*, "a căuta adevărul" și *jit po pravdy*, "a trăi conform justiției". Cuvântul *pravda* cuprinde deci cele două absolute, intelectual și moral.

"Și ceace este încă mai caracteristic și mai important, în caz de ciocnire între aceste două absolute, este absolutul moral cel care are prioritatea în spiritul inteligenței ruse. De unde prioritatea socialului și al umanului asupra tuturor celorlalte considerațiuni, deoarece absolutul moral trebuie să se aplice, în primul rând, raporturilor între oameni. Iată unde trebuie căutată explicația dramelor psihologice ale eroilor din romanele lui Tolstoi și Dostoievski. În "Crimă și pedeapsă", studentul Raskolnikov, căutând adevărul lui, ajunge la concluzia că are dreptul să omoare pe bătrâna cămătară și, împingând logica lui abstractă la ultima consecință, săptuiește crima; dar imediat, *pravda* lui rațională în conflict cu *pravda* morală și aceasta ultima asupra celeilalte.

"O altă trăsătură caracteristică a intelectualului rus era interesul arătat ideilor și problemelor generale și neîncrederea față de o specializare prea strâmtă. Toți autorii de romane și drame rusești de la Pușkin la Gorki, trecând prin Turguenev, Gontciarov, Dostoievski, Tolstoi pun întotdeauna în fața eroilor lor și cititorilor întrebări "eternale" asupra sensului general al existenței. Numeroasele personaje din povestirile și nuvele lui Cechov se plâng de mediocritatea existenței zilnice și visează să iasă din ea ca să găsească o viață nouă; ele se consolează cu ideea că "în trei sute de ani viața omului va fi frumoasă".

"Această trăsătură psihologică creiază o predispoziție la universalism. Dostoievski, care voia în mod absolut să devină profetul unui naționalism ideologic rus și își bătea joc de "cetățenii lumii" cari se ocupă cu problemele universului în loc să se îngăie în pământul lor natal rus, proclamă în celebrul lui discurs despre Pușkin că adevăratul geniu rusesc este întotdeauna universal și că, numai Rusul este capabil de a se împărtași cu spiritul altor popoare. Și este, probabil, acest lucru care face farmecul sufletului rusesc de care vorbesc adesea străinii.

"Dar tendința spre idealul absolut și pentru universalismul total ascunde în ea un mare pericol: poate provoca o ruptură de echilibru, mai ales la reprezentanții unui popor tânăr care nu s'a format în urma unei lungi experiențe și unei influențe care înfrânează, a unor factori puternici cum este biserica catolică sau dreptul roman la Occidentali. Această ruptură de echilibru face pe intelectualul incapabil să se adapteze mediului și îl transformă într-un "corp străin" în propria lui țară. Într-un "emigrant în interior", sau chiar într-un emigrant pur și simplu, care poate deveni "supărător" pentru coreligionarii spirituali și politici în afara Rusiei.

"Pentru a termina această analiză preliminară a rolului inteligenței în mișcarea revoluționară, iată încă o observație importantă.

"Sinceritatea sau, dacă preferați, naivitatea cu care intelectualii ruși acceptau ideile noi venind din Occident și dorința pasionată pe care o manifestau să realizeze aceste idei sfârșeau adesea la un șoc violent, la un conflict dramatic cu regimul rus sub care acești "occidentaliști" trăiau.

C. Stere a trăit cu intensitate românească toate problemele politice, iubirea lui de pământul românesc, pasiunea lui pentru Basarabia, grija de viitorul neamului românesc sunt evidente, dar nu mai puțin, formația lui spirituală, sensibilitatea intelectuală l-au rămas până la sfârșit sub influența intelectuală rusă. Este, poate, explicația tragismului lui interior ca și a izolării în care s'a simțit toată viața; în acel climat de vioiciune zeflemistă el aducea acel serios, acea preocupare gravă față de problemele existenței, ceiaze l-a singularizat, l-a făcut sufleteste inadaptabil mediului inconjurător.

Filozoful rus Tșadev, a fost declarat oficial nebun de guvernul țarului Nicolae I pentru a se anula valoarea "Scrșorilor filozofice" care au aguduit intelectualitatea rusă; celor cari îl acuzau că a calomniat în Rusia "Apologia unui nebun" el a răspuns: "Este frumoasă iubirea de patrie; dar mai există ceva mai de preț: iubirea de adevăr. Nu pe drumul patriei, ci pe acela al adevărului se poate urca la cer... Mai mult decât oricare dintre voi, credeți-mă, eu îmi iubesc patria. Am ambiția gloriei ei. Dar n'am învățat să-mi iubesc țara cu ochii închiși, cu fruntea plecată cu gura închisă... Eu văd că vremea iubirilor oarbe a trecut; astăzi, înainte de toate datorăm patriei adevărul". Și C. Stere și-a însușit acest principiu, refuzând să fie un respectuos al minciunilor convenționale; probitatea lui intelectuală îl făcea incomod într-un partid politic, în universitate, în viața culturală.

În 1906 a publicat în "Viața românească" un articol care a avut un mare răsunet "Fischerland", denunțând trustrile arendășești. Aducea o documentare strivitoare, realitatea exploatarea țăranilor prin învoile agricole de tip colonial era prezentată în cifre a căror elocvență înlătura orice încercare de apărare a unui regim neomnomenos. "Siberianul", "nihilistul" turbura digestia unei întregi clase de "beați posedenți". Nu era nevoie de o mare imaginație ca să vezi conturându-se printre cifrele statisticilor chipurile crispatе de ură ale țăranilor și să întrezărești flăcările revoluției mistuind conacele marilor proprietari. Articolul apărea ca sborul unei pasări anunțătoare de furtună.

Ca să înțelegem vrăjmășiile pe care le-a recoltat Stere în urma acestui articol, este necesar să amintesc cum au fost sancționați cei doi socialisti—Ficșinescu și Bang-

hereanu—inițiatorii cluburilor partidului socialist la sate. Statutele Cluburilor "muncitorilor plugari" sunt un model de măsură, de spirit civic împăciuitor. În enunțarea scopului pentru care luau ființă aceste cluburi se preciza: "de a lupta pe calea cea mai liniștită și legală, pentru luminarea și deșteptarea tuturor muncitorilor și mai ales pentru luminarea și deșteptarea muncitorilor plugari". Unde începeau să devină periculoase aceste cluburi era în dotarea lor cu Constituția țării și comentarea acestei Constituții.

La club trebuia să se țină "întruniri dacă se poate în fiecare Duminică, la care întruniri atât membrii din comitet cât și oricare membru al clubului vor putea vorbi despre nedreptățile ce se întâmplă țăranilor, despre mijloacele cu care s'ar pune capăt acestor nedreptăți". Se urmărea întronarea domniei legilor la sate, exact acele legi pe care le vota parlamentul. Ori, tocmai respectarea legilor nu era pe placul clasei care accepta decorul decent al legilor dar nu tolera corectă lor aplicare. Oficiul partidului socialist "Lumea nouă" căută să prevină pe țăranii de pericolul agenților provocatori. Într-un articol nu a uitat să dea acest avertisment: "Înainte de toate, liniște și pace, căci țăranii n'au dușmani mai cruzi decât pe cei cari din prostie ori din răutate le-ar spune că mântuirea poate fi așteptată de la ciomagi" (29 Noiembrie 1898).

Iar dacă s'ar fi ivit instigatorii la revoltă sau la folosirea mijloacelor nelegale "asemenea oameni, îndată ce'i veți afla, să'i dați pe mâna procurorului, pentru că acei cari caută să înfrângă legile să fie pedepsiți cu toată asprimea legilor" (Lumea Nouă din 24 Ianuarie 1899). Însă "aplicarea strictă a legilor existente", cerută de ziarul socialist, constituia o revoluție pe căi legale, de aceea s'a impus desființarea acestor cluburi de educație civică.

Ficșinescu și Banghereanu și încă 35 conducători de cluburi au fost arestați, trimiși în judecată și condamnați pentru... escrocherie.

Marea proprietate știa să se apere. Șase ani mai târziu, C. Stere a pus problema expatriării sălbatece a țăranimii, fapt care a determinat să fie designat ca vrăjmaș al ordinii sociale. Si urile se acumulau, numele lui C. Stere devenise sinonim cu ațățător la revolta țăranimii.

Războiul mondial l-a impus atitudinea conformă cu interesele Basarabiei. Toată viața lui C. Stere s'a simțit în primul rând Basarabean. Hulit, opunând retoricei facile a intervenționismului seriozitatea analizei lui, orgolioasa lui izolare era de natură să exaspereze adversarii cari nu cunosc legea ertării.

Si după terminarea războiului, C. Stere a putut fi înfățișat ca trădător: rămăsese în teritoriul ocupat, deși fusese mobilizat ofiter de rezervă în Justiția militară cu gradul de colonel. Dar care a fost adevăratul motiv al rămânării lui C. Stere în România? Nu a fost un motiv politic, ci unul de ordin pur intim.

În primele cinci volume din "În preajma revoluției" Stere descrie viața lui petrecută în Rusia țaristă. În lumea pe care o evocă defilează figuri de proprietari moldoveni cari (în 1868) după 50 de ani de stăpânire rusească asupra Basarabiei abia puteau să îngăimeze o frază pocită în rusește, tineri moldoveni prinși în mrejele ideologiei revoluționare, țăranii incrimenți în tradițiile seculare care l-a apărât să nu fie rusificați, revoluționari ruși și halucinați ai justiției sociale absolute. Si în această lume se strecoară sfioasă, de o puritate virginală în iubirea ei, tăcută, blândă, gata de toate sacrificiile: Tania. C. Stere i-a dat acea încântare pe care o au eroinele lui Turgheniev. Tania a existat și este, poate, încă în viață: prima soție a lui C. Stere. Condițiile în care s'a celebrat cununia, în închisoare, corespund realității ca și existența, de un rar dramatism, în Siberia. Numai moartea Taniei este o plămuire a romancierului pentru a îndepărta pe cititor de realitatea mai puțin romantică.

Din această căsătorie C. Stere a avut doi băieți și o fată, iubirea cu toată exaltarea simțurilor, C. Stere nu a cunoscut-o; intensitatea cu care trăia problemele existenței, pasiunea cu care studia, l-au făcut insensibil la chemările ispititoare ale iubirii. Până în 1914 bătaile inimii, în sensul romantic, pentru el n'au existat; era căsătorit, avea trei copii și viața lui se desfășura între căsătoria de Drept constituțional, revista "Viața Românească" și acțiunea politică; în fond, viața lui se limita în spațiul camerei, tapetată cu cărți, în care lucra.

S'ar părea că fiecare suntem obligați să plătim vieții tributul unei mari pasiuni. Cunoscupe pe d-na Ion G. Radovici, soția doctorului Radovici pe vremea când acesta trăia și era bun prieten cu Stere. Frații Radovici (Alexandru și Ion) au făcut parte din elita intelectuală a mișcării socialiste care în 1900 a intrat în partidul liberal. Drul Radovici, de o superioară inteligență, de o vastă cultură, a reprezentat una dintre figurile cele mai nobile, de un idealism în sensul strict al cuvântului și de o bunătate în sensul creștin. În 1907 i s'a încredințat prefectura județului Vaslui; în locul represuniilor, drul Radovici a întreprins blândetea și a reușit să pacifice județul fără vărsare de sânge. Vorba potolită, înțelegerea suferințelor care frânseseră răbdarea țăranilor, au contribuit la potolirea sufletelor. În Cameră, ca deputat, lua parte la dezbaterile parlamentare, activitatea lui era continuă; în toate manifestările se simțea acea vibrație a marelui lui iubiri pentru cei umili. Era însă bolnav și fizicește se simțea suprat. El contraria alăbire a puterilor lui de muncă, refuza să accepte o lungă agonie și printr-un act de voință a evadat din viață: în primăvara lui 1908, pe când călătoria la Marsilia spre Neapole, s'a svârșit în mare.

Au trecut ani, și în 1914 C. Stere s'a îndrăgostit de văduva drului Radovici. La 47 de ani C. Stere trăia emoțiile pe care ar fi trebuit să le cunoască la vârsta de 20 de ani.

În Noiembrie 1918, d-na Radovici a intrat în sanatoriu din București Elisabeta unde aștepta să dea naștere unui copil, fruct al legăturii de dragoste cu Stere. Acestui om i se puneau acum o problemă de conștiință: putea să părăsească femeia iubită într-un moment așa de grav? Împărtașind lui Ionel Brătianu dramatica lui situație, acesta l-a sfătuit să rămână la București și, pentru a-l înlătura alte dezbateri de conștiință, ministerul de răs-

bolu l-a dat ordin scris să rămână pe loc.

Deci, C. Stere a rămas în teritoriul ocupat cu asăntimentul șefului guvernului și acoperit de un ordin al ministerului de război. În 1918 C. Stere a divorțat și s'a căsătorit cu d-na Radovici, legitimându-și băiatul.

E posibil ca în taina meditațiilor lui Ionel Brătianu să se fi conturat vag eventualitatea unei victorii germane și în această ipoteză să se fi gândit ca C. Stere să devină o utilitate? Nu se știe: ceace, însă, ne îndreptățește să credem că între Brătianu și Stere a existat o înțelegere secretă sunt următoarele fapte. La sfârșitul lui Decembrie 1918, imediat după intrarea trupelor române în București, C. Stere a fost arestat și anchetat de un comisar regal. După câteva zile a fost pus în libertate și a plecat în Elveția. Pașaportul, banii necesari pentru călătorie i-au fost puși la dispoziție de Barbu Stirbey, cumnatul lui Ionel Brătianu. Ar fi putut pleca Stere fără consimțământul șefului guvernului, adică al lui Ionel Brătianu? Acesta nu avea nici un interes să se desbată procesul lui Stere. O confirmare a interesului pe care l-a avut Ionel Brătianu o avem și în faptul că dosarul Stere, adică primul interogatoriu luat de comisarul regal și piesele prezentate de acuzat, au dispărut. Toate încercările făcute de Take Ionescu în timpul guvernului Averescu pentru a descoperi aceste dosar la Curtea marțială, au fost zadarnice. Dosarul era acasă la Ionel Brătianu.

Dacă într'adevăr asupra lui Stere ar fi existat temeinice dovezi de vinovăție, dosarul nu ar fi dispărut; temeiul sustragerii de la Curtea marțială nu era al lui Stere; conținutul dosarului jena, foarte probabil, pe Ionel Brătianu căruia în convenia să planeze asupra acestui indicat șef al mișcării țăraniste acuzația de trădare, dar nu-i convenia să se judece procesul pe fapte precise.

În primele alegeri—Iulie 1919—C. Stere a fost ales deputat al județului Soroca. El se găsea în Elveția. La validări nu s'a ridicat nici o contestație și, de ținut în seamă, N. Iorga, implacabilul adversar al lui Stere, era președintele Camerii. Cu atât mai semnificativă este această validare a alegerii din Soroca din 1919, cu cât prin "Neamul Românesc" N. Iorga acuza de trădare pe C. Stere, iar în Cameră partidul liberal avea 120 de deputați. Repet: nici o contestație.

Parlamentul Federației a fost dizolvat în Martie 1920 când s'a constituit guvernul Averescu. Noul alegeri au avut loc în Mai și la validare s'a ridicat contestația alegerii lui C. Stere. Nici un liberal nu a luat cuvântul pentru a susține contestația și în tot timpul dezbaterii, reprezentanții partidului liberal au păstrat o strictă atitudine neutră. Numai Vasile Sassu—fost sterist—a plăns atunci când a vorbit C. Stere.

Contestația a fost susținută de N. Iorga și Take Ionescu cari s'au găsit uniți printre comunitate de resentimente: rar ura în viața politică românească a avut un accent mai elocvent. Deși Take Ionescu, ministru de Externe în guvernul Averescu, a cerut invalidarea lui C. Stere, majoritățile au validat alegerea de la Soroca.

Dupa fliptica lui N. Iorga (a vorbit două ore) și atacul lui Take Ionescu, atunci când Stere s'a urcat la tribună s'a făcut o tăcere desăvârșită. Vorbea pentru prima oară într-o Cameră aleasă sub regimul votului universal, vorbea în fața unei Camere în care majoritatea deputaților erau țărani fără nici un trecut politic. Se simțea neliniștea lui Stere; rămăsese în pronunție accentul moldovenesc iar cuvintele aveau o emoție înfălbă, dând apărării o dramatică noblete. Nu era propriu zis o apărare ci o impresionantă confesiune care, treptat, treptat cucerea atenția Camerii, o acapara. Întreruperile care încercau să hărțuiască pe Stere erau repede strivite de reacțiunea deputaților, dornici să-l asculte. Și C. Stere știa să dea discursului o profundă rezonanță umană; elocvența lui respingea retorica facilă; evita folosirea cuvintelor tesite de o prea comună întrebuintare; își calcula efectele ca un mare tragedian. Era ajutat nu numai de vocea lui gravă de bariton ci și de chipul lui care părea că oglindește chinul lui sub acium interior. C. Stere nu rostea un discurs, el trăia acel discurs menit să lămurească opiniei publice cazul Stere.

Evocând începuturile lui revoluționare pentru a-i fixa situația în marele curent care a prăbușit țarismul, a amintit stagiul lui în faimoasa închisoare Petre-pavlovsk. Imi răsună și azi cuvintele lui Stere: "Aveam ca vecin de celulă, la stânga, pe Pilsudski și la dreapta... (a lăsat să treacă câteva momente spre a mari efectul) pe Vladimir Ulianov Lenin". Nu era o invenție de circumstanță. Când mareșalul Pilsudski a venit la București s'a dat o recepție la ambasada Poloniei. A fost invitat și C. Stere. Era prezent și N. Iorga care nu-i putea stăpâni indignarea. Au urmat prezentările de rigoare; mareșalul Pilsudski se întreținea cu invitații de marca. La sfârșit îi este prezentat și C. Stere. Spre surprinderea generală, călcându-se protocolul, mareșalul Pilsudski l-a îmbrățișat pe Stere și l-a invitat să se așeze; conversația a urmat în limba rusă. Foști vecini de celulă se regăseau. Camaraderia arătată de mareșalul Pilsudski lui Stere a mănânat pe Iorga, considerându-se ofensat personal. Și fără să mai țină seama de unele obligații de protocol, a plecat furios. Deci, vecinătatea din închisoarea Petre-pavlovsk nu era o invenție.

Pe măsură ce Stere vorbea, N. Iorga dădea semne de enervare, fără să interzică, iar Take Ionescu privea dezolat majoritățile cucerite de C. Stere. Validarea alegerii de la Soroca îndreptățește pe ori cine să tragă concluzia că "trădarea" lui C. Stere nu mai putea fi folosită ca o armă politică. Și totuși, s'a revenit la ea, în 1932 când C. Stere, conform legii, fiind ales de zece ori deputat, trebuia să fie proclamat senator de drept.

O seamă de generali, senatori de drept, s'au opus, deoarece C. Stere era... "un trădător". Dar nu această manifestare ar fi putut să aibă politic vre'o însemnătate, ci atitudinea partidului național-țărănesc care a refuzat să se solidarizeze cu cel ultraiug. Cum se explică această atitudine?

Iuliu Maniu nu iubea pe Stere; nu uitase atitudinea fostului director al revistei "Viața Românească" în lupta dintre Octavian Goga și Al. Vaide-Volevod. Și mai existau cineva în partidul național țărănesc care îi erau ostili: Virgil Madgearu. Putea impresiona Madgearu prin prețuirea lui de economist pe Ion Mihalache, pe Iuliu Madgearu și pe ceilalți fruntași ai partidului (în afară de Grigore Iulian) nu însă și pe Stere. În fața lui Stere, Madgearu se simțea întotdeauna ca un student la examen, nesigur de știința lui. Pentru a domina partidul, pentru a deveni doctrinarul necontestat al partidului, Madgearu avea nevoie ca Stere să nu existe.

(Urmează în pagina 6.)

C. STERE

EXIL

de Vasile Postecua

Între Iuliu Maniu —vădit intimidat de Stere, pe care în tăiașă îl ura— și Virgil Madgearu a fost o tăcută comuni-tate de sentimente față de C. Stere. Este foarte complicată atitudinea lui Ion Mihalache în cazul Stere: influența lui Madgearu asupra lui Mihalache sporea în detrimentul influenței pe care o avusese, la începuturile partidului țărănesc, Grigore Iunian. Ezițările lui Mihalache au fost înălturate de presiunea lui Maniu și Madgearu. Cu o desinvoltură deprimantă pentru cei cari crezuseră în autenticitatea democratică a partidului național-țărănesc, Constantin Stere a fost sacrificat. Nu a fost proclamat senator de drept, cu o provocatoare în-călcare a legii, și partidul național-țărănesc nu a reac-tionat.

Replica ostracizării a venit sub forma unei cărți "Preludii: partidul național-țărănesc și cazul Stere" apă-rută în editura "Adevărul". Unul câte unul, conducătorii partidului sunt supuși unei nimicioare analize; revolta lui Stere străbate aceste pagini în care sunt biciuite nu-litatea solemnă, mediocritatea ambițioasă, ipocrizia și renegările democrației țărănești pentru care luptase o viață întreagă. Sunt, în literatura noastră politică, cele mai concentrate pagini de denunțare a tot ce se ascun-dea în dosul decorului unei anemice ideologii democra-te. Pentru a înțelege drama politică a lui Constantin Stere e necesar să se citească expunerea de motive a proiectului de Constituție propus de partidul țărănist, expunere făcută de Stere în 1912, precum și cartea mai sus menționată, după ce partidul național-țărănist l-a sacrificat.

Fără îndoială, un învins, un mare învins, o figură pa-tetică de singuratic în viața politică românească. Coa-litia urilor l-a eliminat, uri implacabile. Când cineva reușea să-i capete încrederea, intimitatea lui C. Stere era de un farmec fără egal. Avea o seriozitate în preo-cupări, adâncea cu atâta gravitate problemele politice, desfășura o așa de variată cultură, încât cucerea. Stere nu aluneca pe suprafața problemelor vieții, el nu se fe-rea să le dezbata cu acea ardoare pe care o luase din mediile intelectualilor ruși. În fond, el a rămas tot tim-pul un Român de formație intelectuală și de sensibilitate rusească.

Am fost de câteva ori la Bucov și am avut prilejul să-l cunosc în acele clipe când sufletul se deschide fără reticente. Nu știu cum isbutise să aducă din Siberia un arbore pipernicit al cărui trunchiul părea agribulit de frig. L-a plantat la Bucov și în plimbările lui prin parc făcea un popas pe o bancă pentru a-l contempla; acel arbore îl făcea să retrăiască exaltarea tinereții lui revoluționare. Mi-a spus, în treacăt, că era un arbore care crește în Taiga siberiană. Apoi mi-a vorbit îndelung de flora și fauna Siberiei, de populațiile autohtone, de viața deportaților și deodată, întrerupând această in-teresantă descriere, mi-a spus cu un zâmbet amar: "sub regimul țarist deportații politici aveau totuși un regim mai uman decât sub regimul bolșevic".

Părea că de multă vreme îl munceste o problemă și simțea nevoia să o comunice cuiva. "Nu ne dăm seama, ne lăsam înșelați, de aparențe, dar regimul bolșevic evo-luiază către un nou imperialism. Mă gândesc înspăimân-tat la o nouă ocupare a Basarabiei de către Ruși. Nu exagerez, o vad venind". Eram în Septembrie 1936. Și acolo, în parc la Bucov, ca și când ar fi continuat o de-sbateră care se desfășura de multă vreme în conștiința lui, C. Stere mi-a făcut o amplă expunere a temeiurilor îngrîjorării care îl chinuie. Ce bine cunoștea resorturile tainice ale politicii imperialiste a Rusiei de totdeauna: cu ce bogăție de referințe portretiza sufletul rusesc în opoziție cu Europa!

—Ce păcat că nu știți rusește ca să poți lua contact direct cu izvoarele rusești. Ai citit "Scitii" poema lui Alexandru Blok? Într'un articol, acest poet pomenind de marile popoare ale Occidentului, scria în 1918: "Dis-pretuindu-ne mai mult decât înaintea revoluției, ei știu că, la un moment dat, noi putem să lăsam să treacă pes-te noi valul rasei galbene și să invadeze nu numai cate-drala din Reims, dar toate sfintele lor prăvălii. Noi suntem stăvilarii. Nu-i interzis nimănui, care cunoaște ace-s-te forțe revoluționare, să deschidă aceste stăvilare".

"Si Blok nu era primul scriitor care contura amenin-țător rasa galbenă. Său, Vladimir Soloviev are într-o poezie două versuri care spun mult". Stere a rostit cu vocea lui gravă două versuri în rusește. "Voi încerca să le traduc: Panmongolism! Acest cuvânt este straniu, dar el îmi desmiardă urechea".

Și citatele se succedau din Alexandru Herzen, din Dostoevski, din filozofii panslavismului ca să sublinieze unitatea anti-europeana a gândirii rusești. Vorbind, pri-va pipernicitul arbore adus din Taiga Siberiană, trans-planțat în parcul din Bucov.

În 1937, când C. Stere a împlinit 70 de ani am publicat în "Curentul" un articol în care am condensat tot ceea ce simțiam pentru acest mare și nedreptățit singuratic, pentru ostracizatul vieții politice românești. Câteva zile mai târziu, l-am întâlnit într'un restaurant. S'a sculat de la masă și a venit să-mi mulțumească. "Articolul mi-a adus o mare mângâiere. Nuți poți închipui ce dureros este pentru mine ca fiul meu să aibă sentimentul că ta-tăl lui a fost un trădător. Îți mulțumesc". Avea în pri-ri o adâncă tristețe. "Nu mă simt bine, inima cedează. Nu mai am mult de trăit. Atenție la Basarabia. Imperia-lismul rusesc are proporții pe care nu le-a avut nicio-dată."

Câteva luni mai târziu Stere a murit.

Tragic destin. Evocând pe C. Stere caut să descifrez judecata de mâine a generațiilor care ne vor succeda. Înclin să cred că i se potrivească aceste rânduri dintr-o scrisoare trimisă de Gogol poetului Jukovski: "O mână invizibilă, dar puternică, scrie misterios sub ochii mei. Eu știu că numele meu va fi mai fericit decât am fost eu. Poate că scoborătorii compatrioților mei se vor re-concilia, lăcrimând, cu umbra mea".

Poate de-un deceniu, poate de milenii.
Ne-nmăștișăm tot mai adânc în exil;
Parcă venim de dincolo de Sphinx și de Nil,
Și ne mână, pedepșă cumplită, biciul gheeni...

Din lagăr în lagăr, din țară în țară,
Ne tot visăm întoarcerea mâne,
Legănând dorul de Patrie ca pe-o comoară
În inima de vită vândută, de căne...

Apocalips al demenței și planetară osândă,
De milenii parcă, rățăm milioane,
Așteptând din ceas în ceas să ne vândă,
Stăpânii altor Yalte și Teherane...

Ni-i perină, cărja de modern ahasver;
Plână și mormintele ne refuză: strigoi;
Vom mai găsi țara liberă doar într'un capăt de cer,
Cu ingerii poltruci și cu Jilavele noi...

Poate de-un deceniu, poate de-o eternitate,
Ne scufundăm tot mai adânc în noroi,
Lăncezind libertate, întoarcere-acasă, război,
Și Apusul ne vinde și Fiara ne bate...

Și'n disperare visăm un satanic atom,
Cenușă și tândări să facă pământul,
Să se stingă de-apururi vânzarea de om,
Să se restituie și însuși Cuvântul...

DRUM DE ROBIE PRIN ARDEAL

de Badea Gadea

Drumul e lung,
Drumul e tot mai greu și mai lung.
—În seara albastră,
La ceasul când încă mai curg,
Pe cerul uitat,
Cele din urmă lumini de amurg,
Călătorim așa, sub cerul nostru uitat,
Prin Țara de lacrimi,
Călătorim nemcetat.

Prin Țara iubită,
Prin Țara tuturor bucuriilor și durerilor noastre
Fioruri de viață și moarte,
Ne ducem povara robiei tot mai departe
Și'n serile-albastre,
Lăsăm pe la porțile dragi
Zadarnic deschise,
Troite și lacrimi și mâinile-ntinse.

... Infrânți sub destinul de foc,
Noi trecem înainte;
—Prin Țara noastră străini—
Spre cine știe care crunt nenoroc
Călătorim mereu, înainte.

Hei, frate române,
Bucata ta albă de pâine
Nu poate fi har, pios dăruit—
Foamea și-aleanul nostru nebiruit
O clipă s'aline—

Bunule frate române.

Că'n Țara în care străinii
Se îmbuibă fără-ncetare,
Noi trecem lănați ca și câinii,
Prin Țara din care mușcă
Fără-ncetare,
Păgânii.

Drumul e lung,
Drumul e tot mai amar și mai lung.
—În seara albastră
Încă ajung
Chemările scumpe,
Spre inima noastră.

Și'n vreme ce pașii obidei,
Fără odihnă, întruuna
Ne mână,
Iubitele-aduceri-aminte,
Încet se adună,
—Peste gând,
Rug de tristeți noi aprinzând
Iar brațele dragi,
Ce-asteaptă, în urmă,
Într-una deschise,
Tot mai aproape se-nlînd,
Spre frunțile noastre,
Ase de doruri și vise...

DIN LIRICA MACEDO-ROMANA

de Nusi Tuliu

AUSLU

Ni-l ved și azi auslu cu percea ncărciliată
Cum sta nîngă cupie, căciula la o parte,
Ciubucă tru sileafe, tîmbărea arucată
Pri-anumirili te-avură di-ahănte neuri parte...
Ni-l ved tru-analtul munte cupia cum adună
Și-avdu și-astăzi canda cum cloputle asună.

Eram ficior atumtea. Pri frămtea mea curată
Nu-avea tricută nînce aumbra-a li dureare:
Ni părea di-asime steaua, iar luna-ațea mușată
Ni părea—tu mailu dulce—di-amalamă vîsteare.
Tricută-i ficiuramea... Cupiile? Iu-s cupiile?
Iu-s cloputle di-ună-oară di cari vâzia trîiile?

Tricură toate... Auslu ni-armase mași tu minte
Ș'ni-l ved cum sta la turmă, cărliglu tu-ună mână,
Ma albu ca nă cruce di marmar pri murmînte,
Ma crehtu ca lilcea di mîrdziîni di fîntîna.
Ni-l ved cum sta pi șcîmbă, cum cîntă cu fluera
Amurgul când se-alasă pi goliîni primuveara.

Nă oară, ună oară—ni-aduc aminte ghine—
Cîntă ahîntu dulce, că plîmase toată valea.
Era tu-ascapitată. Cu boți jîloase, mpline
Cîntă și pitrunicii—și-îi ti străbată jalea!—
Tricură ani di-atumtea ș'va s'treacă mult năinte...
Auslu, maș auslu iocană ni sta tu minte!

(Transpunerea în românește ne-a fost trimisă de
D-nă Violetta Puppi.)

BATRANUL

Mi-l vîd și astăzi bătrînul cu pletele cărlionțate
Cum stă lîngă turmă, căciula la o parte,
Ciubucul în seleaf, tîmbariul (mantaua) arucată
Pe umerii ce-avură de atâtea neuri (zăpezi) parte...
Mi-l vîd pe înaltul munte turma cum o mână
Și aud și astăzi parcă cum clopotele răsună

Eram ficior atumtea. Pri frămtea mea curată
Nu trecuse încă umbra durerii:
Îmi părea de argint steaua, iar luna cea frumoasă
Îmi părea —în dulcele mai— de aur comoară.
Trecută-i copilăria... Turmele? Unde-s turmele?
Unde-s tîlîngile de altădată de cari răsunau
[pustiurile?

Trecură toate... Bătrînul îmi rămase numai în
[mînte
Și mi-l vîd cum stă la turmă, cărligul într-o mână.
Mai alb ca o cruce de marmură pe mormînt,
Mai fraged ca floarea de pe tîrmuri de fîntîna
Mi-l vîd cum stă pe pîtră, cum cîntă cu fluierul
Amurgul când se lasă pe înălțimi pleșuve pri
[măvara.

Odată, o singură dată—mi-aduc aminte bine—,
Cîntă ahîntu dulce, că plîmase toată valea.
Era la scăpătat (ul soarelui). Cu accente dulcose,
[pline
Cîntau și pătrunchii—să mi te străbată jalea!—
Trecură ani de-atunce și vor trece mulți înainte...
Bătrînul, numai bătrînul iocană-mi stă în
[mînte!

MURFATLAR

de St. Georgescu-Olenin

III

AND Temistocle Spiridiotis, mare negustor de cereale la Constanța, cu sucursală la Murfatlar, se văzu ruinat de chesatul de criza—ce băntuia anul acela, printre grânari, din pricina secetei cumplite, cum nu se mai văzuse în Dobrogea, primul lui gând nu a fost de părere de rău pentru banii, bijuteriile, hainele și blănurile de pret, duse pe apa Sâmbetei, nici dacă s-ar mai putea scăpa ceva, din prapădului abătut asupra lui. Temistocle, negustor cinstit, cu frica lui Dumnezeu și

MC

respectul cuvântului dat, cum erau negustorii pe vremea aceea, nu-și cruțase nici banul de anafură, ca să-și plătească datoriile și să nu fie *moflus*, adică falit. Nici nu se întreba măcar unde își va sprijini capul, acum, în pragul bătrâneții, când creditorii li luaseră și casa de locuit, cu grădina, cu mobilă scumpă și aluzi la scară. Temistocle nu se gândia decât la fata lui, Caliopei, pe care nu apucase s-o mărite și s-o vadă căpătuită, la casa ei, atunci când întreaga *protipendă*—lume cu pretenții—românească și grecească, primă și răspunde cu plăcere și onoare, la invitațiile la mese, la dănuț, la joc de cărți sau la sindrofie, ale cucoanei Penelope, soția lui. Acum toți acești *euhenicoși*—cum am spune, oameni cu pretenții de boierie sau în slujbe înalte—pieriseră, par' că intrasera în pământ și nu mai era chip să-și găsească acasă, ca să pot schimba cu ei o vorbă sau să-și nimeresci cu un răvaș. Erau acum prinși toți, peste măsură de treburi și boierul, cum spuneau slugile, care-și deschideau ușa, nu se găsea nicodată acasă și nu se știa când se va întoarce. Nici chiar tinerii ofiteri de marină și de cavalerie, nici ceilalți tineri cu *igheumonicon*—de bon ton—cum s-ar zice, fii de armatori, de negustori cu birouri de expediții și *vămuiri* sau de coloniale și *delicatese*, cu gros nu-și mai deschideau ușa căsioarei, ce luase cu chirie, pe o străduță dosnică, în apropiere de închisoarea militară. Nu vedea Temistocle cine s-ar mai putea în-sura acum, fără zestre, cu domnișoara Caliopei, crescută la pensionul Pompilian, din București și neștiind să facă altceva, decât să se suliminescă, să-și pieptene părul în cărlionți și în zuluși, să danseze sau să cânte la pian, cât e ziua de mare. Cucoana Penelope nu ar fi îngăduit, în rușul capului, ca odorul ei să pule mână pe mătura sau pe coada țigălei și îngrijia ea singură de casă, fără nici o mână de ajutor, în munca ei de roabă, numai și numai s-o lase pe Caliopei în pace: să citească o carte sau să privească visătoare pe fereastră, când nu cânta la pian—singurul obiect mai de pret, din casă, salvat cu ajutorul unui prieten, din naufragiul ce înghițise agoniile de o viață a lui Temistocle Spiridiotis.

—Căstăi mu agapi memo—fetița mea, mult iubita—oia pe cinești Temistocle și vedea, cu îngrigorare, cum fata lui scumpă devine, pe zi ce trece, mai liniștită, mai apăsătoare și aproape multumită cu soarta mărșălină ce i se creștea. Ar fi vrut s-o vadă, ca altă dată, capricioasă și făcând nazuri, vegnic nemulțumită, dorind și chiar impunând mercur alt-ceva, decât ceace i se oferisă, cu filitomie, de generoși ei părinți.

Vedea acum bietul Temistocle Spiridiotis că a ajuns la ananghie mai ră decât atunci, când, cu mulți ani în urmă, venise dintr'un sat sărac, din Epir, să-și câștige pâinea în România. Începuse ca bălat de privilegii într-o băcănie, din Constanța, pe calea Mangaliiei. Deși pe firmă era pompos intitulată, *Magazin de coloniale și delicatese*, scris cu litere mari, de-așupra numelui stăpânului, Mitladiu Frangopol, dar se vindea de toate, țărănilor veniți la oraș, nu numai *delicatese*: sare în drobi, gaz, păcură, hie, opinel și fierărie și lemărie de rând. Mușterii începeau să vină din zori: țărani sosiți cu treburi sau după târguie, la oraș ori muncitori din mahalale, când porniau la lucru, în port. Îmbuleala nu scădea nici după aprinsul lumânărilor și când mai albia vânzarea, nu-și lăsa în pace jupânul, nici chiar la amărâta de merinde—o scrubie în saramură, pe o bucată de hârtie murdară, de împachetat, îmbucată în pîpă, cu un sfert de pâine, stând în picioare, dinaintea unui colț mai doborât de raft. După câți-va ani de viață amărâtă, cu simbră mică și muncă peste puterile omului, cu alergătură din misteriu în misteriu, răscolind mercur prin rafturi, și cutii, scoborând la pivniță și revenind încărcat de mărță, dând lipă la cântar și la măsură și împachetând lucruri mai proaste decât cele alese, jupânul îl făcuse teșhetar. Vistă i se mai îmbunătățise și devenise mai ușoară, că acum era rândul altor băteți de prăvălie, tot greci ca el, veniți din Epir, să se istoviască în *Magazinul de coloniale și delicatese*. Avea și simbră mai mare, dar acum altă primejdie îl păsteară: era palicar chipș și domnișoara Caliopei, fida stăpânului, o fată ușoară ca un țărșagie, res și căsătorie pusese ochii pe el și cu ajutorul tatălui său, care, după cum spunea Temistocle, avea în mână lui și pâinea și cubul, vroia să se mărite cu el. Când la aluzile stăpânului, Temistocle i-a spus că, încă nu se simte în stare să fie cap de familie, stăpânul i-a răspuns că și teșhetar e greu să fie cine-va.

A lăsat Temistocle băcănia și teșheaua și a intrat, mai mult ca om de alergătură, decât ca misit, la un negustor de grâne, dar nu s-a împiciorogot, până ce noul stăpân nu s-a hotărât să-l pricopsiască și să-l ia la parte. Cu fata acestuia, Penelope, se însurase Temistocle, care, mai târziu, moștenise averea, neguțul și misterii soarelui său și muncind din greu, dar cu noroc, și spor, ajunsese unul din negustorii cei mai cu vază, bogat și respectat de toată lumea, în oraș și în județ.

Dar acum Temistocle nu mai putea s-o ia de la cap, ca teșhetar sau ca misit. Nu mai era tânăr și apoi avea și pe Caliopei, care ar fi murit de rușine, la gândul că e fata de teșhetar sau de samsar.

La o căpătuială oricât de modestă a fetei, se gândia zădărnice și preocuparea aceasta neîntreruptă, li lua orice închie—orice tihnă a vieții. Sta abătut și pe gânduri, în cămăruța ce-i slujia acum și de sufragerie

și de salon și de birou de lucru, când *simpatiotul* și prietenul său, Pericle Macri, notar la Murfatlar, veni să-l vadă, după ce trecuse, mai întâi, pe la prefectură, unde îl mănaseră treburile primăriei. Temistocle i se spovedi ca unul adevărat prieten, așa cum se dovedea acum notarul, venind să-l viziteze la restriște și nu-l ascunse gândul ce-l muncia că, poate, Caliopei e în primejdie de a îmbătrâni fată mare, la casa părinților.

—Avem noroc, Kirie Spiridiotis, îi spuse notarul, după ce-l ascultă trista spovedanie și bucuros, că poate să-și ajute un *simpatiot* și prieten, la mare *ananghie*—la mare nevoie și lipsă—urmă: "toctmai am fost la domnul Pleșu, la prefectură, cu bugetul comunei Murfatlar, în *exercitiul curent*—adaugă el administrativ și important—avem un nou post de învățătoare, la școala froebeliană, cum se zice, adică școala de copii mici, care se va deschide în curând, la Murfatlar".

—Ma țe școala de copille mișle, vorbești dumnita, Kirie Macri—răspunse descurajat, sceptic și paraponisit Temistocle—asta țaranile rumune nu merde la școala niți marile, dar mișle...

Când însă s-a convins că, în adevăr, va fi nevoie de o învățătoare la Murfatlar, Temistocle si-a zis că una e dorința de învățătură a țărănilor rumune și alta e simbră învățătoarei. S'a dus numaidecât, împreună cu Panait Macri, la revizorul școlar, cerându-i cu *politichie*, să numiască pe Caliopei a lui, în postul nou înființat. A mai bătut el de multe ori, calea revizoratului, a dus tot felul de scrisorele de recomandățiune și a pus pe drumuri, pe mulți cunoscuți ai lui, rugându-i să intervină pentru numirea ei. Cu multă greutate, dar în cele din urmă au izbutit să convingă pe revizor că, anii de *liceu francez*—cum se numia la Institutul Pompilian, dispărământul unde elevule nu învătau prea multă carte, ci mai mult muzică, pictură și dans, pe lângă franceză, petrecuți la București, de Caliopei, pretuesc cât școala normală de învățătoare și Caliopei a fost numită învățătoare la școala froebeliană, ce se deschidea în acel an, la noi în sat.

—Cu vașile și cu țaranile mozițe... la Murfatlar... *fos mu, agapi mu*—adică pe *clinica*, lumina mea, dragostea mea, gema cucoana Penelope, amintindu-i lui Temistocle, în muștrări, în plânsete și în dojeni amare, cum era Caliopei alta dată, regina balurilor și cealurilor dansante de la Cazinou și de la Ceroul Militar, inconjurată și răsfățată de floarea ofiterilor de cavalerie și a celor de pe "Elisabeta", "Zmeul", "Zborul" și "Năluca", adică, împreună cu "breakul Mircea", întreaga noastră flotă de război, de mare. Plânsetele ei deveniau sfâșietoare și-și zmulgea părul, când vedea pe Caliopei resemnată și împacată cu gândul că, de acum înainte, la Murfatlar își va petrece zilele. Caliopei însă, însoțită de *scotiteșca*, în șine, și ea a fi învățătoare la Murfatlar, nu înseamnă a se îngropa și a dispărea în *ambianța locală*—cum își zicea ea—și cine-știe... până ce... dar nu îndrăznia încă să spere și cu atât mai puțin să mărturisescă părinților, nădejdă ei că, o minune, acum pe drept socotită absurdă și cu neputință de îndeplinit, o va scoate odată din mediul acela rural și prăfuit. Numai după multe discuții cu Temistocle, după împotrivire înverșunată, dar neputincioasă, după *nevricele*, *stenahorii* și chiar *pandolii*, sau cum ar zice un doctor acum, după atacuri de nervi, anxietate, depresione nervoase și chiar furii, încuvințase Penelope, zdrobită de durere, plecarea la Murfatlar, a fetei ei mult iubite.

Ajunsa aici, învățătoarea și dirigintele școlii comunale domnul Gheorghe Mușatescu, om bun la inimă, pe cât era de aspru cu noi, pe când eram pe mână sa, i-a dat odaia lui de mușafiri, ca locuință și o cameră mai mare, să-și slujiască drept clasă, pentru copii mici, elevii ei. Numai că părinții copiilor și mai ales tătarii, nu-i lăsa să vie la școală decât atunci, când nu-i trimiteau cu bobocii de găscă sau cu vițelii la câmp; iar în toți muncilor nu-i trimiteau neam, așa că rar era plină clasa domnișoarei Spiridiotis, dar mai des, era goală de-abinelea.

Domnul Gheorghe Mușatescu, dirigintele școlii, lăsa în voia ei pe domnișoara de la grădinița de copii mici, cum numiau oamenii din sat pe învățătoarea de la școala froebeliană. Dimineața avea și el cursurile lui, cu băeții și fetele mai mari, la școala comună. După ce sfârșia cu ei, învățându-i să scrie, să citească și multe alte lucruri frumoase, de prin cărți, dar și împărțind, cu multă dărnicie, bătați cu linia, la palmă, urecheli și pedepse cu sederea în genuchi, pe boabe de porumb sau într-un picior, la *colf*, se ducea omul acasă, tot în curtea școlii, să îmbuce ceva. Dar îmbucătura lui era, mai întotdeauna, o masă îmbelșugată, urmată de cafea. Se întindea apoi pe o canapea, ca să se mai odihneasă dar în același timp să și citească din *Didactica magna*, a lui Amius Comenius, tradusă de Titu Maloiescu și socotită printre dascăli, ca bază pedagogică și învățământului școlar. Numai că n'apuca să sfârșiască pagina, că adormia cu capul în mână și nu se mai trezise, decât pe la chindie, când și programul școlar, din ziua acela, era terminat și fetele și băieții plecau acasă, sărind într'un picior întârând câinii din sat și aruncând cu pietre, după ei.

Lui Caliopei îi rămăneră destulă vreme liberă, să citească romane francezești sentimentale, reviste de modă și mai ales să se suliminescă, să se pieptene cu zuluși și cărlionți și să se dichiască, îmbrăcându-se în rochii scumpe, din vremurile de pricopsială ale lui Temistocle și încălțând pantofi de lac sau de antilopă, cu tocurele înalte de o șchioapă. Grecoalea frumoasă și fată tânără, nu ar fi avut nevoie de atâtea zorzoane și numai orgoliul de a-și arăta superioritatea și obârșia deosebită, față de soția șefului de gară, bucareșteanca, a celui de poșta, țegană și a *mașurului* de jandarmi, craioveanca, o făceau să-și îngrăiască îmbrăcămintea, încălțăminte și botul, mai mult decât e nevoie și e cuvințios. Purta prin praful șoselei din Murfatlar, pantofi deschiși de lac și ciorapi de mătase—de până de *paiafen* ispititor, amăgitor și ademenitor—cum spunea Părintele Ciocan, când o întâlnea prin sat, încălțată cu ciorapi

străvezii și de culoarea pielei—*couleur de la chair*—de-și păreau fluierile picioarelor goale. Alteori puneă ciorapi, tot de mătase și tot atât de străvezii, dar de culoarea prafului din drum—*couleur de la poussière*—de parea că umblase prin praful, cu picioarele goale. Numirile acestor ciorapi de mătase erau date de aristocrația franceză, de la Paris și ciorapii erau aduși tot de acolo, spunea ea șefuleșilor pierdute de admirație și învidie, când le încercau transparența, uitându-se la ei, în zare, dar în sat, lumea vorbea alt-fel.

—Deh, mă, frate-meu—spunea Niculaie Voineagu—și Gherghina mea, când nu se duce la horă, umbli prin praful în picioarele goale, de crezi că sunt ale farfuzei de cășoanca, da barem nu dau bunătate de parale, s'o arate desculta și prăfuită, iar când Caliopei trecea tanțose, în pantofi de lac sau de antilopă, cu tocurele înalte, de o șchioapă, de-ar fi putut zbura ciocăria pe sub scobitura piciorului, oamenii din sat își dădeau cu cotul, arătându-și coada ochiului: "uite, mă, vericule"—își spuneau între ei—"cum s-a cățarat capra răloasă, pe papainoșe". Caliopei, însă, trecea fudulă, neprivind pe nimeni, nici în dreapta, nici în stânga și nevorbind cu nimeni din sat, nici chiar cu părinții micilor ei școlari. Ea nu vorbea decât cu *șefuleșele*, care veniau în vizită, la ea, la școală, să le arate reviste de modă, de la Paris, cu poze de rochii și pălării și tot felul de dichisuri, pentru pieptănări și suleminiri.

Avea o cutie îmbrăcată în piele de crocodil și căpătuită cu mătase albă—îi zicea *coffret de maquillage*, adică lădiță de sulimenit—cu oglinjoară în ea și tot felul de tuburi de metal lucios, de parea de aur și de argint și borcănase și sticle de cleștar. Dintr'un tub scotea și arăta *șefuleșelor*, o alifie vântă—*bleu d'orange*, numită, spunea Caliopei—bună de dat pe pieșapele ochilor. Nu știu dacă numele sulimanului era o precizare a culorii, amintind pe acela a cerului în preajma furtunei și în timpul ei, ori era o prevestire a furtunei, ce se va stărni în inimile admiratorilor, când vor privi ochi sub pieșape invințite; dar după ce da cu el, păreau mai de grabă pieșape lovite cu pumnul și acoperind ochi de lele, după o noapte de deamă. Pentru buze avea un alt tub argintiu, cu o alifie ce parea roșie, dar batea aci în portocaliu, aci în violet, *couleur cerises volées*, îi spunea ea, adică de culoarea cireșelor furate, pe care nu ai vreme să le alegi numai coapte și roșii, ci mai zmulgi și părguite ori abia îngălbenite, cum îți vin la mână când le furi; ori, poate, numele vroia să spună că, buzele date cu alifie aceea, se prefac în cireși, care-și așteaptă doar hotul.

De la tătarișcele din sat, Caliopei învățase să și facă un fel de fierțură de buruieni terchute și amestecate cu tot felul de făinuri și prafuri și pasatut acela pus pe cap noaptea, când se culca, îi da părului, cu rugămintă, o frunza de viță, după căderea brumei. A încercat ea să-și vopsiască unghiile de la mâini în roșu și să-și smulgă sprâncenele, trăgând în locul lor, o linie ca o sforică neagră, cu praf de corn de miel ars și amestecat cu ulei, așa cum făceau tătarișcele; dar oamenii din sat, care se uitau cu nepăsare, la schilodirea lor, fiind-că așa e *adetu*—obiceiul—și legea lor, au început să vorbăscă între ei și apoi i-au spus învățătoarei că, poate, domnișoarei de la școala de copii mici, i-o fi smuls care-va unghiile cu cleștele și i-o fi năpărlit sprâncenele. Dirigintele școlii, domnul Gheorghe Mușatescu, a încuvințat-o că, *sesizat de reclamațiunile satenilor și părinților de copii* îi trimite *ordin observator* și în caz de *recidivă*, va face *raport acris*, la revizorat, el fiind răspunzător de ținuta corpului didactic, de sub ordinele sale.

—Metaluri spîșeresti, maică, vătămătoare obrazului și sănătății! spunea Baba Dina! despre alifile și ghilele domnișoarei Spiridiotis. "Eu, maică, zicea ea", la sulimanurile mele și la cel de zi și la cel de noapte, nu pun decât ceară albă, de albine, topită în ulei de migdale dulci și zeamă de lămâie. Și dacă vrea vre-o fată sau muiere să aiba buze roșii, de să creadă lumea, că atunci i le-a tăiat Dumnezeu în carne vie, mai pui și zeamă de dudu sau de mure părguite ori de coarne.

Duminica dimineața, Caliopei, după ce se suliminea, se îmbrăca într-o rochie frumoasă și scumpă, din vremuri bune, își punea pe cap, o pălărie cu pone de struț, sau cu buchete de flori și venia la biserică. Sta cuvioasă, în picioare, în partea stângă, cum e rânduală pentru femei, dar în față. Făcea cu mână dreaptă, în mână, câte-va cruci mărunte și grăbite, ca și cum ar fi zdrăncănit pe o mandolină invizibilă și-și lua apoi o înfășurare de Măgdălină pocăită sau de Santa Cecilia, de pe icoanele pupistașilor. Dar evlavia și smerenia aceasta prefăcută nu înșelau pe Părintele Ciocan, care veghea neobosit la buna rânduală în biserică și la cucernicia drept credincioșilor. Dacă nu o lua la goană cu măturoiul, așa cum ne luase pe noi, din *Tinerimea studioasă*, la o înviere, când furați de melodia îngerească a lui Po-doleanu, cântasem "Christos a înviat" de patru ori, în schimb, la predică, îi trecea pe dinaintea ochilor, viermii neadormiți, focul nestins și zmoala arzătoare din iad. "Că—spunea Sfîntia-Sa, după scria Sfîntului Pavel, în cartea întâia, către Timotei—muierele trebuie să se îmbrace cuvințios și cu modestie și să nu se împodobiască, fiind-că mântuirea li vine din zmerenie, iar după scria din cartea întâia a Sfîntului Petre, să nu se împodobiască pe dinafară cu haine scumpe și păr încălțat, ci pe dinăuntru, în inimă, cu curătenia nepieritoare a duhului blândetei. Și-i mai spunea Părintele Ciocan, că Domnul nostru Isus Christos a iertat pe femeia necredincioasă și păcătoasă; dar nu ar fi socotit vrednică de milă și îndurare, pe muierea ce-și slujește obrazul, făcut de Dumnezeu după chipul și asemănarea lui și se supune, de bună voie, la chinuri și schingiuri, nu pentru izbăvirea sufletului, cum au suferit sfinții martiri, ci numai ca prin vicisuguri diavolești, să rătăciască pe

(Urmează în pagina 2.)

MURFATLAR

la vederea firmei cu titlul de Doctor în Drept, el nu ținea seama decât de partea ce putea să-i fie de ajutor. Ori îl rugau să vie degrabă, să scape de moarte, pe vre-un bolnav pe ducă sau vre-un altul, care începuse să dea sânge pe gură.

Se lipsise Clănțau de secretar sau alți colaboratori juridici, dar avea, în schimb, un samsar de procese, fără păreche: pe Iancu, zis Basamac, fost ajutor de notar, prin satele dobrogene, agent de percepție și supraveghetor—el zicea inspector—la Pescăriile Statului; iar când era "în opoziție"—tot după spusa lui—misit de cereale în obor, jălbar, prin preajma judecătorei și căpetenie de bătași, fiind neîntrecut în mănăstul bătei, al chinorozului și al tibișirului, în alegerile comunale. Rai hăitaș, care să aducă iepurele în bătaia puștei vânătorului, cum aducea Basamac, în biroul domnului avocat Clănțau, pe țărânul venit la Constanța, cu proces, la Tribunal ori alte treburi și necazuri, la Prefectură sau pe la alte autorități. Ca post de observare—cum spunea el—avea căruciuma de sub Hotel Central, așezată la intrarea străzii principale, strada Carol, cu alte trei străzi și în locul geometric al cvartalelor de case și uliți, de unde avea vedere liberă și putea supraveghea, în același timp, gara, tribunalul, prefectura, poșta și strada principală, toate în apropiere, la o arzăritură de băț, numai.

Țărânul dobrogean, când venia cu treburi, la Constanța, după ce-și lăsa caii și căruța, sub paza unui copil, la *Henul Patruzei de biserică* sau la *Henul Leonida*, dacă venia de la el din sat, cu căruța ori când ieșea din gară, dacă sosia cu trenul și se îndrepta apoi spre Tribunal sau spre Prefectură ori o lăsa spre centru, la Orădu, trebuia să treacă prin fața sau latura căruciumei de sub Hotel Central. *Directia obligatorie de marș a inamicului*—cum spun cărțile de tactică militară—a țărânului, putem spune noi aici, era prin fața și sub privirea lui Basamac. În așteptarea vânătorului, Basamac evoluă cu toată de țuică în mână, între tețgheasua căruciumei, plină de farfurioare cu murături și mezelicuri, tăiate mărunt și ușa prăvăliei.

—Bine-ai venit, bade Gheorghe—striga el vesel și prietenos, țărânului grăbit, la treburile lui—când ai picat de la Caciamac?

Dacă-l vedea îmbrăcat în șaiac și încălțat cu opinci de piele de porc, netăbăcită și cu părul pe ea, cu obiele de aba albă, până la genuchi, strânse cu târsane împletite din păr de coadă de cal și răsucite în jurul șuierelor picioarelor, așa cum se purtau țărânii bulgari din Dobrogea, atunci Badea Gheorghe din Caciamac, se prefăcea în Bai Iordan de la Gargalac; ori în Maxim Alexeievici din Jurilovca, dacă zăria vre-un lipovean, de multe ori beat și întotdeauna bărbos ori în Mehmet Acai, din Nazarcea, dacă vedea vre-un tătar cu fes și salvari.

—Păi, să avem iertare, da pe mine mă chiamă Ilie și sunt de la Carabacu—răspundea întrebățul, mirat, de unde și alba el prietenii la oraș.

—Eh! așa te vreau, că mă luase gura pe dinainte: Badea Ilie de la Carabacu—striga mai vesel și mai prietenos încă, Basamac. Și după ce lăsa să treacă o farfă de timp, ca țărânul să se obișnuiască cu gândul cunoștințelor de la oraș și să se încredințeze pe deplin, în sine, ca să aia o fi el, domnul țărânului, pe deplin, o fi care-va cunoscut, îl întreba, cu prefăcută indiferență: "da cu ce treburi, pe la Constanța?"

—Ia, cu un proces?—răspundea necăjit țărânul—ma amenință Statul cu deposedarea, își urma el măr-turisirea, convins acum că, Basamac nu-l este numai un cunoscut oare-care, dar și un prieten bun și de mai multă vreme.

—Dar avocat ai?—îl ispitia șiret și cu mai multă indiferență încă, Basamac.

—Cum să n'am avocat, răspundea Ilie mirat și nițel supărat de o asemenea întrebare inutilă și jignitoare, fiindcă țărânul se socotește cu totul străin de justiție, de tribunal și de judecatori. El nu înțelege nimic din tichia și rochia judecătorilor, cum numește el roba și toca magistraților, nici din legile care îi iau pamântul sau îl osândesc la gloabă ori la pușcărie. Din toată solemnitatea și majestatea justiției și a magistraților, din tot aparatul judiciar, el nu are parte decât de trufie disprețuitoare, de nepăsare pentru soarta lui și de raseală. Numeni nu pleacă spre el o ureche ascultătoare, nici nu arată vre-o dorință de a-l înțelege. De el nu se apropie și nu se uită la el, decât aproapel, care-l ia, cu jăpca, bășig, după ce judecătorii au rostit osândirea și-i spune în hăitșeli, că a câștigat dreptul de apel.

Pentru el, avocatul leagă și deslegă toate. El vorbește, se zbuciumă, râsfolește nervos și citește cu glas tunător, pravilele, legile și tot felul de cărți, legate în piele și cu slove de aur pe margine; iscodește, încofeste și batjocorește pe protivnic, se ceartă cu avocatul lui, de crezi că al lor e pamântul sau vitele ori pe el îl amenință procurorul cu pușcăria și nu te îndolești că vor ajunge dușmani de moarte și nu-și vor mai da ziua bună o viață întreagă. Vorbește umilit și dulceagăros judecătorilor desprețuitorii *tragici* și dezastroasă a clientului său și de dreptățile strigătoare la cer ce o are, de se miră cum nu l-o dă președintele pe loc și se indignează de-și pierde răsuflarea, când aude pretențiile protivnicului sau ale procurorului.

—Își bătu limba, vere, săracu domnu avocat—își spun țărânii între ei, după proces și la aceasta joacă și băut de limba se reduce, pentru ei, dreptul, cu toate subtilitățile și interpretările lui, dosarele, concluziile scrise și erămenele în drept și fapt ale pricinii.

—Am avocat, cum să n'am avocat?—îl răspundea lui Basamac, Ilie convins că tocmai un avocat, a făcut tot ce trebuia, ca să câștige procesul. —Am pe... și spunea numele unui maestru al baroului, dar și mai mare maestru încă, în ale politicii.

—Să nu te vază președintele tribunalului cu el, că ai pierdut la sigur procesul, îi șoptia Basamac misterios, la ureche, clipind apoi, din ochi, cu înțeles.

—Dar de ce?—întreba Ilie, că dumnealui e avocat bun. Uite, pe vărul Tanase l-a scăpat de belea, cu pădurarii. Că spunea domnul șef al ocolului silvic, că-l învață el minte, să mai pască noaptea și pe furia, ca în pădurea Statului și că nu se lasă el, până ce n-o face pe vărul Tanase, să înfundă pușcăria.

—O fi fost el altă dată, o fi el și acum, nu zic ba", îi răspundea împăcitor Basamac, dar adăuga și mai tainic: ce? nu știu nimic? N'ai aflat?

—Nu știu nimic", răspundea cu nevinovăție Ilie și din ce în ce mai puțin sigur de el.

—N'ai auzit chestia, cu cucoana președintelui?

—Nu", răspundea Ilie, intrat acum la mare îngrijor-

rare, fiindcă țărânului nu-i prevestește nimic a bine, amestecul muierilor în treburile și socotelile omenești și mai ales în împărțirea dreptății. El socotește că muieră nu a lăsat-o Dumnezeu pe lume să facă alt-ceva, decât mămăliga și copii; iar dacă se apucă și de altele, ori lese treaba pe dos ori își pierde muieră mințile și o ia razna, ca oala capie.

Pentru înțelegerea deplină a convorbirii dintre Iancu Basamac și Ilie din Carabacu, trebuie spus, celor ce nu au știut niciodată și amintit, celor ce au știut, dar au uitat, că, pe vremuri, unuia din președinți tribunalului din Constanța, i se întâmplase o nenorocire, despre care, filozofia de strapă a târgoveților spune că e bine să nu afli, ori de afli, să nu vezi și de vezi, să nu crezi. Bietul președinte afluase, văzuse și dacă el totuși s-ar fi încă-pănat să nu creadă, credea comisarii și procesul lui verbal. Se vorbea de această întâmplare în tot județul, dar în privința complicei—cum spune pravila—umblau mai multe zvonuri și ca de obicei, lumea da mai multă crezare celui mai îndepărtat de adevăr.

—Păi dumneata, bade Ilie, n'ai auzit?—îi șoptia Basamac tot mai tainic, dar și cu o nuanță de compătimire, în care era și puțină indignare, față de ignoranța țărânului—că pe avocatul dumneata l-a prins președintele tribunalului, la cucoana lui?

Cât era de străin Ilie de ce se întâmplă la târg și cum își petrec timpul boierii, rămănea totuși, pe gânduri. Noutatea era atât de neașteptată, încât nici nu-i venia în gând să-i răspundă lui Basamac, că avocatul lui nu ar putea fi în stare de asemenea ispravă, chiar dacă diavolul i-ar fi răscolit măruntaiele și i-ar fi răstăcit min-tea. Sau dacă-i venia în gând că, în mod firesc, una ca asta e cu neputință, îi spunea, ca orice om pățit, că s-au văzut alte bazaconii, mai boacane ca asta. Incepea să se facă la față de culoarea pamântului ce vroia să i-l ia Statul și cădea pe gânduri, rumegând tot felul de planuri. Îl scootea repede, din încurcătură, Basamac, care-i ușura mahnirea, îi da inimă și-l hiritisia de întâmplarea fericită, care i-l-a scos în cale.

—Ai avut noroc, bade Ilie, că ai dat de mine—îi spunea el, bătându-l prietenos, pe umăr. —Hai cu mine, la domnul avocat Clănțau, că asta te face cu moșie și lași-l puștiului pe avocatul dumneatale că-ți pierde pamântul și e păcat de dumneata și de copii.

—Păi i-am dat și afurile, gemea țărânul când, urmând pe Basamac, cu pași ca de condamnat la moarte, în drum spre locul de execuție, se trezea în salonul de așteptare al biroului domnului avocat Clănțau.

—Nici o grije de ele, că ți le scoate domnul avocat și din fundul mării", îl asigura Basamac și intra în biroul lui Clănțau.

—Să trăiți, c'oane", îi spunea Basamac cu o exagerată deferență, ca de vistavol, v-am adus un client, un prefin al meu, de pe când eram ajutor de notar în sat, la el, la Carabacu și vă roaga să-l primiți și să-l luați "procesul", că s-a vedetă... dar Clănțau, pe oști de buze, îl privea cu ochii și cu țărânii, pe atât de amănunțit, pe cât îl putea dărnice, când era vorba de clientii lui de Basamac, îi între-rupea brusc, fiindcă îl cunostea năruvul: onorarul se micșora pe măsură ce prietenia lui Basamac cu viitorul client era mai mare sau rudenția mai apropiată. La drept vorbind onorarul plătit de client era neschimbat, dar casural dintre ce scootea clientul din pungă și ce primia avocatul de la samsar, rămănea pe seama lui Basamac.

—E în uniformă?, întreba Clănțau glacial și solemn, pe Basamac, care ar fi vrut să mai lungiască povestea clientului. În asemenea împrejurări, Clănțau, înainte de speță și obrazul clientului, vroia să afle, dacă acesta are parale, fiindcă prin uniformă, el înțelegea banii, care sunt toți la fel, cum sunt și uniformele.

—În uniformă, să trăiți, c'oane", răspundea cu hotărâre Basamac, "că de alții nu aduc niciodată pe aici". Ilie, adus în fața lui Clănțau, îi povestea toată tărășenia procesului, cu apel încheis și alte chitibușuri și șireticuri, o adevărată tactică mongolă în materie de proceduri civile, foarte în uz, în procesele țărănești, când e vorba de pământ; dar nu uita afurile lui.

—Ți le aduc eu la tribunal, la termenul viitor"—îl asigură Clănțau, după ce încasa acotul, pentru proces. —Fînd-că—spunea el cu convingere și sinceritate, parafrazând o lozincă—pe atunci nu se cunostea cuvântul slogan—ce apărea zilnic în "Universul", cum că reclama e sufletul comerțului, "pentru avocat, acotul e sufletul procesului".

I-A fost urșit, se vede treaba, domnului avocat Clănțau, ca în Murfatlarul lui drag, cu țărânii rumâni—chipuri vii scoborâte de pe columna lui Traian—vârtoși cum e cremenea și hârșiți cu necazurile și tătarilor lui liniștiți, demni și solemn ca niște emiri, cu vinul bun, de credeai că trece de-adreptul în sânge, de cum îl lăsa sa alunece pe gâtje și țuica de caise, ce te înfierbânta ca o dogoară de dragoste, cu Lache Chioru cu dibla și fie-sa Chiva guristă, acolo să-și petreacă cele din urmă clipe din viață.

În zorul unei zile de primăvară, când grăul se înspi-case bine, iar orzulul începuse să-i dea mustățile, o cea-tă de târgoveți, în cap cu Clănțau, sosise cu trenul de la Constanța și umplea peronul garei Murfatlar de larmă, de râsete și de voie bună. Erau îmbrăcați în straie verzu, croite în chipul uniformelor militarești, încinși cu cartușiere și purtând genți și arme de vânătoare. O haită de copii și prepelicari acoperia din când în când, cu lătrăturile ei voloase de câine ce simte mirosul vână-tului, răsfețele și glumele vânătorilor.

Mănat de pomirea lui firească, domnul avocat Clănțau ieșise în dosul gării și vroia s'o ia la stânga, pe șosea, spre sat, așa cum făcea întotdeauna, când venia la Murfatlar; dar tovarășii lui de vânătoare țemându-se că dacă se duce Clănțau în sat, o să întârzie stând de vorbă și ascultând păsările oamenilor, până ce-o să umple pe puțin trei foi din *tefter*—cum numia el glumeț agenda lui de avocat—și fără știrea lui, vremea o sa treacă greu, chiar dacă o sa cază vânat berechet, l-au întors din drum, aducându-l din nou în mijlocul lor. Clănțau, mai cu binisorul, mai lăst cu zorul, dar ceremonios, de subțioară, mai cu znoave și brasoave, a trecut împreună cu ceilalți vânători drumul de fier. Luând-o apoi pe la

poalele bairului cel mare, au ieșit în drumul ce se deschide pe la marginea pădurii, ducă la Osman-Pach. Ajunși la șanțul despărțitor, năpădit de burușeni și iestari și năruți pe alcăture, începură să treacă în pădure, care sărind șanțul, care lăsându-se binisor în fundul lui și urcând pe urmă, acapătându-se de iestari și de burușeni.

—Acum sa te vedem, Maestre", îi spuse glumeț lui Clănțau unul din vânători, supleant la Tribunalul din Constanța, făcându-l tinar dar serios, abia întors de la Paris, de unde venise toată de carte. —Sărîm obstacolul, cum sărîm peste articolele de cod și principiile de drept, la tribunal?, mai urmă el ironic, făcând aluzie la ultima pledoarie a lui Clănțau, când tânărul magistrat, însărit de Președinte cu redactarea sentinței, care consacra înfrângerea lui Clănțau, îl trecuse prin tarbaca pravilelor și principiilor de drept, ca pe sub tot atâtea furci caudine. Îl mai privi odată cu coada ochiului, își luă avânt și într-o clipă fu de partea cealaltă a șanțului, în pădure.

Clănțau tocmai cauta din ochi un loc, unde pamântul prăvălit și iestarii sa facă trecerea mai lină; dar înțepat de gluma magistratului, vru să-l arate că, pentru el, toate obstacolele sunt la fel. Deși om matur și bine în carne, nu vru să se lase mai pre jos decât tânărul și proaspătul împărțitor al dreptății. Își făcu vânt și el, vrând sa sară peste șanț, dar nu ajunse decât cu un picior în buza lui. Rămase legănându-se într-un vârtej de ghiată înfiptă în marginea șanțului și când, după câteva clipe de echilibru instabil, vru să-și aducă și ceilalți picior și să treacă în pădure, marginea se surpă sub greutatea lui și Clănțau se prăvăli spre fundul șanțului. Instinctiv se acută cu amândouă mâinile de iestari și de burușeni, dar cum pușca, ce-i cazuse de pe umăr, își încurcase cureasa printre crăcile iestărilor, lăsa iestărilor dintr-o mână și cu cealalta trase cu nădejde arma spre el. Se auzi un pocnet, ce făcea sa vruiască pădurea: pușca se descărcase prin amândouă țevile, în pieptul lui Clănțau. I-au sarit de grabă, în ajutor, ceilalți vânători și l-au scos cu mare bagare de seamă, din fundul șanțului, unde cazuse în nesimțire. A mai întredeschis pierdut, ochii, a mai murmurat câte-va șoapte neînțelese și apoi domnul avocat Clănțau și-a dat sufletul, fără să-și mai vie în fire.

Tot satul, în frunte cu Părintele Ciocan și Hogeia Cantemir, cu primarul și notarul, s-a adunat tăcut și trist, în jurul trupului neînsușit al lui Clănțau. Tăpăloagă, majurul, șeful postului de jandarmi, n'a vrut sa facă nici o cercetare, de cum s-a petrecut cazul, ca sa încheie cu-venitul proces-verbal; iar Vălatuc, agentul sanitar—do-ctorul, cum îi spunea lumea în sat—s-a închinat a ingenu-chiat cu grije lângă trupul lui Clănțau și și-a lipit tim-sor urechea de pieptul lui. A ascultat câte-va clipe, în timp ce lacrimile îi înroșeau ochii întristați, s-a ridicat în picioare, s-a închinat din nou și întorcându-se spre osmeni, a spus cu glasul sugrumat de durere: "acum, fraților, Dumnezeu să-l ierte".

—Dumnezeu să-l ierte" au răspuns Părintele Ciocan, închinându-se și Hogeia Cantemir, trecându-și mâinile pe față și netezindu-și obraji, așa cum e închinaciunea tătareasca și după ei întregul sat, îndurerat, ca de pier-derea unui copil drag.

Ve urma

CALATORUL

Îți stau în drum: o casă, iar drumu-i veacul meu. Ești osândit, o Doamne, să rățacești mereu. Și pragul meu, smeritul, să nu mi-l poți atinge. Că inima-mi te roagă, dar mintea te respinge. E roaba ta năuntru și ți-a gătit de mas. Din besna depărtării te-apropii pas cu pas. Te-asteaptă moale, caldă, odihna de pe lași. Și fumegă albastru tămăia în opaiț... La ușă stă zăvodul și mărăie rănjind. Cu colți ca niște țurture de ghiată, scârțâind. Sfărâma argumente de oase împotriva-ți...

Tu tremuri, Doamne, în poartă, pătruns de ger și crînd. Înc'o nădejde moartă pe firul mort înnozi—

La casele vecine te-asteaptă alți vâzoni.

Nichifor Crăciun

SUFLETUL

Mă duceau pe umeri de viu. Relele la cimitir în sicriu... Pe urma mea căințele, rar. În pas cu clopotul mortuar:

Dea-și mi-au pus la cap o făclie. Depe cămpurile de bătaie... În urma mea speranțele, rar. În pas cu cântecul funerar!

Ai! gândul care n'florise apusul. Mi-acoperea cu genele plânsul. Norii care n'genasera soarele

Mi i-au închis în ochi bocitoarele! Doamne, iată, plouă și ninge... Sufletul de nu mi s'ar stinge!

Ion TOLESCU

Inmormantarea fratelui capucini Irimia Valahul

de Grigore Manolescu

Napoli, Martie 1625.

AND a trecut Fra Geremia Valacco la o viață mai bună, au ținut sfat mai marii mănăstirei ce să facă și cum să pregătească toate pentru prohodul și inmormântarea de a doua zi, siguri fiind că va fi plină biserica de oameni, ba poate nici n'a încăpea în ea atâta lume câtă va veni. Și mai știau călugării că la prilejuri ca acestea ușor se nasc neorânduiri atât de mari încât ajung să tulbure "la publica quiete", liniștea publică, de care atâta grijă aveau slujbașii spanioli.

Se sfătuesc ei deci să trimită chiar atunci seara pe cineva la curtea Vice-Regelui, Antonio Alvarez de Toledo duce de Alba, ca să roage să vină a doua zi câțiva halebardieri din garda lui personală, "Guardia Svizzera", pentruca pe de o parte să cinstescă astfel pe capucini mort cu nume de sfânt, iar pe de alta să fie spre luare aminte celor cari s'ar arăta gata de tulburări. Iară alți ostași din milizia regală nu era rău să se afle pe undeva prin apropiere, gata să sară la nevoie.

În timpul acesta câțiva frați se osteneau cu multă și cuernică grădă să scalde după obicei trupul bătrânului și să-l îmbrace într-o altă rasă. În mână stângă i-au pus o cârtică cu "regola" lui San Francesco, acea rânduală pe care Fra Geremia nu o știuse ceti, dar pe care o păzise ca sfințenie și în faptă și în duh; în mână dreaptă i-au pus Sfânta Cruce.

Rasa pe care o folosisse Fra Geremia în anii din urmă o ia părintele provincial, Francesco da Calazza, și chiar atunci noaptea pune să o taie frații în mici bucățele, unele numai cât unghia și chiar mai mici, ca să poată dăru-i câte o bucățică macar celor mai descamă din căpiți ceruseră și aveau să i ceară relichii dela Fra Geremia. Capucini însă îl descoasă - va fi fost capucini acela mai nou de care răsesea frații acum câțiva ani - și îl strânge la un loc cu mantaua și cu sandalele, ascunzându-le bine cu gândul să le păstreze între lucrurile cele mai de preț ale mănăstirei.

Ispravindu-se pregătirea mortului, se adună toți frații care se aflau în mănăstire, se însă frumos pe gang doi câte doi și așteaptă cu luminări în mână să-l strălujască până la capela infirmelor. Și nu se aflau orânduiri.

CONDICIILE erau bune, dar se aștepta, pentru aceasta, împreună cu aceia care de bună voință lor dădeau să o facă. Dar n'a avut mortul parte de potolite rugăminți și de domoale cântări de psalmi, ci chiar din noaptea când a fost dat să înceapă plimbările dintr'un loc într'altul.

Dacă dinlăuntrul mănăstirii izbutiseră călugării în cele din urmă să îndepărteze pe murenii, jos în biserică rămăsesse și peste noapte multă lume și mai ales multe femei, cari nu se puteau mângâia că, din pricina rânduelilor care nu le îngăduiau să treacă pragul mănăstirei, n'au avut parte să-l mai vadă viu pe Fra Geremia. Cum în biserică nu erau numai femei din popor, aflându-se între ele și multe nobile doamne, pomenindu-se anume de principesa de Rocca Romana, Donna Virginia Belprato și de mama ei, Donna Costanza di Laonia conțesă de Aversa, care nu voiau cu nici un chip să plece acasă până n'or sărută mână sfântului, se hotărâse mai mari mănăstirei să le facă pe plac și să coboare în biserică trupul lui Fra Geremia. Dar pun condiție anume ca nimeni să nu taie nici un fir de păr din barba sfântului și nici un petecut din rasa lui.

Ca să facă deci pe placul lumii care aștepta, cam pe la ceasul întâi de noapte au scos frații mortul din paracul și l-au coborât pe scări în biserică cea mare, unde l-au așezat drept în mijloc, în fața altarului. Doamnele și femeile toate au început a trece una câte una să se închine și să sărute cu multă evlavie mâinile și picioarele lui Fra Geremia. Se pare însă că utaseră tare repede fărâmușă dată, așa încât principesa de Rocca Romana scoate pe furie un foarfecă anume pregătit și vrea să taie câteva fire de păr din barba sfântului. Părintele provincial se aștepta se vede la așa ceva, că sta pândind, făcând el însuși de strajă lângă năsaie, așa încât îndată a sursat și o oprească, trebând să se mulțumească principesa doar cu o fașie de pânză cu care erau legate picioarele mortului.

După ce s'au închinat toți cei aflați în biserică au urcat frații din nou mortul în paracul bolnășel. Povestea Fra Francesco da Napoli, Cusaleto, că în cursul nopții vrând el să taie o unghie dela piciorul mortului ca să o pastreze ca pe-o sfințită moaște și lăcomindu-se să o taie cât mai adânc, până la carne, i s'a alunecat cumva cuțitul și a intrat tânărul în degetul mortului. Din care deget a început să curgă sânge ca din om viu, lucru ce pe toți frații ce privechiau i-a minunat.

Nici nu răsare încă soarele a doua zi, Joi de dimineață și tot drumul dela "Studi", Muzeul Național de astăzi, și până la poarta mănăstirei, Sant'Eramo Nuovo, înconjurată de apă, se umpluse de oameni cari grăbeau să se intrare uni pe alta ca să prindă un loc mai bun. Dar zădărnici le era graba, ca altă fuză și mai hărlănd, așa încât biserica se umpluse de cu noaptea. Neapăt și "chietro exteriore", curcile de rând s'a umplu și se vedeau chiar și femei intrate acolo în chida tuturor rânduelilor, și "chietro interiore", curtea cea mare din mijlocul mănăstirei, ba chiar și lăpsanul din fața bisericii. Și mulțimea nu mai conțenea venind, care lucru pe de o parte îi bucura pe frații capucini arătându-se că nu subit era Fra Geremia al lor în oraș, iar pe de

alta îi îngrijora, gândindu-se cum vor putea stăpâni ei atâta amar de oameni.

Deocamdată mortul era încă la adăpost, în paracul bolnășel. Mai rău era că halebardierii fagăduiți de Vice-Rege nu se arătau iară mulțimea, liniștită și cuvioasă la început, pornea a se tălăzu și a murmura. Ca să o potolească, au dat frații de știre că vor purta peste tot trupul lui Fra Geremia, așa încât fiecare va putea să-l vadă, fie în biserică, fie în curte, fie chiar în drum, oriunde s'ar afla. Dar în același timp au rezept un frate mai tânăr și mai lute de picior până la "Studi", unde-și avea cazarma "Guardia Allemana", și au cerut căpitănelului să trimită îndată ostași sus la mănăstire ca să strânsă lume de pe lume, așa încât nu se știe ce răzvrătire se poate isca din nimica toată.

Abia într'un târziu, când se ridicase soarele bine sus, dacă a venit și "Guardia Allemana" și au venit și halebardierii din "Guardia Svizzera" au putut întocmi capucini frumos și ducând mortul prin gangurile bolnășel i-au scos în curtea cea mare, unde nu era prea deasă mulțimea, și trecând prin curtea cea mică au ieșit pe poartă în drum, pe tăpșanul din fața bisericii.

Mulțimea se arăta liniștită și cuvioasă, deschizând de bună voie drum cortegiului. Cum se arăta năsaia dușă pe umeri de capucini, și bărbații și femeile și copiii cădeau cu toții în genunchi și se băteau cu pumnii în piept implorând "Grazie!" "Grazie!", tot așa cum făceau când erau scoase prin târg sfințe moaște sau icoane făcătoare de minuni. Iar când ajungea mortul în dreptul lor strigau cu glas mare:

— "Santo Geremia, prega per noi!"
— "Sfinte Irimie, roagă-te pentru noi!"

Făcând ostașii și călugării strajă deasă cot la cot în jurul mortului, nimeni nu putea să se apropie de el și să-l atingă cu mână, cum ar fi vrut cu toții. Doar câțiva, mai pricepuți în asemenea lucruri și mai îndrăzneți, atârnavă de o sfoară legată în vârful unei trești lungi, cu care veniseră anume pregătiți de acasă, icoaște, cruciulițe și metănu cu care, peste capetele călugărilor și ostentilor, atingeau trupul lui Fra Geremia ca să le sfințească. Unditeile acelea se coborau și se ridicau întruna făcând un fel de gard mișcător în jurul năsaiei, dar nu supărau pe nimeni, fiind de toți cunoscut acest obicei.

Când au vrut însă capucini să intre cu alaiul pe ușa bisericii atunci au început greutățile, că toată mulțimea se arăta atât de curioasă și de curioasă era pînă la capul. Cu toate acestea, în cele din urmă s'au închinat și au intrat în biserică.

Cu chinul și cu durerea și cu durerea în mijlocul bisericii, s'au înșirat preoții de-a dreapta și de-a stânga și au dat să înceapă prohodul, cântând după cuvântul psalmului. Dar n'a fost chip să urmeze, căci dinspre ușa bisericii se ridica larmă ca în piață, intrat împingându-se și îndesându-se lumca "che poco mancò fra lo strepito, el rumore che non si venisse alle violenze, niuno portando all'altro rispetto". — "Încât puțin a lipsit în sgomotul și vâltoarea aceea să nu se încalece, nimeni ne mai ținând seamă de alții".

Degeaba încearcă să-și ridice glasul călugării; cântarea psalmilor nu mai putea acoperi larma celor ce se tot îndesau și împingeau certându-se. Încetul cu încetul cercul din jurul năsaiei se micșorează tot mai mult, călugării sunt striviți și dați la o parte de valul mulțimei, nici chiar soldații nu mai pot ține piept, iar norocoșii ajunși lângă sfântul lor după multă luptă și înbulzeală nu se mulțumesc să-i sărute mâinile și picioarele, ci încep să taie bucățele din rasa cu care era îmbrăcat Fra Geremia. Deși îl împingea mulțimea când într-o parte când într'alta, părintele provincial, Padre Francesco da Calazza, nu se da dus de lângă mort. Om potolită și înțelept, el își ține o vreme firea și caută să domolească cu vorbe bune pe cei mai înverșunați, dar când vede pe un tânăr întinzând cuțitul să taie nu din haină ci din carnea mortului, nu se mai rabdă și începe să strige la toți în gura mare, în mijlocul bisericii:

O clipă mulțimea trezită din apăsarea ei se potolește, soldații și călugării izbutesc să facă din nou zid în jurul năsaiei și cu mare greu ajung chiar să o tragă mai înapoi, până în spatele grilajului care desparte restul bisericii de altarul cel mare, "dentro i cancelli dell'altar maggiore". "Gândul nu era rău", spune un martor, "dar nu putea folosi mult", mai ales față de o mulțime italiană înfierbântată. Unii se cățărau peste grilaj, luptându-se cu soldații, alții, mai sireți, găseau loc să se strecoare prin capelele de pe latura stângă a bisericii și trecând dintr'una într'alta prin ușile mici de pe latură pătrundeau totuși până în fața altarului mare. Prințând de veste frații și închizând trecerea prin capele, stăpânesc din nou mulțimea și preoții pot începe din nou să se pregătească de prohod.

Povestea cinzeci de ani mai târziu "Don Bernardus Nall, Baro Tepoli, nobilă Ragusaeus" ba chiar dădea mărturie sub jurământ, că neputând părintele stareț să scape de stăruințele unui cavaler care pare a fi în vârstă Nall, se hotărâse să prindă clipa aceea mai liniștită și să-i facă pe plac, tăind pentru el o unghie dela piciorul valahului sfânt. Se vede însă că, după pilda lui Fra Francesco Cusaleto, unghilele fuseseră tăiate toate încă de cu noaptea, așa că trindându-se părintele stareț să aschieze încă un firigor de unghie, nimereste și el cu cuțitul în carne. Spre mirarea tuturor, deși trecuse aproape o zi dela moartea lui Fra Geremia, curge iarăși sânge roșu, ca și astăzi noapte.

Cuprins și el de apăsarea mulțimei în fața unui asemenea fapt neobișnuit, că era Padre Bernardo de filosof și de logician nefund însă mai puțin om al credinței și fu al Neapolului, își moale batista în sângele roș-aprins și o ridică deasupra capului ca un drapel.

"Am văzut-o și era sânge proaspăt", jură Don Bernardus Nall.

Mulțimea tace o clipă, toți întind capetele să vadă ce se petrece, iar când înțeleg "izbucnesc în urale, în aplauze, în strigăte de bucurie, într'un singur glas de cântec ce se înalță din tot poporul". Fiecare însă se străduie să vadă mai bine, să fie mai aproape, ridică copiii deasupra capetelor, se cățărau unul în spatele altuia și erau din nou gata să doboare grilajul care-i despărțea de sfântul lor.

Văzând că nici în fața altarului nu-i mortul la adăpost de dragostea nesăbuită a mulțimei, hotărâște părintele provincial să-l scoată cu totul din biserică și să-l ducă alături, în sacristia apărută și de opreliștea clauzurerii și de o puternică ușă de stejar. Nădăduiau capucini că venind ceasul prânzului se va sătura mulțimea de așteptat și vor pleca mulți acasă, așa că ei vor putea scoate din nou în biserică mortul, prohodindu-l și înmormântându-l după rânduală și datină. Dar așa ceva nu era pe placul mulțimei. Ea își voia sfântul, voia să-l vadă, să-l atingă, să-i sărute mâinile și picioarele și mai ales voia să-i taie fiecare câte o bucățică de haină, așa că nimeni nu pleca ci tot alții noi veneau.

Intrați pe alte uși ascunse, bărbați mai cu trecere, nobili, dregători regești, judecători și preoți sunt duși pe ocolite, prin gangurile întortocheate ale mănăstirii până în sacristie, putând acolo să se închine în voie sfântului. Mulțimea din biserică însă, și nu mai puțin cea care umpluse curțile mănăstirei, ca și cea rămasă cu totul pe dinafară, se sbătea în loc strivindu-se fără rost, se întreba ce se petrece, cei din spate împingeau zădărnice pe cei din față, care la rândul lor, văzând că nu mai e sfântul în biserică, se osteneau să-și păstreze locul cuce-rit. Mai toți se certau între ei și murmurau laolaltă împotriva soldaților Vice-Regelui. Dar nu părea încă lucru cu primejdie "per la publica quiete", căci așteptau cu toții deajuns de potoliti pentru o mulțime napolitană, deși mulți nici nu știau bine ce așteaptă.

Nu numai mulțimea fără nume a poporului de jos era nemulțumită, ci nemulțumite erau și nobilele doamne care, neputând intra în sacristie din pricina opreliștei clauzurerii, vedeau pierind și cea din urmă nădejde de a-l putea privi cel puțin mort pe sfântul lor, după ce nu le fusese dat să-l mai vadă viu.

Toate stăruințele doamnelor or fi ramas poate zădărnice dacă n'ar fi sosit tocmai atunci, înaintea prânzului, donna Isabella Gonzaga, Principesa de Stigiano, înscrită de toată casa și curtea ei. Ne putând străbate carrea până la poarta mănăstirei, oricât se străduiseră cei doi "battistrada" ajutați de ostentii și chiar de gentiluomini principesei, fusese nevoită nobila doamnă să urce pe o parte a drumului strălucit prin mulțime. Când în

plăcilele apropierei de plebe, a înțeles că trupul lui Fra Geremia e dus în sacristie, dincolo de zidul nevăzut al clauzurerii, zid de netrecut pentru femei, fie ele chiar printese de sânge regal.

Era însă atât de mare cinstea pe care o făcea capucini nobila doamnă venind să le vadă sfântul, încât în sfat mai mari mănăstirei căutând cum i-ar putea implini voia. De dus mortul înapoi în biserică nu se putea din pricina mulțimei care umpluse acum și locul de dincoace de grilaj, până pe treptele altarului celui mare. Femeile în sacristia lor iar nu putea să intre. Dar se găsește la toate răspuns când e bunăvoință.

Scot călugării mortul din sacristie, îl duc în corul cel mare și îl împing cu picioarele până la una din ușile care dădeau din cor spre biserică. În chipul acesta trupul lui Fra Geremia rămânea îndărătul ușilor uși, la adăpost de năvala mulțimei, dar picioarele îi erau în biserică, înafara zidului clauzurerii, așa încât principesa se putea apropia de mortul ei drag.

Douăzeci de ani îi fusese Valahul acesta neștiutor de carte nu numai îndrumător și pildă într'un cele sfinte, dar mai ales prieten, ocrotitor și sfătuitor în toate grijele și necazurile lumii acestia. El îi tămăduise la boală nepoți și nora, el îi ușurase lui Don Giosefa drumul din urmă, el o mângăuse atunci când se stinsese cel din urmă vârstă bărbătesc din neamul Stigliano, el o sprîjinese întotdeauna în casa lor pacea și voia bună.

Iară toate acestea nu le știa numai ea, ci le știau și frații capucini și dela ei oragul întreg. Mulțimea din biserică tăcuse și se potolise, numai ochi toată. Bătrâna principesa era scumpă la vedere și mulți napolitani acum o vedeau întâi. Era cea dintâi doamnă a regatului, care venea să se închine în fața celui mai smerit capucini. Ce-o să facă? O să-i sărute oare mâna?

Fra Geremia odihnea liniștit, cu chipul lui senin de bătrân frumos, cu buzele întredeschise într'un zâmbet care nici acum nu-l părăsea. Principesa avea groază de morți și chiar cu o clipă înainte i-o mărturisise lui Severini, spunând că niciodată n'a sărutat un mort, nici chiar pe cel din neamul ei. Dar Fra Geremia zâmbea ca și în viață, așa că închinându-se nepoata regilor și împărăților i-a sărutat cu evlavie mâna, fără un fior de teamă, iar trăgându-se înapoi a sărutat și piciorul care bătuse desult prundurile din Țara Moldovă.

Mulțimea a scos un strigăt de mirare și de bucurie, un strigăt scurt, infundat, sugrumat în gât, rămânând înmormântată. De data asta nimeni nu se mai împingea și nu i mai făcea loc cu coatele. Se vedea o minune mai neașteptată decât sângele care curseese adineaori roșu din degetul mortului.

Principesa n'ar fi vrut să se despartă de sfânt fără să ducă cu ea cel puțin câteva fire de păr din barba lui, dar nu de ochi erau ațintiți asupra ei și călugării știau ce-ar fi însemnat un asemenea început. I-au făgăduit deci că-i vor trimite deasupra relicva dorită și cu mare greutate i-au deschis drum spre ușă dealungul celor cincisprezece capele din "cornu Evangelii".

Pe când principesa de Stigliano cu toată curtea ei se strecura din capelă în capelă prin ușile înguste, urma

(Urmează în pagina 12.)

18 Nov. 1956, Madrid

VASILE LUCACI

de G. PORDEA

Lucaci personifică lumina, energia și aspirațiunile Românilor de pretutindeni

DELA VRANCEA

NTRE Baia-Mare și Baia-Sprie, cam la jumătatea drumului, șoseaua cotește spre Sud, părăsind perspectiva îndepărtată a munților Gătinului, pentru a coborâ în valea ce-o formează un modest afluent al Lăpușului. Dincolo de dealurile lîne, pe-alcouri împădurite, și de câșcioarele din Bontăeni și Unguras, vârful Prislop se înalță falnic din masivul Tibleșului. În acest colț încântător—vatră a românismului—aducând nota poetică unei bogății regiuni auriere și miniere, se află

frunțașă comună Sîșești, fostă proprietate a voievozilor maramureșeni Balci și Drag, unde a păstorit timp de aproape patruzeci de ani părintele Vasile Lucaci (*)

Pe locul vechii bisericuțe de lemn a "Adormirii Preacuratei", care purta pe o grindă inscripția: "1043 A. D." se ridică cu o îngrijită prestanță, printre coloane și turnuri, "Biserica Sfintei Uniri a tuturor Românilor", edificată între anii 1886 și 1890 de Vasile Lucaci, împreună cu prietenul și colaboratorul său părintele Berindei din Seini, din ajutoarele credincioșilor comunei, a fruntașilor și binevoitorilor români, cari, și dănsii, înțeleseseră că Locasul Domului era pentru țărânașii asupriți singurul mijloc de rezistență națională și de păstrare a credinței strămoșești. Zidirea aceasta—spusese Lucaci cu prilejul sfîntirii ei—nu este o simplă clădire de piatră, ci întruchiparea unui ideal care, pe cerul vieții mele, strălucește ca un soare, luminând cu razele sale trecutul și viitorul Neamului meu iubit.

Cel ce vorbea astfel norodului era un om abia în pragul maturității, mărunț de statură, vânos, cu frunța înaltă și privirea inspirată, atrăgătoare. Lirismul patriotic cu care își fascina auditoriul, ar fi putut să contrasteze, ce e drept, cu înfățișarea fizică a părintelui Lucaci, dacă elocvența sa nu ar fi fost într-adevăr remarcabilă. Improvizator emerit, retorica lui plină de vervă și căldură, adăuga unei dicțiuni convingătoare o bogăție de idei și de expresiune puțin obișnuite.

La vârsta de 38 ani, când își sfîntea biserica, Lucaci era cunoscut, admirat sau temut, nu numai de țărâni din Sîșești unde e paroh din 1885, anul când hotărâse definitiv "să părăsească în ogorul Domnului"—dar până la București, Viena și Budapesta. O importanță și variată activitate îi populasea viața. Dăduse cele dintâi instrucțiuni elementare primilor tineri din Sîșești, învățător la școala comunală din Baia-Mare, unde

se scuturase, la vârsta de 16 ani, de Episcopul român din Gherla, unde își va desăvîși mai târziu studiile teologice, bursă care îi permitea, la 22 ani, să se promoveze doctor în filosofie "cum laude", la Roma. Numit preot în Săncrai (Județul Sălaj), apoi profesor de limba română la liceul maghiar din Satu-Mare, preocupările lui depășiseră de la început aceste prea modeste funcțiuni. În 1883 fondase *Revista Catolică*, foarte apreciată în cercurile vaticane, în care știa să strecoare—cu aceiași hotărâre și abilitate cu care completa clandestin lecțiunile de limba română cu altele de istorie națională—ideile de libertate și revendicările la drepturile imprescriptibile ale națiunilor. Între timp, publica articole cu caracter național în numeroase ziare și reviste: *Familia* din Oradea, *Gazeta Transilvaniei* din Brașov, *Tribuna* din Sibiu, *Foiaa bisericăscă și socială* din Blaj, *Gazeta din Orăștie*—în sfîrșit *Lupta* din Budapesta și *Romanul* din București, numărau pe Lucaci printre colaboratorii lor asidui. În 1894, precedând diverse cărți de istorie bisericăscă, dăduse publicității o lucrare de filosofie în mai multe volume, intitulată *Instituțiuni filosofice*. Membru al Partidului Național, precum și cercurile conducătoare românești din Sibiu, avuseseră ocazia să-l cunoască și să-l aprecieze ca pe un foarte prețios tovarăș de luptă—printre aceștia cu deosebire Rațiu, Pop de Băsești și Aurel Suciu, cu cari stabilise un strâns contact permanent.

Anul premergătorilor Memorandumului, când—ca urmare la aderarea Regatului României la Tripla alianță—se începuse înființarea unui partid românesc "moderat", aduseseră lui Lucaci primele înfruntări cu autoritățile maghiare. Acuzat de "agitări românești", ca "agent al unei societăți secrete daco-române", și considerat ca "element periculos intereselor naționale ungare", fusese obiectul a îndelungi cercetări, până când ziarul *Budapesti Hirap* publică serie în 21 septembrie 1884 "Acet papa care e un bărbat foarte cultivat, educat la Roma, distins orator vorbind perfect limbile moderne... a fost revocat pentru agitații dela gimnaziul din Sătmăr, după ce, prin atitudinea lui teroristă (etc.), a silit pe moderații români să părăsească terenul".

Cercurile oficiale din Budapesta, recunoscându-i calitățile și temându-se de autoritatea sa crescândă, încercaseră să-l momenească și să-l corupă. Convocat de ministrul educației Tréfort, i se oferise o catedră de limba latină la liceul maghiar din Loșoncz (Ungaria), după care i se promisese un post de secretar general al ministerului Lucaci declinsase însă propunerile, afirmând că "dorește să rămână în mijlocul poporului său".

După înfrângerea "moderaților", Lucaci întreprinsese apoi regenerarea Partidului Național, amenințat de scleroză ca urmare la obstinată politică "înaltă" pe care încercau să o impună intratabili Babes și Mocioni. Ales membru în Comitetul central în 1897, el convinsese în mod fencit "conclavul patriarhilor" să coopteze ca membri pe tinerii Brete, Coroianu, Mureșanu și Slavici—fracțiune plină de viață care, înmulțindu-se pe urmă treptat, va reprezenta, în frunte cu Rațiu, adevărata forță a Partidului.

Conferința națională dela Sibiu din același an avusese o însemnată deosebită. În primul rând, ea decise redactarea Memorandumului, după cum se consemnase în Proto-

colul final: "S'a hotărât deci să se trimească o deputațiune la înaltul împărat, ca arătând relele și suferințele ce bătuesc obștea românească, să poruncească să se curme nedreptățile". Apoi, nouile alegeri urmau să aibă loc în 17 iunie. Deși în pasivitate parlamentară, Românii ardeleni erau viu preocupați de faptul că, în tot cursul legislaturii precedente, "nația" nu avusese nici un mandat în Parlament, unicul ales din "părțile ungarene" activiste, generalul Traian Doda, protestând în scris împotriva procedurii alegerilor și refuzând să asume imposibilitatea sarcina de a reprezenta singur națiunea română, fusese condamnat la doi ani de temniță. În sfîrșit, în același conferință, Lucaci ținuse un discurs de o violență excepțională, pe care îl rostise din nou în fața membrilor cercului electoral din comuna Tăușu-de-Sus de lângă Sîșești. Presa maghiară își deslănțuise imediat furia asupra lui, și după o scurtă anchetă fusese arestat la 26 august 1887. Ii se impuse un regim colular foarte aspru, chiar și cartea de rugăciuni îi fu confiscată, căci era românească... Eliberat la 1 octombrie, procesul său rămas deschis se judecase abia în iulie 1889, când fusese achitat, martorii acuzării ne fiind în măsură a face dovada celor ce i se imputa a fi spus în cuvântarea sa. E probabil că Lucaci știuse, prin perifrize și șicane, să dezonerteze acuzarea, tot astfel cum a reușit un an mai târziu nu fără umor—sa convingă Comisia Consistorială care îl interoga pentru caracterul subversiv al inscripției depe discria din Sîșești, *Pro Sancta Unione Omnium Romanorum*, afirmând că "Sfîn-

Vasile Lucaci.

la Unire", nu vroia să însemne fuziunea politică, ci aceea confesională cu Roma.

Lucaci a luptat de-așemenea cu energie și cu aceea impenetrabilă seninătate care părea o ofensă adusă autorităților, împotriva monstruoasei legi promulgate în 1891, pentru constituirea grădinișelor de copii, lege prin care Românii erau ținuți, sub sancțiuni severe, a-și trimite copiii între 3 și 6 ani spre a învăța limba maghiară din cea mai fragedă vîrstă; el a organizat numeroase întruniri de protest, iar mai apoi a înființat în Baia-Mare un cămin cultural pentru adăpostirea și ferirea de maghiarizare a 120 copii români.

ÎNCREDINTÂND deci poporenilor săi, în anul 1890, noua biserică a Sîșeștilor, ca o ofrandă neprețuită prin semnificațiunea pe care i-o dăduse și plină încă de ecoul propriilor sale exhortațiuni patriotice, Lucaci porți să-și împlinească destinul.

Cu orizonturi largi, optica lui politică îi impunea ca prim pol de atracțiune Bucureștii, apoi țările liberale, Franța, America. Spre deosebire de Rațiu, care mai păstra un interes—plăpînd și acela—pentru Monarhia bicefală, Lucaci circumscria atît Viena, cît mai ales Budapesta, centre de valoare redusă în planul său de acțiune construit pe o certitudine deplină în vîntoarea dislocare inevitabilă a Austro-Ungariei.

În același an 1890, lua ființă în București "Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor". Din primul comitet al organizațiunii făceau parte Alexandru Orăscu, rectorul Universității din București, deputatul Gr. T. Brătianu, C. Grădianu și Cristu Negroescu—Vasile Maniu, membru al Academiei Române, profesorul Nicolae Barbu și Spiridon Popescu, și comercianții Marinescu-Bragadiaru și Mihalea Vrăncianu.

Liga Culturală aduse lui Lucaci un influent și foarte prețios sprijin în desfășurarea tuturor inițiativelor sale numeroase pe planul luptei naționale.

În cursul anului 1892, Lucaci întreprinsese mai multe călătorii la București, mai întîi pentru pregătirea opiniei publice și a cercurilor politice în vederea importantului act al prezentării Memorandumului, apoi pentru a da seamă de cele petrecute la Viena și a expune consecințele ce urma să aiba acțiunea românească, precum și pentru a se consulta asupra atitudinii ce se impunea Românilor, de o parte ca și de cealaltă a Carpaților.

Primit cu căldură și sărbătorit de Liga Culturală, dis-

cursul pe care îl rosti la statula lui Mihai V trazu, precum și alocuțiunea dela "banchetul românismului" oferit de presa bucureșteană, îl câștigă simpatia intragă a Capitalei. În Mai, când Bucureștii înverziseră obșnuit, s'a rădă sub soare, studențimea condusă de Delavrancea organizează lui Lucaci o agapă într-o grădină depe Calea 11 Iunie. Aici se decide ca, în semn de omagiu pentru cel sărbătorit, zece studenți din fruntea mișcării naționale să poarte numele de *Decemviri*. Aceștia fură: Em. Antonescu, Corneliu Axente, St. Cihoski, Aurel Iliescu, Em. Pantazi, A. Pauhan, Mihail și Take Polierat, G. Ștefănescu Goangă și Em. Vasiliu *Decemviri*, îmbrăcați în haine de doliu, fură apoi trimiși de Guvernul român la Congresul Păcii din Berna, pentru a susține cauza Ardencilor. Memorul redactat de Take Ionescu, al cărui purtător erau, fu însă confiscat de vameșii unguri la Preddeal, iar Em. Antonescu, revenit la București pentru a lua cu sine manuscrisul însuși al documentului, fu nevoit din precauțiune să treacă frontiera de astă dată pela Vărciorova.

Un an mai târziu, avu loc Congresul studențesc dela Constanța, la care luara parte, trimiși de Vasile Lucaci, 70 studenți din Transilvania, printre cari viitorul Patriarh Miron Cristea. La reîntoarcere în București, studenții numără considerabil intenționau, susținuți, de partidul liberal care se afla în opoziție, să organizeze o mare demonstrație ireidentistă. Guvernul Lascăr Catargi, pentru a-și menaja neplăcerile ce nu ar fi putut să evite astfel din partea misiunii diplomatice austro-ungare, ceru în zadar lui Nicolae Filipescu, primarul Capitalei, să interzică manifestația în vederea ideii să oprească trenul studențesc în gara Fetești sub motivul unui defect la locomotivă. Îl reținuu astfel patru ore, calculând sosirea târziu în noapte la București, unde felinarele rămăseră stinse între Calea Victoriei și Bulevardul Colței, spațiu nevalgic indicat de buzduganul Eroului dela Călugăreni. Subterfugul fu însă inoperant. Emisarii lui Dimitrie Sturza adunaseră mulțimea intrigată de marea întărire a trenului, pusă în sarcină "călăilor dela putere", primăria cu ovațiuni pe studenți și manifestații împreună tumultuos, atît în fața Universității cît și la Legațiunea austro-ungară, rezultatul fiind constituit doar de câteva încercări suplimentare, facilitate de beznă nopții.

Întîmplări cari, reamintite astăzi, îmbracă un ușor și încântător caracter desuet, dar sub care continua să se urzească imperturbabil o acțiune impunătoare și viguroasă. Și unele și alta erau trecute prin sîta Budapeștei, mai bine zis interceptate de aceasta, ca tot atîtea obstacole devenite insuportabile, amenințătoare. Perplex, guvernul maghiar, pentru care Lucaci devenise la defec noire, părea să nu mai știe bine ce să facă.

Preferințele lui Lucaci în Ardeal, încurajând revărsă-

tea și secesiunea sa în il în București, mobilizînd for-

țele tinerii ale Neamului pentru stîrnirea curentului

de unificare a întregului popor român.

Reprezaliile nu întăziasă. Cîteva luni după prezen-

țarea Memorandumului, în septembrie 1892, Episcopia din

Gherla notifica lui Lucaci suspendarea sa din oficiul de

paroh al Sîșeștilor, pentru motivul absențelor sale inde-

lungate și nemotivate, precum și pentru faptul că mi-

lita ostentativ pe un teren politic subversiv, "dovedind

o purtare provocatoare față de autoritățile publice".

Suspendarea produse o vie consternare în sînul credin-

cioșilor din Sîșești, cari își manifestară solidaritatea cu

cel persecutat, devenit pentru ei mai mult decît un in-

drumător sufleteșc, și preveniră pe Episcopul din Gherla

că au închis biserica, cheia trimițînd-o "Marelui Pon-

tific din Roma". Într-adevăr mîscătoare, scrisoarea țăr-

anilor către Episcop sfârșea astfel: "Și iată în ziua de

astăzi, noi cu toții cari am subscris cartea aceasta, am

recurs la Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh dela

Roma, arătîndu-i că Prea Sfinția Ta ești vrăzmașul cel

mai mare al sufletelor noastre, răscumpărate cu scump

Sîngele Domnului Christos, și că Prea Sfinția Ta ne-ai

făcut cel mai mare rău din lume, și am cerut ca să-ți

poruncească repararea scandalului ce l-ai făcut și să-ți

croiască pedeapsa meritată pentru că ai vîndut vrăzma-

șului sufletele noastre și sfințenia legii Bisericii noastre.

Iată aci ne subscrim cu toții, bărbați, bătrîni, tineri,

femei, fete și prunci, ca să se dovedească că nu este în

parohia noastră sîntă omenească care să simtă altcum

decît cum e scris în cartea aceasta".

Ca răspuns la suspendarea sa, Lucaci publică o scri-

soare deschisă în *Tribuna*, din care merita a fi extrase

următoarele rânduri: "... Am arătat fraților mei calea

constanței în lupta bărdătească pentru cauza naționa-

lă, am fost pururea și sunt gata și acum a mă jertfi

pentru biserică și națiunea mea. Frații mei români m'au

iubit și mă iubesc, și sîntem cu toții uniți în cugete și

în simțiri pentru marea noastră ideal, libertatea și in-

dependența națională iată păcatul meu!". Iar mai de

parte: "Mai dulce îmi este pînă suferinței în lupta pen-

tru dreptatea Neamului meu, decît ocrotirea legilor ma-

ghiare care susțin pe trădători".

Cuvinte admirabile, mult îndestulătoare însă pentru ca

stăpînirea ungurească să-și asmută agenții forței publi-

ce împotriva celui ce își permitea sa o înfrunte. La un

Lucaci astfel încolțit se gîndea desigur Goga scriind

Tot mai rar se-aud în noapte

Clopotele dela strungă;

Patru juzi la popu'n casă

În un sfat de vreme lungă

Procesul fu agiut, urmărit cu emoție de masele româ-

nești. Vasile Lucaci fu condamnat de tribunalul din Do-

brîn ("cel mai maghiar din orașele maghiare", denu-

mit "Roma calvină") la 13 luni de închisoare pentru

"ofensă adusă guvernului și națiunii maghiare" și pen-

tru "crima de instigare la ura națională". Să nu credeți

—spusese Coroianu judecătorilor în apărarea pe care o

susținu—că întemnițînd pe Lucaci, așteți să omori-

ți în noi un sentiment și o idee națională ce vor trăi

veșnic!"

VASILE LUCACI

Recursul înaintat fiind respins, Lucaci fu arestat la 28 decembrie 1892 și închis, mai întâi la Seghedin, apoi la Satu-Mare și în sfârșit, după ce contractase o boală de ochi, transferat la închisoarea din Budapesta.

Adversitățile și tribulațiile lui Lucaci inspiraseră o duloasă localizare ce-și făcea drum în popor:

*Cântă mierla prin păduri,
Rob e Lucaci la Unguri.
Pentru sfânta libertate
De care noi n'avem parte.*

*Nu fii, mierla, intristată,
Nu-ți robia neîncetată.
Vine dalba primăvară,
Fi-va Lucaci liber iară*

În timpul șederii sale în temniță, Papa ordonă constituirea unei comisii disciplinare, formată din Episcopii uniți ai Ardealului, pentru a se pronunța asupra conflictului din dieceza Gherla. Comisiunea, întrunită în Lugoj, opină pentru nevinovăția lui Lucaci, care fu reînțegrat ca paroh al Șişteştilor, suspendarea sa fiind considerată arbitrară.

Mulțumit de această hotărâre înțeleaptă, cu gândul mai ales la poporeni săi, Lucaci etia însă că, pentru victoria cauzei lor și a tuturor Românilor, jertfele lui nu se sfârșiseră încă. Abia eliberat la 2 martie 1894, procesul Memorandului era într-adevăr fixat. Neobosit, răbdător, inimos, preocupările lui se reflectează în frumoasa scrisoare ce o trimite cu această ocaziune lui Gheorghe Pop de Băsești: "Scumpe Bade, numai două luni ne mai despart de dezbaterile ce va avea loc la Cluj. Acest proces al nostru va trebui să aibă un răsunet istoric. Îl aștept cu nerăbdare și sunt convins că vom putea arăta din nou tiranilor demnitățile noastre de a sta neclintiti față de orice tentativă sau uneltire a lor. În ce mă privește pe mine, eu m'am obișnuit cu pușcăria. Și am credința nestrămutată că ne vom răsbuna, iar răsbunarea noastră va fi groznică pentru ei. Eu le-am spus, la Satu-Mare la proces, că VOI AJUNGE SA FIU ALES DEPUTAT DE SATU-MARE ÎN PARLAMENTUL DIN BUCUREȘTI. S'au cutremurat, simțind că spun un adevăr profetic, pe care îl vrea Istoria... destinul firec. E chestie numai de timp și vom învinge. Te rog, dragă Bade, ai curaj și însușă-le și celorlalți curaj. Am scris și lui Rădu în Sibiu, el mă întrece în însușire. Cu un astfel de conducător înțelept, vom putea fi condamnați, dar nu învinși".

Ca secretar general al Comitetului Memorandului, Lucaci fu învrednicit prin sentința dela Cluj cu cea mai mare osândă: cinci ani. Mereu senin, oțelit, el pornea din nou pe calea temniței, care îi devenise—după cum spunea—familiară. În timp ce, exasperat, ciocotind, Vla-huță lua pana sub dictarea inimii:

*În munți în codri n'întunecați,
Unde robii de alata vreme
Au mers și preșii și solăși:
Și zămornii n'au putut răbăta*

*Tot codrul plin de jertfe sfinte
Și-n freacătu-i aza suspine.*

IDEALIȘTI înflăcărați, adevărați apostoli ai crezului național, "Memorandiștii" erau, în mare majoritate, oameni cu posibilități materiale reduse. Lupta națională, astfel cum o înțelegeau și o purtau ei, despuia de orice demagogie și fanfaronadă, de veleitarisme meschine sau gloriole vane, luptă dreaptă, cinstită, dezinteresată, le canaliza—pe marginea funcțiilor lor sau profesiunilor lor conștiințios împlinite—aproape în întregime energiile, după cum le ocupa și timpul. De altfel, modestia lor de calitate, în care nu se strecura nici o fărâma de mediocritate, nu îi împingea spre alte îndeletniciri. Greutățile familiare nu lipeau însă, cu deosebire când capii familiilor erau închisi, suspendați din posturi, voit împiedecați a-și împlini îndatoririle elementare pentru existență.

Sensibili la o astfel de dureroasă situațiune, Românii înstăriți nu pregetară a răspunde cu generozitate la colectele ce se organizară, după întemnițarea autorilor Memorandului, în vederea ajutorării familiilor acestora. Abia schițată însă, opera de binefacere fu interzisă de Minister, singure obolurile venite din București—destul de importante—rămânând a suplini multiplelor necesități. Dar, această asistență dădu naștere unui diferend inter-guvernamental.

Președintele Consiliului ungar, baronul Bánffy, adresă într-adevăr o notă redactată în termeni vehemenți primului-ministru A. D. Sturza, acuzând Guvernul român de a subvenționa agitațiile românești din Ardeal îndreptate împotriva Statului maghiar. Uzând de o diversune explicabilă și justificată, Sturza, în chip de pretinsă disculpăre, răspunde trimițând la Budapesta couponul ultimel remiteri de 30.000 lei, care dovedea că operațiunea fusese înfăptuită direct de Gh. Mărzescu, ministru în cabinetul anterior al lui Aurelian Sturza și guvernul său erau în aparență desvinovați, dar nu mai pu în couponul purta semnătura de primire a părintelui Voinea din Sibiu, fapt care—indiferent de numele sau calitatea expeditorului—confirma în ultimă analiză cele alegate de Bánffy. O anchetă fu întreprinsă, condusă de ministrul instrucțiunii Vasszica, dar vigilenta Românilor alertăți, împiedecă alte descoperiri "compromițătoare", epilogul fiind constituit de un acord între guvernele român și ungar, prin care plafonul remiterilor de bani din București "pentru întreținerea școlilor românești din Brașov" fu fixat la 38.500 lei anual. A fost, pentru moment, o grea încercare, până când dificultățile astfel create fură eluate prin alte stratagemе.

CÂND în 1905 se relua lupta parlamentară, Vasile Lucaci se alătură derânței majorității fruntașilor Româniștii nu însemna nicidecum pecetluirea unui eșec, ci consecința firească a unui complex de împreju-

rări îndelung dezbătut în cadrele superioare ale Partidului Național, "desflintat" din ordinul Budapestei. Desigur, în prim loc fusese necesar să se sublinieze faptul că o colaborare românească activă la viața parlamentară a Ungariei presupunea, dacă nu repudierea, cel puțin revizuirea programului politic din 1891, care refuza categoric să recunoască de fure încheierea dualismului, preconizând pentru Transilvania o formulă politică de autonomie. Acesta fusese argumentul principal pe care Lucaci își bazase raționamentul inițial, nu atât pentru a combate încetarea pasivității, cât pentru a așeza întreaga problemă în adevărata ei lumină.

Alți factori însă fură, din acest punct de vedere, determinanți, și Lucaci fu primul a le recunoaște pertinente.

Situațiunea Românilor în Ungaria se înrăutățise foarte simțitor. Urmasul lui Tisza Kálmán, Bánffy ejusdem farinae, continua să organizeze minuțios politica de maghiarizare și prigonirea, mai bine zis distrugerea, elementelor alogene. Centrele românești fuseseră întărite cu garnizoane suplimentare de "honvezi", dispozițiunile codului penal privitoare la agitațiile naționale înăsprițe, ziarele supuse cenzurei, corespondența violată în mod legal de teama manifestelor patriotice care circulau printre cei asupriți. În ciuda acestor măsuri și a altora multe, sau ca un efect al lor, rezistența românească era tot mai vie, tot mai îndârjită. S'ar fi zis că, orbită, Ungaria tindea să se sinucidă de teama morții. Depășiți, grofii-prefecți înaintau la Budapesta rapoarte de alarmă, descoperind comploturi urzite de preoții și învățătorii români, profetind revoluții ce se pregăteau în taină. Adevărul era că atmosfera supra-saturată părea propice des-

lanțurii unei revolte de proporții apreciabile. Era însă, fără îndoială, de datorită conducătorilor a frâna. În acel moment, pornirile multimei—oricât de îmbucurătoare erau ele pe de-o parte pentru a preveni o represiune guvernamentală ce nu putea fi decât sângeroasă, ca și a evita indisponerea Vaticanului, binevoitor pe cât se putea față de biserica greco-catolică ("română-catolică", cum îi plăcea lui Lucaci să spună), iar pe de altă parte pentru a nu crea dificultăți cu grave consecințe în raporturile politice dintre Regatul României și Austro-Ungaria.

Ales deputat de Beiuș în 1907, Lucaci desfășură, timp de câțiva ani în șir, o activitate considerabilă. Plin de ardoare, entuziasmat și violent, el a combătut politica națională a Ungariei și teroarea administrativă pe care aceasta se sprijinea, precum și infamele legi școlare ale lui Apponyi, urmărind pas cu pas toată lamentabila acțiune guvernamentală și blamând-o fără elementă. În 9 martie 1908, a rostit un discurs de peste patru ore, în care, spre consternarea multă a întregii adunări, printr-o critică fulminantă, a aruncat o adevărată anatemă asupra guvernului. În 12 octombrie 1909, i se ridică imunitatea parlamentară, spre a fi dat în judecată pentru un articol publicat în ziarul *Lupta* din Budapesta, al cărui conținut se poate bănuși după titlu: "Vasile Lucaci, deputat".

Pentru "Leul dela Șişești", cum va fi supranumit de-acum, evenimente noul, capitale, în politica internațională, vin să-i susțină lupta. Mai întâi, criza rusească declanșată de înfrângerea suferită din partea Japoniei, înscăunând "dumele" ce urmează "duminica roșie", în special a treia (1908-1912). În cursul căreia Stolypin înfăptuiește o reformă agrară. Slăbiciunea țarului Nicolae II în fața dificultăților interne—cu toate rivalitățile austro-ruse care se menține—nu mai poate fi motiv de mulțumire deplină pentru Habsburgi. Nourii dela Petersburg întonecă și cerul Vienei. Apoi, sindicalismul și socialismul se întăresc și se întind în Apus, după ce însuși Papa Leon XIII, prin enciclica *Rerum Novarum*, a legitimat interesul pentru problemele muncitorești. În sfârșit, pe planul politic internațional, războiul balcanic pare menit să împrăstie anumite iluzii orientale ale Budapestei.

Nervozitatea Ungariei fiind manifestă, după Pacea dela București, Guvernul român preocupat în mod constant de soarta Românilor din Transilvania, socotește momentul prielnic pentru o negociere oficială în beneficiul lor. Calculele sunt juste, căci primul-ministru maghiar contele Stefan Tisza acceptă principiul unor tratative româno-ungare, în vederea îmbunătățirii condițiunei Ardelenilor. Sugestia venea dela Regele Carol I; P. P. Carp și Marghiloman, fideli politici lor de menajamente față de blocul germanic, însărcinară pe C. Stere, care era atunci rector al Universității din Iași și vice-președinte al Camerei, să conducă în acest scop o comisiune permanentă de zece membri propusă de Lucaci și de Octavian Goga. Doleanțele românești fură expuse în 11 puncte, respinse de plano de către Tisza, care, contrariat de eșecul înregistrat și atribuindu-l mai ales intransigenței lui Lucaci, porni o violentă campanie personală împotriva acestuia.

Nicidecum intimidat, dar socotind contribuțiunea sa activă esențială pentru izbândă unei lupte pe care o făcea de mai bine de treizeci de ani, la începutul verii anului 1914, când tensiunea între marile Puteri devenise extremă, în ajunul izbucnirii războiului Vasile Lucaci plecă la București, nevoit pentru a surprinde și plăna jandarmilor unguri, a trece Carpații clandestin prin Caribaba Bucovinei și a pătrunde pe pământul liber prin frontiera dela Burdijeni (vama Itcani).

De-acum, cu o dăruire de sine exemplară, într-un prodigios efort suprem de a cărui necesitate era pătruns Lucaci va desvolta o activitate cu adevărat uimitoare pentru mult încercatul om de 62 ani care era.

Abia sosit în București, e ales președinte al Ligii Culturale, având în comitet pe: Take Ionescu, N. Filipescu, N. Iorga, Doctorul C. Istrate, Octavian Goga, Ion Grădianu, S. Măndrescu și Delavrancea. Prin numeroase articole și cuvântări, în adunări și manifestații pe care le prepară, el luptă pentru cauza Ardealului și împotriva politicii germanofile a lui Marghiloman. În 1915 e la Roma, centru deosebit de important după intrarea Italiei în războiu, unde pregătește atmosfera pentru contra-buția diplomatică românească la nimicirea dublei Monarhii. Panica a început să cuprindă pe Unguri și problema românească a devenit importantă. Tisza scrie la Sinaia, în 20 octombrie 1915, contelei Czernin, plenipotențiarul austro-ungar: "La momentul oportun aș fi dispus să recomand o amnistie pentru toți civilii români, în afară de Lucaci și Goga, cari săvârșesc zilnic acte fâțife de înaltă trădare și de lese-majestate". Reîntors la București, Lucaci e ales, în 1916, deputat de Galați; în această calitate, el se alătură propagandei făcute în toată țara pentru intrarea României în războiu alături de Aliații. Apoi, în noaptea de 14 august, clopotele dela Mitropolie anunță ceasul cel mult așteptat: trecerea armatei române în Ardeal. Dela Iași, unde se refugiază odată cu Guvernul român, trece în Rusia, unde regimul țarist e răsturnat de revoluția bolșevică; aici, el formează la Dar-nița un corp de voluntari din prizonierii români foști în armata austro-ungară. Spre sfârșitul anului, e trimis în misiune oficială în America, unde organizează întruniri și conferințe menite să informeze opinia publică americană asupra situațiunei din Transilvania și a aspirațiunilor poporului român, puțin cunoscute dincolo de Atlantic. La Boston, Chicago, Baltimore, Youngstown, Cleveland-Ohio, Lucaci desvolute luptele seculare ale națiunilor oprimate de Habsburgi, răsturnând ciudata prejudecată conform căreia Austro-Ungaria, având un rol civilizator în Sud-Estul european, constituia o necesitate politică. Eforturile misiunii românești în Statele-Unite determină pe Theodore Roosevelt să declare că Pacea reclamă ca micile națiuni să fie liberate și ca "România maghiară" (*hungarian Roumania*) să fie unită cu Regatul liber al României. Din America, Lucaci se duce la Paris, unde, devenit vice-președinte al "Consiliului Național al Unității tuturor Românilor", prezidat de Take Ionescu, își continuă seria de conferințe. În octombrie 1918, participă și la odată mai mult cuvântul la Congresul naționalităților oprimate din Geneva. Curând după aceea, Consiliul Dirigent, care a luat în mână destinele Transilvaniei, îi încredințează un portofoliu ministerial; dar Lucaci pleacă din nou în Italia, unde se sfătuiește cu președintele Consiliului, Orlando și formează regimentele de voluntari români, *Thores* și *Colonna*, numite după Ardeleii cari au luptat pe frontul dela Piave. În sfârșit, în Mai 1919, în timp ce campania românească e în plină desfășurare în Ardeal și Ungaria, Lucaci organizează o mare manifestațiune la Geneva, pentru a înfățișa lumii o ultimă dată suferințele națiunilor robite, precum și necesitatea desmembrării pentru totdeauna a imperiului austro-ungar și a dominațiunei sub orice formă a Habsburgilor.

DESTINELE mari fac pe cei ce le poartă să devină aproape inutili după ce le-au îndeplinit. Rămâne opera înfăptuită, rămân discipolii și continuatorii. Rămâne exemplul, marele exemplu.

Vasile Lucaci a văzut împlinirea "Sfintei Uniri a tuturor Românilor", în care a crezut și pentru care s'a jertfit. Deputat de Satu-Mare în Parlamentul din București, conform predicțiunei sale făcute cu un sfert de veac în urmă, el s'a stins în 28 noiembrie 1922. După ce i-au fost concesate cele mai înalte onoruri și un loc meritat în galeria eroilor a Muzeului Militar din capitala României-Mari—la poalele Tibleșului, în biserica albă din Șişești, mâni pioase și recunoscătoare au înscris pentru eternitate:

*"Subt această lespede smerită
odihnește înflăcăratul apostol
și tribun părintele Vasile Lucaci,
prin care geniul românesc și-a
purta făclia redesteptării
și întregirii."*

CONCURSUL DE NUVELA

NOAPTEA DE BOBOTEAZA

de Stan M. POPESCU

În mult nu mai primim oaspeți în Valea Seacă. Toți s-au depărtat de noi de când am sărăcit. Am ajuns cahei rău. Abia ne mai ținem zilele. Dar am rămas mereu aceeași. Ne bucurăm mult de venirea la Traiane Uite, cu mi și dau lacrimile, mie om de un metru nouăzeci înalt me.

O clipă se făcu liniște. Nu se auzea decât plesnirile lemnelor umede amestecate cu vreascuri uscate, ce pârâiau în soba înaltă, albă din dormitor. Traian voi să-i povestească ceva.

ca să evite lacrimile bolnavului, dar nu-i veni nimic în minte. Voi să-l întrebe ceva de mare interes, ceva care să-l facă să uite de emoția momentului, dar tot ce ar fi vrut să-l întrebe ar fi provocat îndușeri mai profunde și lacrimi mai îmbelugate. Tăcu.

Nu mi vine a crede. Uite așa, nu-mi vine a crede ochilor și urechilor. Pareă aș trăi un vis. După atâția ani, să ne întâlnim. Te așteptam, ce e drept de opt nouă luni, decând am auzit că ai fost parașutat cu încă alți zece camarazi pe muntele Dorul Rău. Auzisem de multe sprânci de ale tale. Știam că te bătușeși cu bolșevicii, că ai pus în Șarul de Sus și ai pus pe fugă tot pichetul de K. K. W. D. 181. Apoi, după ciocnirea cea mare din Crăcăuani, nu am mai auzit nimic. Lumea povestește că ai fost trădat și ucis tot până la ultimul, dar îndată s'a văzut că erau scormiri de ale comunștilor. Au trimis alte trupe, au tocmii agenți, au cumpărat toți braconierii din împrejurimi și au început o acțiune mare contra noastră. Știam că vei veni. Te așteptam. Mult mă mir, însă, că ai venit singur. Unde e Radu? Când vine? Unde a rămas?

Se făcu liniște din nou. Traian ar fi dat zece ani din viață dacă nu ar fi fost obligat să răspundă. Dar nu avea încotro. Știa. Pentru aceia venise. Trebuia să aducă tristețea. Nu mai avea pe cine să trimită la Valea Seacă. Toți muriseră. Iar între primii căzuți era Radu. Trecură numai două sau trei secunde de tăcere. Printre gratiile porții de fontă a sobei pătrundeau lumini galbene și rozetice dese proiectau tremurând în întunecul dormitorului. Traian putu deslusi doar ochii prietenului.

Radu a fost cu noi. A venit cu noi. Dar Dumnezeu a vrut să mă pedepsească pentru toate păcatele mele, și m-a dat această cruntă sarcină de a fi cu purtătorul acestei cutremurătoare stiri. Ioane dragă, Radu nu mai e aici.

Au fost din nou, dar pentru Traian păsările și trăsăturile lemnului din sobă păreau bubuituri de tun. Tăpăle amenințau să-i plesnească. Trupul înghețat se transformă deodată în valvărie de căldură. Măștile nu-l mai durură, iar buza-i inferioară o simți fierbinte și umedă. Iși trecu limba peste ea și simți un gust dulceag de sânge.

Privi spre bolnav. Încercă să-și țină respirația pentru a auzi mai bine. Dar tăpăle sfârșeau cu atata putere ca nu putea auzi altceva decât sfârșiturile lemnurilor umede în sobă.

- Am venit.

În acel moment intra Corina, sora lui Ioan. Se apropiă de pat și întrebă ceva cu glas stins. Traian nu putu înțelege nimic. Într-un târziu observă că o a două faptură, necunoscută se strecură în dormitor cu niște țoale și astupă ferestrele. Apoi se făcu lumină. O lampă mare de petrol cu glob alb, străveziu, împrăstia o lumină sfioasă peste fețele celor trei fapturi ce-i stăteau în fața lui. Traian privi întâi fața prietenului. Îl vedea pentru prima dată, după cinci ani. Când intrase în dormitor, emoția revăderii îl împiedică să observe detaliu. Acum i se părea că avea fața unei mumi. Alb, de un alb ce bătea mai curând în vânt, buzele îi tremurau fără să pronunțe vorbă. Printre gene se strecurau picături mari de lacrimi. Îmbătrânise mult. Tăpăle-i erau albe, iar urechile se adânciseră în jurul nasului, și a gurii. Pareă a se potrivi de anul.

Lângă Ioan stătea Corina. Nu se schimbase. Era blondă, pândă cu ochi albaștri, mari, și nasul ascuțit. Când văzuse ultima oară abia terminase Universitatea. Acum era femeie în toată puterea cuvântului, dar lui Traian răstăcea nu-i plăcea Corina. Mereu îi părea că surădea de o răutate de copil.

Privi la Traian. Vru să alunece spre a treia faptură care se așezase lângă Corina. Dar nu s'a putu face o idee de cine era. O vedea pentru întâia oară. Când intrase în casa lui Ioan nu o întâlnise. Probabil că venise mai târziu și s'a tăcut în bucatărie sau în sufragerie cu Corina.

Cum a fost? rugă să întrebe Ioan. Traian, la propriu, genunchi cu ambele mâini. După prima emoție frugală începuse să-l șută din nou. Genunchi, îl duzeau mai mult chiar decât măștile. În privi vârfurile genurilor rupte. Ochea pădurii drept era încă neagră din timpul când o apropiase prea mult de flacăra arde. Își făcu cu un an în urma pe Dorul Rău în plină iarnă. Tăpăle și se desfurase cu timpul. Iar corăpi și i trăsă, să-l înlocuiească cu obiele murdare, gălele întregi de lemn, pe malul Bistriței. Cu trei săptămâni nu-l observau tremurul trupului. Așteptau.

Traian ar fi dat mult, dar înainte de a fi fost obligat să povestească și să-i permită să bea un ceaș sau un pahar de lapte fierbinte. Nu mănase de mult. Dar știa că nu putea crește așa ceva într-un moment atât de solem. Se făcu liniște. În tăcerea lui rugă pe Dorul Dumnezeu să-l ajute să nu-și rostuiască întreg Tatăl Nostru, și să-l ruga fierbinte pentru că nu putea în kura vorbe pe Tatăl Nostru. El se putea alina durerea Corinei și a lui Ioan. Apoi, voia să-l ajute și nu-i voia mai vedea nicicând. Voi pune eu am uitat ceva în grădina și voi fugi. Mă voi întoarce din nou în pădure. Gândi.

Când am plecat din Wiener Neustadt, Radu a intrat.

În mult de tot și a trebuit să-i fac pe voie, ca să ia el două pistoale mitraliere în spălare, plus un pachet de cartușe. Era mult, dar subțirul mai adăugase o parașută, așa că pericolul nu putea fi mare. Totuși a ieșit rău. Una din parașute s'a fixat de un brad înalt, iar Radu a rămas în aer. A reușit să se agațe de o creangă, dar grăba cu care a manevrat l-a făcut să se impletească sforile parașutei în jurul brațului drept, în așa fel încât amenințau să-i taie brațul. Nu mai putea de durere. Tipă și striga din toate puterile. Noi îl rugam să nu tipă, deoarece ne puteau auzi bolșevicii, dar el nu se putea stăpâni. Ne ruga să-l împușcăm, deoarece nu putea rezista. Abia după o oră de sforțări teribile a reușit Geramincanu să se cațere și să-i taie sforile. A căzut bine, deoarece zăpada era de mai bine de un metru, dar mâna i-a rămas amorțită multă vreme. Mai târziu, la Crăcăuani, când am simțit că se strângea cercul în jurul nostru, l-am lăsat pe Radu să pască vacile și oile în Poiana Micului, unde aveam centrul nostru de rezistență stabilit în mijlocul unor tranșee împrejmuite de câmpuri de mine pe care le cunoșteam numai noi și un braconier, prieten de-al nostru. Trecură săptămâni și luni. Într-o bună zi am auzit că braconierul nostru nu mai locuia în cabana în care își petrecuse mai mult de jumătate din viață. Camarazii care ne aduseseră știrea credeau că îl arestaseră jandarmii în timp ce vindea niște piei de vulpi unor negustori, în plin centrul Dornei. Radu însă era de altă părere. Ma rugă să-i dau permis, deoarece chestiunea trebuia lămurită numaidecât. Până atunci pierdusem patru oameni, iar proviziile ni se terminau, deoarece lumea nu mai voia să ne ajute cu atâta bunăvoință. Guvernul începuse o campanie de "destindere" invitând legionarii la "ordin și disciplină", amenințând populația cu măsuri drastice. Iar braconierul era unica noastră punte cu lumea din afară.

Chiar în aceeași noapte Radu, îmbrăcat în haine de țaran, porni la drum. În Crăcăuani locuia câțiva camarazi care ne puteau da lămuriri și ne puteau ajuta. Trebuia să-i viziteze și să le dea instrucțiuni pentru ca să ne instănțeze de orice misiune bolșevice.

Cam la o oră după plecarea lui Radu, m'am hotărât să iau încă o măsură de precauție. Însoțit de un camarad, am coborât în partea cealaltă a muntelui și m'am îndreptat spre Dorna. Aveam câțiva oameni ce ne ajutau cu alimente și informații. Voiam să-l salvez pe braconier din mâinile poliției. Dar era făcut prizonier fără voia lui, așa cum îmi plăcea să bănuiesc, deci, ceva îmi spunea că totul era motivul dispariției lui.

După ce m'am interesat pe la oamenii noștri din Dorna, nu mai rămăsese nici o îndoială. Braconierul era trădător. Trebuia să ne pregătim de luptă sau de retragere în altă parte a Carpaților. Dimineața, pe la patru, încă înainte de a se zări de ziuă, pornirăm din nou spre Poiana Micului. Era o zi de August, călduroasă și senină. Camaradul meu pășea tăcut înainte și nu se oprea decât când observa că oboseam. Uneori scoateam ocheanul și priveam poteca, alături se urca el în vreun brad și arunca câte o privire în jur. Nu mai eram siguri de nimic. Pădurea care ne ocrotise atata timp, începuse să nu ne mai aparțină. Ne părea mai streină și ciudată. Cântecul păsărilor, umbrelle și desemnurile lăsate de razele soarelui păreau fantezme jucăuse ce radeau de noi. Nu luasem nici o hotărâre. Îmi venea greu să cer camarazilor să dea o luptă decisivă în condiții de inferioritate numerică. Afară de aceasta ne rămăseseră și foarte puține muniții. Aproape toate armele cu care venisem erau ascunse, deoarece nu aveam muniții pentru ele. Uzam doar pistoalele mitraliere sovietice ce le obținusem prin luptă de la bolșevici, iar gloanțele erau pe terminate.

Spre amiază ajunserăm aproape de campament. Sentinelă îmi dadu o știre tristă. Poate cea mai sfâșietoare din câte primisem până atunci. Radu fusese găsit sfârșit de o rană, în apropiere de campament, după ce reușise să ucidă patru soldați bolșevici și braconierul trădător.

Trei camarazi plecase să aducă rămășițele pamântului ale lui Radu. Spre seară când se întoarseră cu oasele și membrele lui începusem reconstruirea corpului. Îi lipsea doar brațul drept și umărul.

L-am îngropat între rugăciuni și cântece. Am intonat "Plângere printre ramuri luna", "Sunt ruguri și flăcări" și "Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de Moarte, înduște ne pre noi". Îți amintesti, așa cum cântam la Cernăuți, când au trecut catafalcurile lui Moșă S. Marin în acea zi friguroasă de februarie, cu mulți ani înainte și lacrimi?

Îți amintesti Ioane? Ioan nu răspunde. Corina plângea încrețit. Cealaltă femeie stătea cu capul sprijinit de dunga mesei, cu brațele înălțate. I se vedea doar părul negru.

Traian, la amintea că era noaptea Bobotezii. Voiau să emite iar el pe povestea lucruri triste, pită de durere. Își făcu o clipă ochi în globul de culoarea laptelui, apoi în Ioana. Măicu Domnului, ce atârna la capul lui Ioan "Acum ce mă faci?" se întreba Traian. Se simți singur. Nimeni nu vorbea. Din când în când liniștea era întreruptă de scâncetul Corinei. Când voi să se ridice auzi vocea lui Ioan. Îl ruga să continue, să termine povestea.

-L-am îngropat la rădăcina celui mai înalt brad, unde obișnuia să se întindă și să viseze.

Iar mâna? Întrebă femeia. Ce ai făcut cu mâna? Ai lăsat să mănânce corbi? Să hrănească lupii? Să putrezească singură în vreo scorbură? Ce ai făcut cu mâna?

Traian paru buimăcit. La început voi să întrebe ceva, dar apoi renunță. Își aminti că femeia vorbea de mâna dreaptă, a lui Radu.

Da ce ai făcut cu mâna? Întrebă Corina oțărâtă.

Ridică capul și-l privi fix. Traian plecă privirea.

A trebuit să plecăm. Nu am avut timp în alte împrejurări am fi scotocit toată pădurea. Dar atunci, nu aveam timp în timp ce cântam "Sfinte Dumnezeule" veni a sentinelă și ne aduse știrea că se auzeau lătrături de câini dresați. A trebuit să plecăm.

Corina începu să urle. Ioan înclină capul și i aruncă lui Traian o privire plină de reproș.

-Cum ai putut fi atât de vru să întrebe ceva femeia cu părul negru, dar Ioan o întrerupse. Apoi i explică lui Traian că era soția lui. Se însurase puțin înaintea de a cădea la pat.

Nici eu n'am avut noroc, continuă Ioan. Radu nu mai poate utiliza mâna, iar eu nu mai sunt om. Lucia s'a căsătorit cu un paralic, cu o umbră. Tot ce mi-a mai rămas sunt ochii și regretele de a o fi nenorocit. Trăim în mizerie trei ființe. Două femei tinere și un paralic. Pană acum mai aveam speranța întoarcerii lui Radu. S'ar fi căsătorit cu Corina și ar fi făcut o familie. Pe lângă ei ar fi trăit și Lucia, până la moartea mea.

Lucia se prăbuși în genunchi lângă pieptul lui Ioan. Corina se ridică și ieși. "E o invitație indirectă de a părăsi casa", gândi Traian. Durerile de genunchi și mâsele începuseră să apară din nou cu strășnicie. Se ridica în cet. Făcu doi pași spre ușă și se opri fulgerat în genunchiul drept simți o durere crâncenă. Parcă i-ar fi înșipt cineva un cuțit ruginit la încheietura piciorului. Se îndreptă spre Ioan pentru a zămbi. Nu voia ca prietenul să i dea seama de ceea i se întâmpla. Ioan nu i privea. Părea că nici nu-și dăduse seama de intenția lui Traian. Privea fix plafonul casei.

Abia când să deschidă ușa se auzi chemat.

-Nu-mi vei face una ca asta, Traiane! tipă Ioan.

LUCIA aduse borsul de sfecă dres cu smântână și începuse să mănânce. La masă mâncau numai Corina și Traian. Lucia îi ajuta lui Ioan să mănânce. Mânca în tăcere. Apoi, pe măsură ce trecea timpul începuse să devină mai vorbăreț. Cele două femei păreau că uitaseră durerea. Îl întreba de ultimele zile petrecute împreună cu Radu și de isprăvile din munți.

Traian se simțea ceva mai bine. Vinul roșu, cald și dres cu stăgăoară îl desmorțise. Nu mai simțea dureri. Povestea, asculta și încerca să uite ce trebuia să urmeze. Trebuia să fie frumoasă viața de munte, viața de țară, viața de oraș, viața de țară, viața de oraș, viața de țară, viața de oraș.

Spune-i "Traian", e doar mai cunoscut cu tine decât cu mine!, observă Lucia.

Traian începu să povestească câte ceva. Deodată își aminti de portmoneul lui Radu. Nu-și amintea unde îl pusese. Începu să se caute prin toate buzunarele. Se ridică și-și scotoci ranța. Je găsi învâlit într-un ștergar.

-Am uitat de portmoneu. În el veți găsi două-trei pagini scrise de Radu.

Corina scoase hârtiile din despărțituri și le înșiră pe pat. Apoi începu să citească.

"Ași dori să te văd, Corina. Să stai alături de mine, răzimat de acest brad trufas, să privim împreună albastrul cerului printre ramurile dese, să ascultăm cîntecul privighetorilor și cîntecul cucului în această zi de doi Mai... Cât n'as da să fii lângă mine, iubito! Să rătăcim împreună, să colindăm aceste poteci șerpuitoare, să fugim, să tipăm, să cântăm, să ne tăvălim în iarbă și să urâm de bucurie! Cât n'as da să fii lângă mine! Vezi, e primăvara.

Corina nu mai continuă. Ieși. Din nou se așternu tăcerea. Într-un târziu Ioan rupse liniștea. Îl rugă pe Traian să-i povestească ceva din Germania.

Spune-ne mai bine ceva din munte, îl rugă Lucia. Nu e așa că e încântător? Aerul curat, sănătos, viața liberă, rășnita soarelui, apusul, privelestea Giumalăului, Cealăul Bistrița ce serpuiește la poalele munților dimineata, totul e o poezie, nu e așa, Traiane?

Da, așa era Traian continuă viziunea Luciei. Descrie vânătorile, pândă din poeni, cerbul ce venea să bea apă la izvoare și să lingă sarea așezată pentru el lângă apă, lupii ce apăreau iarna, ursul Carpaților ce rătăcea singur prin văgăunile Măgurei, sutele de colorii ce se oglindeau în Bistrița dimineata când apăreau primele raze printre stejarii Dornei, oile ce se jucau vesele cu mii pe imasele coastelor Mestecănișului, seriile petrecute împreună cu ciobanii credincioși în jurul focului, ascultând cântece din fluere și doine izvorite din adâncul pieptului, vânătoarea cocoșului de munte, cu pândă de trei ore pe la unu noaptea la opt nouă Mai în varful munților, stând ascunși între crengi de brazi și ierburii ca să nu-i miroase cocoșul, fără să vorbească și cu respirația înăbușită, ascultând misteriosul cântec, pe care puținii muritori îl puteau auzi.

Glăsul lui Traian se încălzea. Privirea îi rătăcea prin dormitorul lui Ioan și opea din când în când cu o enunțată insistență pe Ioana Maicu Domnului. Verbele îi ieșeau curgător din gură. Povesti de prepararea păstrămul, de seriile placute petrecute în cabana mănăstirii de brânză, pastramă și bând rachiu sau vin în mijlocul veselei generale a camarazilor, apoi plimbările sub razele lunii și poveștile de noapte. Viața sănătoasă, la aer liber, în mărșuri, vizite pe la stăne, oștețe improvizate, cântece, fluere.

Traian se opri. Respira adanc. Nu auzi nimic. I se păru că Ioan, Lucia, sau Corina, care își reluasese locul între timp, spuseseră ceva dar nu înțelese bine. Măseleau început din nou să i împungă. O pipă încrețită cu vârful limbii începu să i fie rușine de sine. Simți că fața i se

(Urmează în pagina 17.)

Noaptea de Boboteaza

aprindea. O dogoreală fierbinte îi cuprinsese tâmpilele. „Acu trebuie să plec”, gândi. Nu mai putea sta înăuntrul. Totul i se părea ridicol și fără sens. Prietenul care zăcea întins, cu articulațiile mâncate de reumatism și cu oasele deformate îi părea o mumie egipteană care îl privea ironic. Coșul buzelor lui Ioan păreau două virgule piezișe. Fața de păpușă a Luciei părea portretul unei buni când era tânără. Ochii îi scilpeau ciudat în dosul genelor lungi și mătasoase. Corina îl privea cu închipătimare. „Toti sunt niște paiațe, iar eu sunt clownul cel mai caraghios”, gândi. Își arunca privirea spre raniță și-și șterse fruntea asudată.

—Vai ce frumos e la munte!, exclamă entuziasmată Lucia.

—Intr'adevăr, trebuie să fie foarte frumos... aprobă Corina.

—Ați mai rămas mulți?, întrebă Ioan.

Traian nu știa ce să mai răspundă. Îi era silă de el însuși. Zămbi încurcat.

—Nu, nu vorbi. Nu mi-am dat seama de ridicolul întrebării. Iartă-mă, am uitat că sunteți în războiu cu ciolovecii și trebuie să fiți tăcuți ca peștele.

Așa era. Trebuiau să fie precauți și tăcuți, consimți Traian. Luptă e luptă. Trebuia să plece, deoarece îl așteptau camarazii într'un anumit loc la o depărtare de zece kilometri în mijlocul munților. Până dimineața trebuia să ajungă. Nu mai putea întârzia.

—Nu, nici vorbă, făcu Ioan. Noaptea asta dormi cu noi. Întâmplă-se că s'o întâmpla, nu te putem lăsa să pleci în toată noaptea, nu e așa Lucia?

Lucia era de aceeași părere. Traian trebuia să doarmă noaptea aceluia cu el. Dacă voia putea dormi în gură, în fân. Era mai cald și se putea refugia ușor dacă veneau jandarmii sau poliția sovietică. Nu mai dorea încă un păhărel? Vinul fier era o binefacere iarnă. Traian nu rezistă. Nu-i plăcea ideea de a dormi în fân. Nu ar fi vrut să mai bea deoarece se simtea ametit. Nu băuse demult, iar vinul îi măncăra multă îl moleșea peste măsură.

—Traiane, hai să cântăm ceva. Ți mai amintesti de „Gaudeamus igitur”?

Traian își amintea. Își amintea de „Gaudeamus igitur” și de alte cântece. Dar nu avea chef de cântece.

—Acum trebuie să plec, spuse cu voce hotărâtă.

—Nu te las. Corina, Lucia, nu-l lăsați! E ametit de vin și poate face prostii. Hai să mai povestim ceva. Vorbește-ne ceva de eventualitatea unui războiu între ruși și nord-americani. E adevărat ce se aude că încep să se certe?

Traian începu din nou să vorbească. Descrie în culori foarte vii situația politică. Expuse în mod succint toate ipotezele, apoi cu o usurință care îl uimi nespuse trase o concluzie pe care o începea a crede el însuși pe jumătate. Corina aduse niște mere și nuci. Lucia turnă din nou vin în paharul lui Traian. Privirea i se împăienjenise și mai mult. Din când în când îl măsura cu ochii ca și când ar fi vrut să-l cântărească.

TRAIAN se trezi cu dureri de genunchi. Măseaua nu-l mai durea. Își simți falca umflată și încinsă. La început nu-și dădu seama unde se afla. Făcu o mișcare de desmorțire, iar fața lui se încetășă. Își aminti că era într'un pester drăguț, dar i se pără că era în tunec. Arătaoarele ceasului nu mai scilpeau, fosforul pierduse țara. Se ridică încet și se îndreptă spre poarta ce da în grădina. Uita de gaura de unde se arunca fânul vitelor și era cât pe aci să cadă în grajdul. Deschise poarta încet și privi cerul. Era întunec. Stelele scilpeau vesel. Îndreptă ceasul spre zăpada albă și putu distinge arătaoarele. Erau patru și jumătate, dimineața. Dormise trei ore. Nu simțea oboseala. Aerul rece îl făcu să simtă fiori în tot corpul. Își acoperi picioarele cu fân și-și strânse sumanul bine în jurul umerilor. Apoi își înfipse ochii între stele.

Nu știa ce să facă. Se gândea la multe și la nimic. Gânduri răslețe îi sfredeau mereu creierul, fără să-și facă culcuș prea mult timp. Idei fugare veneau și zburau fără încetare. Refuza să se concentreze. Era convins că în asemenea situații omul trebuie să se complacă în a nu

gândi nimic. Tot ce făcuse până atunci îl apărea ridicol și lipsit de sens. Își aminti de copilărie, de anii de liceu, de Frăția de Cruce, de Taberele de Muncă, de primele arestări, de temnițele României. Le cunoscuse pe toate. Nu se putea plânge. Își cunoscuse țara întreagă, dar numai datorită temnițelor. Nu avusese timp de excursii. Taberele depe Rarău, Storișinet, Radauți, Câmpulung, Dealu Negru, Carmen Silva și Casa Verde reprezentau crapele de lumină, dar nu avusese timp să-și cunoască bine țara. Când împlini douăzeci de ani fu condamnat la patru ani temniță grea. Făcu doi ani de închisoare, cunoscu Doftana, Alud, Cernăuți, Galați, Chișinău, Craiova, Jilava, apoi, cu o mică întrerupere de câteva luni libere, intră într'un lagăr de muncă obligatorie în Germania. După opt luni fu internat la Buchenwald, de unde leși abia în August 1944, după capitulare. Apoi veni războiul grele. Tot mai grele, înfrângerea. Umilirea. Lupta în munți. Parasutarea. Din nou lupta în munți.

Acum stătea singur. Jos se asterna zăpada. Sus scilpeau astrii, în fund era beznă. Ghicea forma muntelui și a pădurii.

Încet, încet, ideile începeau să se liniștească. Nu-l mai stângereau amintirile. Când termină de rumegat amintirile se trezi deodată cu creierul înghețat. Nu mai putea gândi. Își ridică mâna spre frunte și-și șterse sudoarea de gheață. Când dispăru ultima amintire simți că teasta i se umple de parfumul ciudat a unui singur gând. Era un gând urias, diform și impersonal. Îi simțea prezența, dar nu-l putea defini. Privea în zare. În noianul de întunecare ce acoperea pădurea și muntele, iar între beznile conturate de reflexele stelutele din zăpadă i se pără că zărea fruntea încununată de plete a lui Radu. Gândul uriaș și impersonal păru necăjit de această neașteptată întorsătură a fanteziei lui Traian și se îndepărtă mormăind. Traian începu să-și amintească din nou.

—„Dece ai mințit?”, părea că-l întreba umbra lui Radu. Traian rămase mut. Își înfipse pupilele în trupul lui Radu încercând să vadă dacă apăruse cu umărul drept și cu brațul ce nu-l putuseră găsi în pădure. Nu putu distinge nimic.

—„Dece m'ai făcut erou?”, întreba din nou Radu. Traian continuă să tacă. Nu știa bine dacă arătarea era reală sau imaginară.

—„Crezi că mă simt fericit așa?”, întreba din nou Radu.

Un curent de vânt rece îi îngheță fruntea. Întreg trupul începu să tremure. Arătarea dispăru. Lui Traian îi veni să sară în zăpadă. Voia să plece. Îi era teamă de gândul inform și impersonal. Voia să scape de el. Nu-l cunoștea. No voia să-l cunoască. Se întoarse în mijlocul surii și-și aduse ranița. Se încinse bine și își vâră căciula până peste urechi. Înainte de a sări în zăpadă își făcu cruce și începu să se roage. Începu să se roage ca în toate diminețile. Se rugă pentru părinți, pentru frați, pentru cei morți în bătălii, pentru polițistul și a jandarmierilor, pentru cei morți la 11 și 22 septembrie, pentru cei morți la 3 septembrie, pentru cei căzuți la 19, 20 și 21 Ianuarie, pentru cei morți în bombardamente, pentru cei morți în luptele din munți. În timp ce se ruga pentru cei căzuți în munți își aminti de primele zile după parasutarea. Își aminti de marșurile prin zăpadă, de căderile prin pârăile înghețate pe unde călcău pentru a desorienta pe bolșevicii ce-i urmăreau, de zilele pline de foamă, de refuzurile sporadice ale românilor de a-l ajuta cu alimente, de foamă și setea îndurate, de degetele degerate, de primele ciocniri cu armata sovietică și de istovitoare marșuri pe culmile munților.

Apoi continuă să se roage. Se rugă pentru iertarea păcatelor lui Mircea, lui Aurelian, lui Dragoș, lui Anton, lui Ion, lui Liviu, lui Radu... Apoi se rugă pentru ca Dumnezeu să-l ierte și lui păcatele. Se rugă să-i dea tărie să poată crede mai departe în îndurarea Lui, și să-l

ocrotească de ispite ce apăruse din când în când sub forma unor ochi negrii umbrăi de gene mătasoase și lungi. Se mai rugă și pentru iertarea păcatelor lui Ioan, a Corinei și a Luciei. Își aminti și de braconierul trădător. Se rugă și pentru păcatele lui. Își aminti și de unii români ce refuzaseră să le dea ajutor în alimente, când alegeau din munte în munte flămnazi și înghețați. Se rugă și pentru ei.

Apoi își aminti din nou de ei. Se rugă fierbinte ca Dumnezeu și Maica Domnului să-i dea sănătate timp de trei-patru ore numai. Să-l răpească durerile ce îi sfredeau genunchii pentru ca să poată ajunge la Vârful Humorului.

Își ridică ochii spre cer. Stelele păreau mai timide. În zare pădurea părea mai îndrăzneță. „Aceste stele, gândi, primesc tot globul pământesc cu aceiași indiferență. Mă privesc pe mine, pe Ioan, mormântul lui Radu, Krem-linul, Sfânta Sofia, New-Yorkul, și pe românii ce trăiesc dincolo de hotare, cu aceiași căldură și cu aceiași răceală, în același timp. Acolo undeva între stele și aș putea să-mi găsesc și eu un locor, mic, micuț. Să trăiesc fără dureri de genunchi între o lume liberă și fericită. Aș putea să mă mișc și eu ca ei, să duc o viață normală, să frecventez teatrul, opera, să ascult concerte, să lucrez într'un birou, sau să am o întreprindere de import-export, să mă duc pe la pic-nicuri, să scriu articole patriotice și antisovietice în vreo revistă întreținută de fonduri speciale, sau să scriu câte un mic roman în care să ridic în slăvi oameni ca mine... Dar vai de mine dacă aș ajunge acum între ei...”

Lui Traian nu-i mai fu teamă de acel gând. Îi simțea așezat comod în teasta-i grea, și i se părea că era prietenos și cald. „Totul e chestie de obișnuință”, își spuse.

Sări în zăpadă. Măinile i se înfipseră adânc. Căzu cu fața în covorul alb și rece. Se acutură scurt și începu să pășească. După cinci șase pași se opri amărât. Nu mai putea de durere.

Își scoase cărticica de rugăciuni și începu să plângă încetisor între pagini. În gând se rugă fierbinte. O rugă pe Maica Domnului să-i acorde un concediu de trei ore. Să-l răpească durerile. Să-i dea puteri de a ajunge la Vârful Humorului. Iar dacă rugămintea de a pași fără dureri era prea îndrăzneță o rugă să-i dea tăria de a putea mărșăluși totuși prin zăpadă. Încet, încet plânsul i se potoli. Se ridică cu anevole și începu să se miște prin covorul gros de zăpadă. Se simțea mai ușor. Începu să sărute Acatistul și Paraclisul cu căldură și să mulțumească Sfintei Fecioare.

Undeva în depărtare se auzea urletul unui lup, apoi lătratul unui câine. Își pipăi revolverul de coapsă, sărută din nou cartea de rugăciuni și-și continuă drumul. Nu mai simțea dureri niciăeri. Pășea ușurel. Din când în când gheata i se infunda în zăpadă, o scoate cu o amuncitură și continua să mărșălușcă lărgind pașii. Ajunse la drum. Nu-l mai durea nimic. Totul în jur îi părea prietenos și vesel. Scărțăitul zăpezii îl amuza. Își duse la piept mâna și-și pipăi cărticica de rugăciuni. Se simțea fericit. Nici de data aceasta nu-l lăsase Sfânta Fecioară.

Îuți pașii. Nu mai auzea nici urletul lupilor și nu-l mai păsa nici de puterile comuniste ce îl urmăreau de luni de zile. Era singur dar avea un ajutor ce nu-l părăsise până atunci. Știa că nu-l aștepta nimeni la Vârful Humorului. Acolo în pesteră înghețată îi aștepta doar căndela și pătura adusă din Buchenwald. Trebuia să ajungă în trei ore. Va fi ziua când va pași în pesteră. Acolo putea să doarmă fără teamă. Nu periclită siguranța și libertatea nimănui. Nu deranja pe nimeni. Și nimeni nu-l putea stingheri de a-și rosti ultima rugăciune.

—„Totul se reduce la rugăciune, în ultimă esență”, gândi. „Restul e zvrăcolire și dibuire festivă. Impoziționare de demiurg caraghios.”

Surăse învelseli. Se simțea ușor. O liniște dulce îi pătrunse ființa. Traian se gândi cu plăcere la pătura-i veche ce trebuia să-l învâlească trupul peste două ore și jumătate. Undeva departe se auziră clopotele unei Biserici.

—E Bobotează!, își aminti. Apoi se infundă în pădure. Urletul lupilor nu se mai auzea. Liniștea era strâpunsă doar de dangătul clopotelor.

MARELE POVESTITOR ION CREANGA

de I. G. Dimitriu

Nu-l pot uita pe scumpul și marele meu prieten, care a ținut în nopțile înstelate, petrecute în cerdacul bojdeucii dela Iași, să-mi cânte ca un răsădit din alte vremuri minunatele povești rupte din sufletul Moldovei, căci glasul lui avea ceva din armonia divinității.

Mihail EMINESCU.

MI reamintesc întotdeauna de câte ori citeam pe Ion Creangă, în afară de multele-i nădrăvăni povești de ci cu farmecul-i neîntrecut, și de „prefața” lui extraordinar de frumoasă și care s'a publicat în ediția dela 1890, apărută la Goldner din Iași, un an după moartea-i. Sune astfel: „Iubite cetitoriu, multe proști ai fi citit decând ești. Cetește rogu-te și cetește și dacă-i vede că nu-ți vin la socoteală, ie pana în mână și dă-ți tu altceva mai bun la iveală, căci eu atâta m'am priceput și atâta am făcut. Autorul”. Se observă ironia lui Creangă imediat ce termină fraza. Știut este că a fost foarte greu să fie determinat marele nostru povestitor să scrie „bădrăniile” (cum își numea el ironic și glumeț creațiile) lui pe hârtie, căci nu prea era el convins de cele ce spunea „domnii dela Junimes”. Sigur că a fost

determinat numai de Eminescu, bunul lui prieten, al cărui cuvânt i-l asculta, sorbindu-i-l. Singurul care avea ascendent asupra lui Creangă, ironia din aceste rândulețe de mai sus este ironia țărânului român, care nu scapă ocazia să nu persiflize superficialul.

Și așa a apărut în ordinea următoare toată opera sa în „Convorbiri Literare” după ce era citită și ascultată cu deosebită atenție, cu comentarii laudative, care-l cam supărau pe Ion Creangă. La 1 Octombrie 1875 apare „Soacra cu trei nurori”, iar în Decembrie același an „Capra cu trei iezi”. În 1876, în prima zi a lunilor Ianuarie, Martie și Iunie, „Punguța cu doi bani”, „Dănilă Prepeleac” și „Povestea porcului”. În timpul războiului pentru neastărnare lucră mai spornic: În Ianuarie, Aprilie, August și Septembrie, rând pe rând apărură: „Moș Nichifor coțcarul”, „Stan pătitul”, „Harap Alb”, „Fata babei și fata moșului”. În Aprilie și Octombrie 1878 fură publicate: „Ivan Turbincă” și „Povestea unui om leneș”. În Martie 1883 se publică „Cinci pâini” iar în 1898 apare povestea nelsprăvită „Făt-Frumos, fiul epei”. Așa dar, opera lui literară apare între 1875 și 1878, fiindcă o purta în suflet zi de zi. Celăce i-a răpit timpul, a fost stilizarea lui migăloasă, cu care aproape se chinuia, ca un adevărat însetat după perfecție. N. Timirăș, rudă de aproape cu Ion Creangă, în interesantul studiu prin materialul nou ce-l aduce, spune că se străduia ceasuri întregi să găsească cuvântul exact și locul potrivit în topica frazei lui, astfel ca să-l sune bine în sufletul lui de artist creator.

S'au scris sute de articole asupra operii lui I. G., are admiratori nenumărați. Români și străini (Marcu Beza îmi spunea odată că basmele lui Creangă desfășoară plicte-seala lorzilor englezi, fiindu-le carte de căpătâi opera marelui povestitor moldovean), Domnul prof. J. Boutière de la Sorbona, cel mai mare cunosător al lui Ion Creangă, a scris o operă temeinică „La vie et l'oeuvre de Ion Creangă”, cea mai strălucită monografie a sfâtosului țărân povestitor, unde este studiată comparativ întreaga operă a lui.

Cu o deplină cunoaștere și documentată analiză lucrarea aceasta, unică dealtfel, prezintă strălătații pe marele povestitor moldovean în lumea reală a forței lui creatoare. Dl. prof. Boutière, după cum îmi reamintesc, împarte povestirile lui Ion Creangă în felul următor:

Fabule sau povești animale, unde înglobează „Punguța cu doi bani” și „Capra cu trei iezi”, apoi *cicilul prostiei omenești* cu „Prostia omenească” și „Dănilă Prepeleac”, *cicilul poveștilor fantastice* (nu știu dacă este bine denumit astfel, căci elemente fantastice conțin toate poveștile) cuprinzând: „Soacra cu trei nurori”, „Fata babei și fata moșului”, „Făt-Frumos fiul epei”, „Povestea porcului” și „Harap Alb” și în fine *cicilul poveștilor religioase*, unde intră „Stan pătitul” și „Ivan Turbincă”. „Povestea leneșului” și „Cinci pâini” au caracter didactic, școlăresc, au fost scrise în scop moral de către „invățătorul” Creangă, desigur cu talent desăvârșit, însă fără valoare este-

(Urmează în pagina 18.)

ION CREANGA

Ună deosebită. „Moș Nichifor coțearul” ar putea să figureze ca o splendidă bucată literară, umoristică, iar „Moș Ion Roată și Unirea”, ca și „Moș Ion Roată și Vodă-Cuza”, sunt considerate bucăți de istorie anecdotică, lucruri care trăiește aievea de eroii descriși atât de uman de marele povestitor. Unele dintre personajii au jucat rol politic în Țara noastră. În cele ce vom expune, mai la vale, în mod succint, cu intenția de a explica anumite poziții ale lui Creangă față de literatura lui, care-l unifică în felul ei, nu ne gândim deloc să mai aducem în mintea cititorilor rezumate ale basmelor lui Ion Creangă, știute de generații întregi de tineri, și bătrâni, dar vom încerca să vedem valoarea lor estetică și dacă într-adevăr marele Creangă își merită pe bună dreptate cununa genialității, așa cum marea majoritate a criticilor literari susțin neîntrebat.

De remarcat că toate edițiile cunoscute au respectat numai data apariției operelor poetice, niciuna-eu, chipurile nu-mi reamintesc-n-a publicat după criteriul ideologic, grupele de povesti. Sigur că așa vor rămâne să se publice mereu, spre a se păstra o tradiție veche.

Incontestabil că Ion Creangă și-a câștigat gloria lui prin arta simplă de a povesti oral, și la îndemnul „Junimei”, respectiv la insistența lui Maiorescu și Eminescu, prin meșteșugul lui talent de a așeza pe hârtie frumusețea graiului cu care povestea el.

În favoarea noastră vine faptul, că aproape toate povestile lui Creangă, care s'ar părea că-i aparțin ca tematică, au corespondent în limbile europene, cu reflexe în cele indo-europene. Creangă nu le-a inventat, le-a auzit și el la șezătorile unde se ducea ca să respire boarea de poezie românească populară respirată în ghicitori, anecdotă, anecdote, strigături, și, natural basmele, cu care stăteau prinși până în zori de ziua, feciori și fete, la călcile vecinilor, ascultând, cântând, glumind copilărește, și povestind...

Așa dar Ion Creangă a auzit basmele, nu le-a citit nicieri, și le-a transpus, așa cum a simțit el, în anumit moment. Tema basmelor este aceea, dar tratarea este diferită și aci autorul moldovean biruie o lume întreagă de povestitori, ca să se fixeze pe soclul universalității. Acea tortură de care pomeneste Timirăș în lucrarea lui, este viețuie din viața lui, forma lui cu totul personală, care trăiește peste spațiu și timp. Începând cu opera populară a lui Anton Pann și terminând cu publicațiile din zilele lui, Creangă o fi citit mult, deși biblioteca lui se rezuma mai mult la cărți didactice. Credem că era la curent cu ce se publica, mai ales că avea contact cu oamenii de carte, dela care putea imprumuta măcar cărțile ieșite din tiparnițele Iașilor sau Bucureștilor.

Asupra povestilor cu tema animală, fabulistică, unde elementele fabulei joacă rolul de frunte, și, a căror origină este cunoscută ca fiind *Panciatra* indică și cu *Roman de Renard* sau *Reinecke Fuchs*, nu ne îndoiim. Creangă a creat întreaga atmosferă morală, ba mai mult, a și regionalizat-o. Dacă în „Punguța cu doi bani” sunt introduse și persoane umane, depășind deci fabula, apoi în „Capra cu trei iezi” (în tema germană a lui Grimm găsim șapte iezi) aflăm o întreagă atmosferă moldovenească sugerată numai prin pomana făcută de blata capra. În scopul răsunării copilășilor-iei și el în tema germană cei șapte iezi nu sunt morți, ci scosi afară și sunt introduse pietroaie în pântecul lacomului lup care doarme). Umanitatea cu care sunt zugrăviți lupul și capra este extraordinară. Obiceiurile moldovenești în special își au locul lor în poveste (cu superstiția locului, tradiții, obiceiuri).

Învățătura didactică o accentuează mai mult în „Punguța cu doi bani” care nu atinge realizarea artistică a fabulației din „Capra cu trei iezi”.

În „ciclul prostiei omenești” tema prostiei unei femei, care vede un drob de sare pus sus pe cuptor și plânge fiindcă pruncul li stă dormind în leagăn, în primejdie de a-i fi omorât prin eventuala cadere a acestui drob, o găsim deja la Anton Pann. Nu-i exclus s'o fi cunoscut aceasta Creangă.

Noi nu suntem de părere cu unii autori, cari socot pe Dănilă Prepeleac, prost. La fel și pe Păcală. Sunt unii oameni cari se prefac proști în fața împrejurărilor defavorabile, căci altfel n'ar putea să se explice atâtea pilde de inteligență de care dau dovadă, scăpându-și viața din multe primejdii. În povestirile noastre Prepeleac înșală pe diavol. Dar diavolii nu sunt deștepți, pot fi înșelați de oameni în ocazii, unde inteligența omului este cu totul superioară, iar dracul cu toate vicisitudinile lui iese tot păcălit. Creangă întrebuințează și aci imaginația lui fecundă ca să zugrăvească episoade splendide în legătură cu burduful cu bani al diavolului, cari întrec cu mult posibilitățile literare din celelalte producții similare.

„Soacra cu trei nurori” este prima bucată a lui Ion Creangă, care a văzut lumina tiparului la 1 Octombrie 1875 în „Convorbiri literare”. Tema este puțin tratată în celelalte literaturi, după prof. Jean Boutière. Noi n'am încadra-o în ciclul povestilor fantastice, căci nu îndeplinește condițiile necesare. Mai mult, faptul că nu sunt cunoscute decât o singură variantă în dialectul macedo-român (colecția lui Cosmescu) și încă o poveste în legende armenesti ale lui Minas Seraz, ne face să credem că tema ingrată și sângeroasă n'a captivat ca basm, niciun popor. Felul cum povestește Ion Creangă însă această tema simplă politistă și anume o soacră care teroriza pe cele trei nurori ale ei este unică de acest gen, în deplină înțelegere, și mirându-nu mai poate să arate cine sunt făptușii omorului. Mai mult, în povestirea lui Creangă bătrâna apare chiar anticipatic și ucigăsele îndreptățite s'o ucidă, totul înviduit într-un umor macabru.

Una dintre povestile frumoase este „Fata babei și fata momeagului”, cu mai multe variante și cu o tematică ideală, morală, unde întâlnim elemente religioase creștine, reminiscențe din mitologia greco-romana, cari ajută eroinei, spre deosebire de alte povestiri europene unde găsim zâne, vrăjitoare, etc., reflectând deci elemente păgâne. Basmul lui Creangă este o perlă a genului. Povestea neapărată și denumită „Făt-Frumos fiul epei” (sic!) începe să ne prezinte eroii minunați ai lui Ion Creangă, acei monștri cari vor ajuta omului în nevoie mai târziu în „Harap Alb”. Această poveste, dacă ar fi fost terminată, ar fi fost o minunată creație a povestitorului român. Are toate elementele ce ne îndreptătesc să afirmăm aceasta. S'ar încadra în ciclul fraților de cruce (în deosebire de trei la număr) care-l gelozesc pe Făt-Frumos pentru calitățile lui și vor să-l piardă și totodată și încercarea de răsvărire a monștrilor împotriva eroului, care-i va

pedepsi. Basmul lui Creangă este superior prin imaginația scânteietoare cu care este tratat. Tema este tratată mult căci a ispitit toate popoarele.

„Povestea porcului” face parte tot din ciclul povestilor fantastice, cu caracteristica părăsirii ființei dragi și metempsihoza animalică. Tema, mult tratată și în folclorul român ca și în cel european. Găsim iarăși elementul creștin (sfintele Miercuri, Vineri, și Duminică). Metempsihoza ne împinge sigur spre miturile indice (Pururuvas și Urvași) totuși tema, așa cum e tratată de Creangă, respiră atmosfera satului nostru, sugerată numai prin limba utilizată de povestitor.

Asupra lui „Harap Alb” aș vrea să amintesc un mic amănunt. Jocul acesta de noțiuni: *harap*, care-ți dă ideea de culoare neagră, și *alb*, este interpretat întotdeauna greșit de traducătorii în limba franceză. Cuvântul *Harap* în limba poporului este cuvântul *Arab*, deformat în *Harap*. A-l traduce prin *Le Negre blanc*, este o mare gresală, căci nesocotim logica poporului român, care în contact cu Turcii a cunoscut Arabii din armata turcească, nici decum Negri africani. Într'un vers popular avem chiar: *Harap negru și buzat*, ca să explice pe Negrul african (nubian). Și accentuiază poporul așa fiindcă Arabii nu sunt toți negri, ci și mai puțin negri, și mai mult de aceștia i-a cunoscut el, în luptele din cursul secolilor. Chiar când Turcia stăpânea Nordul și Apusul Africii, coastele, sau Egiptul, n'au fost aduși Negri ca să lupte cu Ștefan sau Mihai, ci le serveau de călăi, pehlivani, etc. Așadar *harap* este maurul african. În poezia cultă chiar, nu vom găsi Negri ci Arabi (Eminescu, Scr. III), Alecsandri, Coșbuc, etc.). Noi credem că este creația lui Creangă, întrucât nu-l mai găsim în nicio producție folclorică românească.

Acest basm este una din perfecte creațiuni ale genului. Nu credem să aibă creun rival în altă literatură a lumii. Și cu cât ni se pare că este desprins din lumea noastră, ca să plutească în lumea imaginară, cu atât Creangă ne trezește din visul acesta cu expresii ca: din sat dela Chitila, bolborosește turcește, auzi câinii în Giurgiu, cât zidul Goliei și Cetatea Neamțului, etc., expresii neașturate, care regionalizează basmul. Din lumea visurilor, conceptele geografice ne aduc la realitate, ca apoi iarăși să plutim pe apele dulci ale reveriei. Este interesantă istoria și geografia basmelor. În special în basmele noastre, care ne mai trimit pe nesimțite în lumea reală. Personajele din „Harap Alb” sunt unice prin pitorescul lor. Fără să ții seama de fizicul lor, ca și de însușirile lor extraordinare, ai în față țărani moldoveni, cari se hărjonesc și se ndeamnă la glume ori hără. Sunt personaje vii cari trăiesc și ne obsedează. Nimic care să supere prin artificial, convențional sau ireal. Monștrii, în general, sunt răi, ucid, sunt antropofagi, chinuiesc, jefuiesc, etc. Prietenii lui Harap Alb însă sunt ciudați, locuiau prin așepișii lor, și prin sinceritatea și loialitatea lor față de stăpânul lor-amic. N'as exagera dacă în sufletul bunului Ion Creangă nu s'o fi produs procesul de creație fantastic prin care sunt umanizați acești amici-monștri ai lui, și cari îi găsim și'n „Amintiri din copilărie” sub chipul tovarășilor lui de drăci și de... seminar. La toate popoarele există monștri cu însușirile celor ai lui Creangă, dar nu știu de ce, nu te simți legați de ei deloc. Aceasta înseamnă nu numai putere de realizare extraordinară a autorului, ci o adevărată umanizare a eroilor lui, și care, pare-mi-se, este unică, în literatura aceasta a basmelor cunoscute de noi.

Elementul religios, creștin, este puternic reprezentat prin sfintele noastre tradiționale în folclor, Miercurea, Vinerea și Duminica, sora mai vârstnică, toate bune și iubitoare de oameni și fapte bune, apoi botezul, sângele Domnului, tămădie, Dumnezeu, diavolul, etc., întăresc ideea de credință a poporului nostru, exprimată prin geniala lui creație, basmul, și contribuie și la fixarea ideii morale de totdeauna în basm: pedeapsa vinovatului și biruința eroului.

În ciclul basmelor religioase, primează fondul creștin al povestirii.

„Stan pătitul”, care a intrat în vorbirea zilnică a Românilor, ca să exprime omul experimentat, trecut prin ciur și dărmon, este, credem noi, poveste imaginată de Ion Creangă, căci n'avem nici o variantă cunoscută de această tematică. Este poveste poate auzită la vreo șezătoare de iarnă, și Greangă a imortalizat-o. Nu credem ca să fi citit el „Faust” al lui Goethe, „Belphegor” al lui Machiavelli, etc., ca să trateze o temă occidentală în perfectă formă romanizată și populară. În credința noastră circula superstiția că dracul ia suflute de oameni, în special babe vrăjitoare, drept răsplătă pentru serviciile aduse stăpânului său. Creangă nu uită să împlinească și această superstiție.

Basmul „Ivan Turbincă” este o aleasă operă a lui Creangă și concepută cu mult spirit. Mai întâi, eroul lui nu poate fi altul decât un Rus, așa cum este conceput Rusul în țările noastre. Rusul de pe vremuri, betiv, guraliv, cântăreț la poruncă, cinstit, însă cu ochiul după furat, mulieratic și lăudăros, însă pravoslavnic nevoile mare. În acest basm nu putea să fie eroul un Român, care știa ce este oastea pe viață, cu năsdăvăniile ei, și mai ales cu nărvurile lui Ivan. De-aci și grija mare a unora să creadă serios că basmul acesta este rusesc, pentru simplul motiv că eroul principal este un Rus. Vecinătatea Moldovei lui Ion Creangă cu Rusia de pe vremuri, a contribuit ca eroul să fie Rus, popor cunoscut mai bine, de bieții Moldoveni și cari l-au luat tip de anecdota pe năsdăvănul Ivan, ca astfel să prezinte și mai mult farmec în poveste. Nu mai cunoaștem nici o variantă pentru creația lui Creangă și o credem deosebit de auzită la vreo clacă și pe urmă refăcută de el.

„Moș Nichifor coțearul” o adevărată capodoperă umoristică, atât de cunoscută lumii românești, are ca fond un adevăr simplu: un vizitiu, Nichifor, care făcea transporturi între Neamț și Piatra, având drept pasager o femeie tânără, își strică intenționat o roată dela căruță, ca să rămână o noapte în pădure, în tovarășia ei. Lucrul acesta nu l-a plăcut deloc Titu Maiorescu, deși, în fața unei teme așa de odioase, dar tratată de Creangă cu rară eleganță, a cedat, cu condiția să fie revăzută de autor în unele părți cari i se păreau lui... picante. Crean-

gă nici nu s'a gândit să schimbe textul și-l scrie în Maiorescu, că într-adevăr povestea lui este cam lungă, dar nu poate fi mai scurtă. Maiorescu n'a mai zis nimic, rămas că la citirea bucății, asistența a fost încântată. Dar trebuie să amintim că pentru prietenii intimi, avea între manuscrisele lui o altă variantă a povestii, care n'ar putea fi publicabilă în niciun caz. Din porunca discretă a lui Carol II, bibliotecarul palatului, G. T. Kirilicu, folclorist de seamă, a publicat într-o ediție specială opera lui Creangă, incluzând și un basm pornografic (ne reținem să-i publicăm titlul) doar în două exemplare, unul pentru el personal și altul pentru Biblioteca Academiei Române, secția cărților rezervate. Basmul este într-adevăr scris cu o artă deosebită, cu o imaginație nemai închipuită, dar în același timp fără să fie scabros, reține interesul cititorului tocmai prin neobișnuitul ce-l conține povestirea într-adevăr fantastică.

Despre „Povestea unui om lenec” și „Cinci pâini” am mai spus câteva cuvinte. Sunt bucăți didactice minunate pentru manualele de școală.

„Moș Ion Roată și Unirea” ca și „Moș Ion Roată și Vodă-Cuza” sunt anecdote istorice, dar trebuie să vedem în ele pe însuș veșnic nemulțumitul Ion Creangă, și pe drept cuvânt?, care vrea să fie înțelese lucrurile în sensul lor adevărat și moral, nu cum „gândeau” boierii proștorii și hulpavi din vremea lui. Aci dă drumul ideilor ce-l stăpâneau, și care în vremurile noastre i-ar fi adus legăru de concentrare drept locas, anume vrea să susțină dreptatea țăranilor oropsiți și proștorii de „boieri” și să arate pe Alexandru Cuza-Vodă, așa cum a fost el, drept, iubitor de țară și popor, curat la suflet, cinstit la gând, care trăia durerea țăranilor și pe care ar fi vrut s'o satisfacă cu mult mai mult decât a făcut... Un domnitor care continua linia Basarabilor și Mușatinilor.

As vrea să încheiu notele acestea asupra „Povestilor” lui Ion Creangă apărute în minunata editură de priegie „Carpații”, lăudând-o pentru că a ales ediția Liviu Rebreanu, spre a o prezenta refugului lipsit de foarte multe cărți bune, astăzi puse la index de autoritățile din România.

Fără să știe poate, Ion Creangă continuă tradiția „Daciei literare”, a acelui curent faimos, istorico-popular, care trebuia să scoată din adâncul gliei pietrele scumpe, tezaurul neprețuit al limbii române, așa cum este ea păstrată prin graiul țăranilor noștri. Majoritatea din povestile lui mai au variante în limba română, și corespundente în limbile altor neamuri, dar ceiace este viu în opera nemuritorului Creangă, este tocmai perfecțiunea limbii utilizate, deși este oarecum înclinată mai mult spre graiul moldovean. Povestile au fost auzite de autor și el le-a dat forma, ca și fondul solid, deosebindu-le de povestirea obișnuită, prozaică. Bogăția folclorului prin zicători, proverbe și locuțiuni proverbiale, constituie nu numai veșnic izvor de cercetare pentru oamenii de carte, dar o continuă înprospătare a materialului și trimiterea lui în toată lumea românească.

Mihail Dragomirescu ne spunea pe vremuri de marea putere a lui Creangă de a-și umaniza personaje lui și de vigurosul realism al operii lui generale. Într-adevăr stăia viață în ele marea povestitor, că nu numai că oricine se simte legat de multimea eroilor lui și-i simpatizează sau îi urăște (ex.: Spânul, pe care copilășii îl blestemă cu lacrimi în ochi pentru că li-l ucide pe Harap Alb cel bun) dar la un loc cu el și pe Creangă ai impresia că l-ai cunoscut vreodată sau îl vezi mergând pe stradă și vorbind tare cu toată lumea. Se poate spune că Ion Creangă împreună cu eroii lui au intrat în sufletul poporului de unde au ieșit din vremuri uitate. Basmele lui, sigur, după toate teoriile nu au nici timp, nici spațiu, dar așa de măiestrit este culoarea ce-o dă el totului în tot, că simți viața satului moldovenesc. Mai ales când descrie el praznicul făcut de capră pentru iezișorii ei mâncați de lup, ai în față pomana dela țară, făcută de țăranii noștri moldoveni.

S'a spus că „Harap Alb” de pildă, este plictisitor, ca fiind prea lung, că anumite convorbiri ar fi inutile și astfel îngreunează acțiunea, stricând efectul povestirii. Lumea aceasta este nedreaptă cu Creangă, care de fapt vorbea mult în toate ocaziile, dar povestirea lui n'ar mai fi avut acea atmosferă senină, duioasă sau umoristică în care să respirăm poezia. Țăranul moldovean, în special, sfătos din fire, nu se plictisește dacă ascultă un basm lung și frumos, ci-l concentrează mai mult. Și nu este oare Creangă reprezentantul țăranimii geniale, născută să povestească?

Povestile lui Creangă sunt prea moldovenești, pe lângă genialitatea cu care sunt compuse și sfătoșenia autorului este aceea a unui țăran chipos, deștept la minte, care nu mai sfărșește ghemul de deșirat. Orasul n'a putut să-l falsifice pe Ion Creangă. L-a sfărșat da, l-a ucis treptat, umilindu-l mai întâi, dar sufletul nu l-a strivit. Sufletul lui domină lumea întreagă acum prin genul lui povestitor.

Oricine citește basmele lui Creangă retrăsește copilăria lui de altă dată, cu tot ce-a moștenit din străbuni: credință, superstiții, înțelepciune populară.

Este perfect observabil că nimeni n'a mai scris ca Creangă. N'a avut înaintași și nici urmași. Darul lui de a povesti rămâne fără rival. Cu posibilități simple și așa de naturale a brodat imagini neîntrecute și personajele create de el obsedează.

Creangă rămâne o figură uriașă în literatura noastră. Nimeni nu poate să imite scrisul lui. Deși a fost amic credincios al „Junimei” el nu s'a încadrat în nici o școală, nu l-a împus nimeni, deși Eminescu l-a rugat să scrie povestile și să le publice. Nimeni nu l-a criticat, căci opera lui este opera poporului din care ieșise aureolat.

Multă vreme a fost pus la o parte să nu strice efectul culturii românești în străinătate prin aceste „producțiuni țăranesti”, dar când străinătatea l-a aflat, apoi l-a dat locul care i se cuvine în ierarhia literară universală. Occidentul l-a tradus imediat sau l-a studiat pe minutatul țăran din Humulești. Profesorul Jean Boutière dela Sorbona, cel mai bun cunoscător al lui Creangă, are numai elogii despre el și opera lui națională. Dsa fi compară ca artist cu celebrul povestitor francez Charles Perrault, depășind deci cu mult pe ceilalți povestitori ai lumii. De pildă Germanii Grimm, Musaus, Bechstein, Schwab sau Schmid, sunt folcloriști, basmele culese de ei sunt așa cum ies din gura povestitorilor prin satele germane. Danezul Andersen face din basmele lui lecțiuni de morală uncori, iar altelei înclină spre filozofie.

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

V. Parvan : DACIA

Editura "Carpații" a făcut un real serviciu Românilor din exil, republicând seria de conferințe ținute de Vasile Parvan în Martie 1926, la Cambridge.

În perspectiva a trei decenii, personalitatea lui Vasile Parvan capătă realele ei dimensiuni. A fost profesor de istoria antică la Universitatea din București și el a întemeiat adevărata școală a arheologilor români. Predecesorul lui, Tocilescu, care a inaugurat cercetările arheologice după Al Odobescu, concentrându-le în direcția arheologiei romanice, fusese un profesor muncitor dar mediocru. Pe urma lui a rămas doar descoperirea monumentului dela Adam-Clisi, despuat de toate podoabele lui sculpturale. În loc să-l restaureze pe loc, a desprins din zidărie tot învelisul de marmori pe care sculptorii romani imortalizaseră triumfurile împăratului Traian și a încercat să le transporte la București, unde urma să fie reconstituit monumentul dela Adam-Clisi. Încercările pe o corabie, un accident a dus în fundul Dunării cea mai mare parte din acest tezaur arheologic. Ce a putut fi transportat la București, pietre dispartate, zăceau la muzeul din capitală.

Vasile Parvan, numit profesor în 1912, a adus o metodă nouă de lucru. S'a impus studenților prin pasiunea cu care se dăruia cercetărilor trecutului îndepărtat; avea într-un grad excepțional capacitatea de a contamina, de a însuși studenților aceiași dragoste pentru studiu. Celace îl preocupa pe Vasile Parvan era Dacia dinainte de Romani. Dăla prima lui manifestare "Câteva cuvinte cu privire la organizarea provinciei Dacia Traiană", studiu publicat în "Convorbiri literare" și până în 1927 (26 iunie) când moare, Vasile Parvan a continuat să adâncească problema geto-dacică. Fusese—până s'a dus în Germania să-și treacă doctoratul—elevul lui N. Iorga, care l-a încurajat și l-a pretuit, dar temperamental, Parvan se deosebea profund de fostul lui profesor. N. Iorga se extindea, se risipa în varii domenii, Vasile Parvan s'a concentrat asupra unei singure probleme Geto-Dacică—, dar această limitare a terenului de cercetare l-a înlesnit o adâncire, i-a asigurat indiscutată lui autoritate științifică. N. Iorga ca viziune a vieții, ca metoda de lucru, ca temperament, era un romantic; în toate manifestările lui, Vasile Parvan era un clasic. Stilul, sensibilitatea, concepția lui de viață erau ale unui clasic, adică ale unui armonios echilibru. Individualismul așa de

pronunțat al lui N. Iorga, l-a împiedicat să fie un profesor în adevăratul sens al cuvântului, deaceia nu a putut creia școală, istorici formați la disciplina lui de lucru, care să-l continue metoda. N. Iorga lucra singur și uriașă lui putere de muncă, capacitatea lui de a înmagazina, memoria lui fără egal, și înlesneau munca izolată. În sistemul cercetărilor științifice moderne, profesorul este ajutat de o echipă pe care a selectat-o, a format-o, a în-suflit-o; și Vasile Parvan a avut metoda de lucru adaptată exigențelor moderne. Cine a avut norocul nu numai să asculte o prelegere dar să viziteze unul dintre gantierile săpăturilor lui, își putea da seama de puterea de seducție, de a însuși austeră pasiune a studiului. Am fost prin 1930 la Histria; săpăturile continuau, dacă nu mă înșel, sub conducerea profesorului Lambrino, format de Vasile Parvan. Fiecare lovitură de târnăcop fusese dată cu grijă, fiecare casma se infipsea în pământ după o îndelungă chibzuință, ca nu cumva o precipităată răvnă să mutilize o statuie, să sfărâme un vas de argilă, să strice o inscripție. După moartea lui Parvan, elevii lui continuau să lucreze ca și când ar fi simțit prezența umbra maestrului. Avea ceva monahal în felul lui de viață, nimic nu-l putea ispiți spre a-l smulge studiului. Prin 1923, Ion Mihalache și ceilalți fruntași ai partidului țărănist s'au dus într-o solemnă delegație să-l propună lui Vasile Parvan, șefia partidului. Determinase acest demers prestigiul pe care îl avea Vasile Parvan, dar contribuise și faptul că era fiul unui modest învățător din județul Tecuci iar partidul țărănesc fusese o creație a învățătorilor. Acestei dorințe, Vasile Parvan l-a răspuns în linia caracterului lui: nu înțelegea să facă nimic fără să se consacre cu toată puterea lui de muncă, cu tot sufletul. Ori, acceptând șefia partidului, acceptând să intre în viața politică ar fi fost obligat să sacrifice toate cercetările lui arheologice. Își dădea seama că de acaparare este viața politică, cum își alterează judecata obiectivă asupra oamenilor și evenimentelor, de aceia—a explicat el—nu poate accepta propunerea, deși se simțea realmente mișcat de sentimentele pe care i le manifestase delegația.

Era un om de specialitate, dar în cercetările istorice și mai ales în arheologie, imaginația este obligatorie. De căta imaginație are nevoie un arheolog ca din câteva fragmente de inscripții, din cioburi de ceramică, să reconstituie viața dispărută de milenii a unei cetăți, să redea civilizațiile disparute, Vasile Parvan își îndestula nesățul imaginației nu numai cu ce-i puteau oferi harniciile lui săpături, afla în lectura literară un aliment prețios pentru imaginație. Prin 1922 scoțeam împreună cu Cezar Petrescu "Gândirea" și "Hiena", pe care le tipăream la "Cultura națională". Vasile Parvan era președintele Consiliului de administrație. În nenumărate rânduri am avut prilejul să stau de vorbă cu el. Păstrez imaginea lui așa cum mi s'a întipărit în memorie: o privire pătrunzătoare, multă afabilitate naturală dar în îmbrăcăminte avea ceva sever de pastor protestant. Nu știu de ce mi s'agera imaginea lui Brand, eroul lui Ibsen. Pentru mine a fost revelatoare cunoașterea și siguranța lui de apreciere în literatură. Odată nu știu cum a venit în discuție vorba de André Gide, față de care nu aveam nici o simpatie. Parvan mi-a replicat: "Ca să-l poți aprecia pe Gide, trebuie să citești "Nourritures terrestres". Dintre toți scriitorii moderni, este cel care a înțeles mai bine sensibilitatea anticilor. Regăsești pe Lucretiu dar pan-teismul lui Gide se resimte de influența creștinismului". Și căta dreptate avea Parvan. Eroul din romanul lui Gide "l'Immoraliste" arată puterea seducției religioase: "Severa învățătură hughenotă a mamei mele, încet s'a șters din inima mea, odată cu frumosa ei imagine. Nu bănuiam încă în ce măsură această primă morală primită în copilărie ne stăpânește, și nici ce creștătură iasă în spirit".

În cultura noastră, Vasile Parvan se situează ca marele revelator al Geto-Dacilor. Înainte de el puneam accentul pe latinitatea noastră, după Parvan noi încercăm orgoliul apartenenței la marea familie Geto-Dacică. Acest auster savant a fost, fără să fi intenționat, modelatorul unei noi forme a sensibilității noastre față de îndepărtății strămoși.

În Martie 1926, Vasile Parvan era invitat să țină la Cambridge o serie de prelegeri asupra Daciei...

* Editura "Carpații".

P. Ș.

Nicolae Arnautu: Douze invasions russes en Roumanie*

Nu știm de ce s'a scris foarte puțin despre această interesantă lucrare a dlui N. Arnautu și, mai ales, nu i s'a făcut propagandă binemerită de către presa românească din exil, acestei lucrări necesare, luptei de desrobire a Neamului. Autorul este preocupat mult de problema ce-l obsedează și după volumul "Noi și Rușii"—despre care am scris noi—această operă istorică îl onorează pe dl. Arnautu. Dăzenia și priceperea în același timp, întru redactarea unui material, desigur cunoscut, sunt calități bune pentru prezentarea unei lucrări documentate, bineînțeles în cadrul bibliografiei de care dispune un exilat, sărac, muncitor, fără cărți personale, și departe de bibliotecile comode apusene.

Dăa își concentrează tot materialul de care dispune astfel: O scurtă istorie a originii poporului român, continuitatea etnică pe pământul Daciei, viața de stat, după aceea să ne dea primul contact cu Rușii între 1674-1688, și să ne descrie, viu și colorit, cu o convingere desăvârșită a susținerii dreptății noastre istorice, cele 12 invazii rusești pe pământul românesc. Plină de nerv și "Revanșa românească" (1941-1944). La fel impresionantul rechizitoriu ce-l face autorul, liber și degajat de orice obligație ce l-ar reține, istoriei și celor ce cred că crează istorie... Bibliografia de care a uzat, satisfăcătoare.

Ne-am permis să notăm câteva păreri, ce le credem necesare în problema noastră. Sigur că autorul nu ne ia în nume de rău propriile noastre vederi, de care nu-i obligat să țină seama.

Pentru protoistoria ținuturilor noastre se recomandă "Getica" și mai ales "Dacia", ale lui V. Parvan, opere cari dau soluții definitive, cu privire la populațiile cari au locuit ținuturile subcarpatine-dunărene. În privința asemănării dintre limbile getică, dacică și tracă, cu limba latină și fim foarte precauți. Ceeace știm sigur este că Dacia erau tribul cel mai puternic din marele neam al Getilor atanatisantes (nemuritori), iar Tracii locuiau la sudul Dunării. Limbile vorbite de aceste trei popoare nu le știm, le deducem dar, fiindcă nu s'au făcut cercetările necesare. Ca, măcar întâmplător, nu s'a găsit nimic scris dela ei până acum bănuim că și ei, ca și nordicii, aveau scriere runică.

După aceea, Dacia, parte din Panonia, Iliria, Tracia și ținutul până la Bug formează ROMANIA ORIENTALĂ, locuită de o populație care vorbea limba latină a vremii (c. sec. II p. Ch.) și care a continuat să trăiască până când în sec. VII, Slavi nordici, străvechi (n'au nimic comun cu Rușii mongolizi de astăzi) au venit în masă compactă și au ocupat câmpia dintre Carpați și Dunăre, despărțind oarecum în două masa protoromânească (N. și S. Dunării). Restul se știe.

Mai apoi, unii învățați, vecini de-al noștri susțin și acum "neexistența" și deci și "necontinuitatea" noastră pe pământul nostru, deși după toate mărturiile timpului, noi existăm înaintea tuturor contestatorilor, pe pământul nostru istoric. Neseriozitatea lor în problemele științifice, nu trebuie să ne dea de gândit.

Limba română, străveche (Urrumanisch) era deja formată în sec. IV de pe când Slavi nordici, în mici pălcuri începeau să se fixeze în ținuturile noastre. Unele din cuvintele slave intrate în lexiconul nostru nu le putem socoti slave, ci germano-latine (plug, popa, oțet, Radul, Bol-dur, etc.) împrumutate de către Slavi. Noi le-am avut

înaintea lor în limba lucruri ușor de demonstrat) L. Niederle susține unele aberațiuni în chestiunea aceasta.

Autorul accentuează bine sinceritatea Turcilor în respectarea tratatelor, ei fiind păgâni și cuceritori ai lumii, cum și miselia odioasă a Rușilor, creștini, și milostivii cu "sclavii" otomanilor.

Bine prins deasemenea primul contact cu Rușii. Dl. Prof. Nandrie scrie că "dela 1711, când în apele Nistrului și ale Prutului românesc și-au oglindit, pentru prima oară, umbrele lor hoardele lui Petru cel Sălbatec, până astăzi, pământul României a cunoscut 12 invazii rusești, adică tot la 20 de ani câte o pustiire moscăcească" (Pref. la "Cântarea României", de A. Russo). Dl. Arnautu a analizat documentat toate aceste pustiiri, dar era bine dacă menționa și soarta tristă a lui D. Cantemir și a boierilor lui, cari s'au încrezut în minciunile muscălești și a scăpat cu viața așa de ridicul, el, domnul Moldovei prețuit de o lume întregă pentru cultura lui.

Dl. Arnautu uzând de terminologia exagerată și romantică a unor istorici de-al noștri, întrebunțuina expresia de "năvăliri barbare", când luând pildă dela V. Parvan, am introduce termenul de "epoca migrațiilor popularelor" (aceasta până la năvălirea Tatarilor).

Remarca dlui A. că Austria și Prusia s'au împotrivit mereu tendințelor Rusiei de a ne alipi imperiului slavizându-ne cu forța este foarte justă. La fel s'au opus când a fost vorba de independența Principatelor, cam în anulul 1768, lucru ce-ar fi însemnat în mod definitiv stergerea noastră de pe harta lumii. Cu autorul de acord ne îndoiem de sinceritatea Austriei în această problemă, întrucât s'a văzut interesul de care era stăpânită. Prusia a bănuat și ea acest lucru.

În istoria contemporană trebuie accentuat că abdicarea lui Carol II se datorește mișcării Gărzii de Fier, care în Sept. 1940 (nu în Iulie) împreună cu poporul și armata l-au trimis peste hotare pe criminalul neamului românesc. Toate greșeliile făcute de Carol II și jertfirea pământului României, împingând Țara spre comunism, în mod rapid, au dus la abdicarea impusă cu forța. Din 1919 Garda de Fier a luptat împotriva duhului rău al comunismului care plana peste Țară. Singură ea, a fost organizația politică anticomunistă oficială care a educat Neamul românesc spre a nu cădea în falsa democrație, care-i preludiul comunismului.

La p. 140, autorul consideră că nazismul este un pericol. Pentru cine? Pentru România, nu putea fi, decât în imaginația celor ce și-au arătat arama la 23 August... Probă că nu a fost o primedjdie decât pentru comunism este că într-o altă formă se revine la aceiași ideologie dură și sigură contra invaziunii roșii. Cine susțin acest lucru spre înfăptuire cât mai urgentă? Insuși Americanii, dușmanii de ieri ai nazismului. Unui lucru bun și necesar trebuie să-i recunoaștem valoarea, chiar dacă prin el ai fost lezată. Falsele documentări ale unor palate politice, cari vor să-și ascundă adevăratele sentimente față de Țară sunt interesante, și n'au valoare. Corneliu Condreanu, când a fost întrebat de frații Tharaud, pentru ce împinge România spre alte ideologii, îndepărtând-o de Franța eternă, acesta l-a răspuns prompt, că stăta timp cât interesele naționale ale României nu coincid cu ale Franței, nu poate sta alături de politica ei, deindată ce coincid

interesele naționale este gata să stea alături de glorioasa Franța a lui Bayard. În 1940 interesele noastre naționale coincideau cu ale porțelor Axel, erau afinități ideologice care ne uneau: anticomunismul. Acțiunea noastră trebuia să fie împotriva Rusiei, care ne-a smuls teritorii ce nu le-au aparținut niciodată. Cum puteam fi noi alături de Ruși, din dragoste pentru America, Anglia, Franța, etc., când frații noștri erau uciși, înălțuți, deslocați, trimiși spre Siberia, etc.? Când mareașalul Antonescu a ordonat trecerea Prutului, toata suflarea românească a simțit în vine reînviată gloria și răsunarea împotriva asupritorilor din Răsărit, pe care nu-i uităm și nu-i iertăm nici morți în morminte... Că am continuat lupta alături de aliații din 1941, am făcut foarte bine, căci luptam pentru distrugerea comunismului nu pentru coexistență, luptam pentru o cauză universală, nu pentru o chestiune egoistă internă. Ne mândrim că drapelele românești alături de cele germane, au răfăit pe înălțimile Elbruzului. O glorie pe care n'a atins-o ostile noastre, eroi de epopee, mureau mușcând țărâna, înleștați în lupta grea pe pământ străin departe la mii de km. de moșia lor, filifoni și degenerați mintali, plânuiu vindearea vitejiei și sângelui ce curgea din belșug... Noroc, că lumea nu-i uită și nu-i iartă! Culmea miseliei: vinderea maresăului Antonescu, care a tras după ea, întreaga tragedie a Neamului și pământului românesc... Deci ne putem mândri că am fost vânduți, dar nu noi am fost trădători, căci armata română a fost uneori învinsă în cursul istoriei ei grele, dar niciodată n'a fost lăsată și nici camaradul de luptă nu și l-a trădat. Este prima dată în istorie când se va scrie, că armata, împotriva voinței ei, a fost silită să tragă în caramazii de ieri (Dar și această desonoare a fost oarecum ștearsă prin înființarea armatei dela Viena, care a continuat tradiția celei dela Dealul Tigăncii, Cotul Donului, Stalingrad, etc.).

Ne îngăduim să reamintim că este bine să păstrăm exacta toponimia și onomastica, spre a nu avea dificultăți cu cercetătorii străini, în special. De pildă vom scrie: Decebal, Megleno-Românii, Târnova (nu Târnava din Ardeal) Vidin (nu Vidn) Litovoi (nu Litovie) Ilderim (nu Idlerim) Ortografia corectă: Occeacoff sau Oczakoff? Pe urmă Mircea este bine să fie numit Le Grand (nu l'An-cien). Tighina este numirea moldovenească a Benderului turcesc. Supărătoare greșeli de tipar ca: Ont sait, bei et bien, sau aziver, devantage, essaye, valache (numai valaque) pentru o lucrare așa de valoroasă și documentară în străinatate. O întrebare: funcționa la 1771 telegraful, noi credem că încă nu. Depeșile se făceau cu pombelii!

Față cu greutatea de a găsi material prin diversele țări, cu lipsa de informații sigure, cu condițiile de viață, lucrarea dlui N. Arnautu este absolut necesară tuturor Românilor, în special oamenilor politici, cari nu cunosc prea bine istoria adevărată a Neamului. Lucrare foarte obiectivă, dar dărză și demnă, ne prezintă tragedia Neamului, în chip crud. Nu trebuie să lipsească din casa niciunui Român adevărat.

I. G. D.

* Buenos Aires. Cuget românesc, 1956, 192 p. hărți.

Chacun a son métier!

Desigur un abecedar bun, poate fi făcut de un profesor universitar, de un avocat sau chiar de un inginer agronom.

Vorbărea de un abecedar bun căci unul foarte bun, îl poate face numai un învățator. Nu este atât vorba de studii, de volume pedagogice asimilate, ci de experiență. Copilul constituie o lume aparte și lumea aceasta nu poate fi cunoscută și mai ales înțeleasă, din cărți; pentru a-l înțelege pe copil, trebuie să te apropii de el cu răbdare, multă răbdare și, în special, cu dragoste.

Copilul simte când cel care-l face educația nu-l iubesc, are sufletul uscat sau deadreptul rău. Și aceste calități citate mai sus nu și le poate însuși cineva studiind; ele pot fi însușite numai prin practică îndelungată.

În exilul românesc se simțea demult nevoia unui abecedar. S'ar putea obiecta că literele, semnele, cifrele, le învață copiii de Români născuți în diaspora, la școlile țării în care se găsesc. Un pui de Român din Statele Unite va învăța alfabetul la școala din Chicago, de exemplu, unul din Spania la Madrid sau Barcelona, unul din Franța la Paris, etc. Numai că literele acestea ale alfabetului se pronunță astfel în fiecare țară; oricât de mici ar fi deosebiri, ele există totuși.

Am avut ocazia să colind și să trăiesc în mai multe țări. Am văzut deci copii de Români care învață la școlile din țările în care trăiesc părinții lor și i-am văzut citind reviste și cărți franceze sau germane dar nu citesc, nu pot citi cărți românești. Și nu pot citi, pentru că deși știu să vorbească românește-nu știu să citească românește. Când un copil care învață la școala germană ia o carte românească în mână, cuvintele întâlnite de el au o rezonanță greoie, câteodată ridicolă.

Și cum va câștiga el dragostea de a învăța geografia României, istoria României-fără să mai vorbim de o familiarizare cu povestile, cu baladele, cu literatura lui-dacă nu capătă dragostea de a citi românește?

Dragostea de a citi românește, copilul trebuie s'o capete de mic. Cu cât crește și capătă dragostea de a citi cărți în limba țării în care trăiește, cu atât va fi mai greu pentru părinți să-i însușe dragostea de litera românească.

Note pe marginea cartilor

Gh. Ionescu: LIMBA NOASTRA

Toți Românii din exil pretind că vor să se întoarcă acasă. Ei bine, vor oare acești Români să-și vadă copiii necunoscutori ai sufletului țării lor, vor să-și vadă obiectul batjocurii celor rămași acasă? Dacă vor să se întoarcă acasă înseamnă că-și iubesc țara. Nu vor oare ca țara iubită de ei să fie iubită și de copiii lor? În sufletul omului se ancorează dragostea pentru țara în care a copilărit. Părintele trebuie să depună un efort pentru ca alături de dragostea naturală ce se naște în sufletul copilului pentru decorați în care se mișcă să facă să se nască și dragostea pentru țara de departe.

Dar dragostea pentru țara de departe nu poate fi înșușită decât prin cărți. Și ca să ajungă să citească cărți românești, puilul de Român trebuie să înceapă cu abecedarul.

Iată de ce am afirmat mai sus că se simțea nevoia unui abecedar.

Acest abecedar ni l-a dăruit un învățator, dl Gheorghe Ionescu, dela Trieste. "Limba noastră, abecedar partea I-a și partea II-a". Abecedarul acesta este o comoară de neprețuit. El a fost scris cu dragoste și sudoare. Dragostea cu care a fost scris transpiră din fiecare pagină. Numai cine a lucrat cu multiplicatorul își dă seama câtă muncă a fost necesară pentru a reda atâtea desene frumoase, mișcătoare prin simplitatea lor, câte pagini au trebuit refăcute, câte au trebuit aruncate pentru că nu s'au imprimat bine, etc. El clar că dl Gheorghe Ionescu nu a fost atât de naiv ca să-și închipuie că va câștiga bani sau măcar că-și va scoate cheltuielile din vânzarea abecedarului. Știa că va pierde. Dar dragostea pentru profesiunea lui, pentru copilul pe care l-a înțeles și l-a apro-

piat, l-a mînat pe drumul sacrificiului. Căci atunci când trăiești într'un lagăr, a te apuca să întocmești și apoi să imprinzi la multiplicator un abecedar, este un sacrificiu.

Răsfoind abecedarul dlui Gheorghe Ionescu rămîi dreptul uimit. Materialul a fost ales cu grijă, aranjat, clasat, fiecarei bucuți i s'a ales locul potrivit, și s'a căutat să i se dea o formă cât mai frumoasă. Întîlnim o bogătie de desene frumoase, cele mai multe în culori, în tîlnim bucuți noi, compuse desigur de autor ca și bucuți vechi care ne-au minunat și nouă acest pasagi din viață care se numește copilărie. Dl Gheorghe Ionescu își cunoaște meseria și cu toate acestea nu a găsit că se înjosește dacă face apel la înaintași, la știința lor, la experiența lor. Acest lucru îl face cinste în acest exil românesc în care fiecare crede că lumea începe dela el și că ceia ce au făcut înaintașii trebuiește aruncat la coș.

O critică, mare critică-nu dlui Gheorghe Ionescu ci abecedarului-se impune totuși: abecedarul este imprimat la multiplicator. Sunt departe de acei care disprețuiesc litera românească imprimată la multiplicator, o citesc cu tot atîta plăcere ca și pe acela care lese de sub tipar dar socotesc că pentru copil este necesară litera tipărită.

Este probabil că dl Ionescu s'a gândit și el la acest mare neajuns, deaceia ne-a și scris, rugându-ne să-i tipărim abecedarul. Nu am putut. Pentru a tipări un abecedar se cer sume pe care noi dela "Carpații" nu le avem.

Există însă bani publici în exil, bani cari nu și-ar găsi o întrebuintare mai justificată decât în tipărirea abecedarului dlui Gheorghe Ionescu, există în America societăți românești puternice care ar putea găsi suma necesară tipării abecedarului sumă care de-alungul anilor ar putea fi recuperată, există în exil Români milionari care nu ar putea face un dar mai prețios țării de departe decât tipărind "limba noastră".

Îi dorim dlui Gheorghe Ionescu, inimosul învățator dela Trieste, să întâlnească un Mecena cu suflet de Român. Pînă atunci, chiar cu marele inconvenient semnalat, abecedarul dela Trieste umple un mare gol.

Trieste, 1956.

N. S. G.

E C O U R I

BUDAPESTA 1956

O țară cotropită, pîndrîrită, o țară uriașă și sălbatec deslănțită asupra unui neam sclavizat, nesocotit și terorizat, finit în deznă înaltă și în groaza foametei, constituiesc în orice timpuri un sfîșietor, un respîclitor spectacol.

Reamintirea nașterii întregi și rezistența sa eroică împotriva împăraților—cu lăcrimă grea pe care le compună lăcrimă luptă pentru libertate—sunt acțiuni strălucite, demne de o sinceră și unanimă admirare. Ele sunt mărturie grăitoare a vitalității unui popor, precum și a unei înalte și nobile concepțiuni de justiție național-politice de care e pătruns.

Cu un profund și îndurerat respect, Românii se descoperă astăzi în fața patrioților maghiari și a victimelor revoluției din Ungaria.

Ei își reamintesc în același timp propriile lor suferințe, lupta dăruit de mai multe ori seculară, pe care—prin răscoale sîngerose reprimale și o fermă opozițiune—au dus-o generațiile de martiri ai neamului lor subjugat, pentru aceiași cauză a sfîșietei libertăți pe pămîntul străbun.

Într-o epocă haotică, în care scara valorilor de tot felul e prea adesea răsturnată, sacrificiul națiunii maghiare cere a fi consemnat; el restabilește înod odată, în conștiința clătinată a umanității, cel puțin una din aceste valori: aceea a eroismului național, cu care poporul român s'a familiarizat, pe care și l'a însușit, de-alungul a seacuri de restriște ce i-au fost impuse de alții.

Prin măreția, prin sublimul său, eroismul național devine aproape transcendent; și nu mai importă prea mult cine au fost sau cine sunt cîntăreții și sbrîi. De aceea, Românii—greu încercați în acest sens—știu și pot să se simtă astăzi aproape de sufletul Ungariei martirizate.

Suferința ridică națiunile ca și indivizii, ca le lărgeste orizonturile, le facilitează înțelegerea. Și Istoria e plină de similitudini și de înălțături, învîntînd adesea la meditație.

P.

* La Madrid, între 18 Decembrie 1956 și 8 Ianuarie 1957, a avut loc expoziția de pictură a compatrioților noștri, dl George Cotoș.

* Cu ocazia serbării "Duminică Episcopiei" de către Parohia ortodoxă română "Sf. Gheorghe din Toronto, Canada, Comunitatea românească din acea localitate și împrejurini, cu fastul cucerit, a comemorat aniversarea UNIRII Bucovinei și Ardealului la Patria mamă.

După oficierea serviciului divin de către parohul Bisericii, Păr. N. Zelea, în sala de festivități dela "Casa română" s'a servit un tradițional praznic.

Păr. N. Zelea a evocat actual istoric al Unirii Bucovinei la Patria Mamă, în 28 Noiembrie 1918, iar dl N. Pădăreanu a vor-

bit despre însemnătatea națională a Unirii Ardealului la România Mare.

S'au citit cu această ocazie pagini alese din scrierile români.

* Refugiații din Canada au trimis—cu ocazia ultimelor evenimente—telegame de protest președintelui Statelor Unite, generalul Eisenhower, președintelui consiliului de miniștri al Canadei L. St. Laurent, ministrului de externe al Canadei L. B. Pearson, Organizației internaționale a Națiunilor Unite. Din partea României, telegamele au fost semnate de dl Matei Hoșdote, membru în Comitetul executiv al A. B. N. Canada.

M. HOJBE.

* Într-o revistă "științifică" dela Madrid (tipărită), s'a adăugat în ultimul număr o foaie imprimată la multiplicator, în care se poate citi:

"Eforturile de a menține această publicație, destinată a continua tradiția culturală românească în exil, sunt enorme, și posibilitățile conducerii ei sunt extrem de reduse".

ANTICARIAT

* O familie românească este nevoită să se despartă de costumul național românesc de mai sus. Dacă există vreun Român care vrea să-l cumpere, e rugat să ne scrie pentru a-l pune în legătură directă cu proprietarul.

* Un compatriot are de vânzare două tablouri românești: unul de Octav Băncilă și altul de Camil Retru. Amatorii sunt rugați să procedeze ca mai sus.

* Un alt compatriot ar dori să cumpere o Enciclopedie-Cugetarea. Cei ce au asemenea carte și vor s'o vîndă, sunt rugați să ne scrie.

Fără îndoială că citorii au înțeles că este vorba de posibilități materiale.

* Compatrioții cărora le trimitem revista, sunt rugați, în cazul că nu voiesc să se aboneze, să ne-o restituie sau să ne scrie, anunțându-ne că nu voiesc să se aboneze. Compatrioții în situații dificile (bolnavi în spital, fără bani, etc.) sunt rugați deose-

meni să ne scrie, pentru a le-o trimite gratuit.

* Ultimul număr din frumoasa revistă a Cuceritorilor Părinți Mircea și Popan, este închinat lui Gheorghe Păpini Colaborează, prof. univ. Ion Protopopescu, asistent universitar Mircea Eliade, dnl Vintilă Moria și Anton Ștefănescu, Monz. Bărbu și Păpini Mircea.

EDITURA «CARPATI» ANUNTA

Au apărut:

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol (vol. I, epuizat)
Istoria Românilor din Dacia Traiană de A. D. Xenopol, vol. II, III și IV, 7 dol. U. S. S.
Istoria literaturii române de D. Murărașu, vol. I și II, 6 dol. U. S. A.
Povești de Ion CFreangă, 4 dol. U. S. A.
Dacia, de V. Părvan, 2 dol. U. S. A.
Naționalismul lui Eminescu de D. Murărașu, 3 dol. U. S. A.
Poeme fără țară de V. Postelucă, N. Novac și N. S. Govora, 2 dol. U. S. A.
Din crucea pădurii (poeme), 1,50 dol. U. S. A.
Rapsodia iberică, de Aron Cotruș, 1 dol. U. S. A.
România, (text francez), broșură ilustrată, 0,25 dol. U. S. A.
Persecuțion religioasă în Rumania, de Rev. A. Mircea, 0,50 dol. U. S. A.

Colecția "Carpații" în limba română

1) Intre Volga și Intre Mississippi, de Aron Cotruș, 0,25 dol. U. S. A.
2) Isprăvile și viața lui Mihai Viteazul, de P. Ispirescu, 0,50 dol. U. S. A.
3) Octavian Goga, de Pamfil Seicaru, 0,50 dol. U. S. A.
4) A. C. Cuza, de Pamfil Seicaru, 0, 25 dol. U. S. A.
5) C. Stere, de Pamfil Seicaru, 0,50 dol. U. S. A.

Colecția "Carpații" în limba spaniolă

1) Rapsodia valacă, de Aron Cotruș, 0,25 dol. U. S. A.
2) Parentalia, homenaje al Emperador Trajano, de V. Părvan, 0,25 dol. U. S. A.

Oficiul de librărie

Biserica română unită.
A fost odată (povești)—multiplicator

Opere alese (Caragiale)—multiplicator
Răspuns "Glasului Patriei" robite de Pamfil Seicaru

Sub tipar:

Istoria presei românești, de Pamfil Seicaru
Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. I, ediția II-a, 3 dol. U. S. A.
Haiducul de Bucura Dumbavă, 4 dol. U. S. A.
Precursorii de Octavian Goga, 3 dol. U. S. A.
Amintiri din copilărie de Ion Creangă, 2 dol. U. S. A.
Povești fără țară (nuvele) de F. Brădescu, N. Novac și N. S. Govora, 3 dol. U. S. A.
Cuiburi de lumină (poeme) de Valeriu Cărdin, 1, 50 dol. U. S. A.

Vor apare:

Fuit quondam Illioneum. A fost cândva cetatea Illionului (portrete) de Pamfil Seicaru.
În lumea dreptății, de Brătescu Voinesti.

Majoritatea acestor lucrări se găsesc și în ediție pentru bibliofili, numerotate și legate în piele, costul unui volum fiind 10 dolari. Cărțile se pot procura fie de la editura, fie dela: Canada la dl. Radu Mircea, 306 Ontario Street, Toronto-Ontario, sau dl. Chirilă Ciuntu, 1236, Pierre Avenue, Windsor-Ontario; Statele Unite la dl. John Covanea, 4106, Todd Avenue, East Chicago-Indiana sau la dl. Nicolae Aristide, 798-9 Avenue, New York 19; Franța la Boyveau & Cheville, 42, rue Monsieur le Prince, Paris, 6, sau la H. Samuelian, 51, rue Monsieur le Prince, Paris; Italia, libr. Agostino Massa, Piazza Winckelman, 8-9, Roma.

Redacția și Administrația:

Calle Villanueva, 43, Madrid.

Abonamente:

Annual: 5 dol. U. S. A.

6 luni: 3 dol. U. S. A.

ES MANUSCRITO.—MARSIEGA, S. A.

CARPATII

Revistă Culturală

Director: ARON COTRUS

Redactor: TRAIAN POPESCU